

SVETOVNA KNJIŽEVNOST

Orient je skupno ime za dežele z visoko in staro kulturo, drugačno od evropske; njihovo območje sega **od severne Afrike do Daljnega vzhoda**.

Oriens=vzhod (lat.) okcident=zahod (knj., redko)

ORIENTALSKE KNJIŽEVNOSTI:

1. **EGIPČANSKA**
2. **SUMERSKA, BABILONSKO-ASIRSKA=AKADSKA**
3. **STAROŽIDOVSKA-BIBLIJA**
4. **ARABSKA**
5. **PERZIJSKA**
6. **INDIJSKA**
7. **KITAJSKA**
8. **JAPONSKA**

+ OBROBNE KNJIŽEVNOSTI: HETITSKA, TURŠKA, TIBETANSKA, KOREJSKA

Izvor vseh je povezan z religijo, njenimi rituali in etičnimi nauki.

Najpomembnejši je vpliv Biblije, ki je poleg antične književnosti postala eden glavnih vzorov evropskih književnosti in to ostala vse do danes.

EGIPČANSKA KNJIŽEVNOST (*3000-332 pr. n. št.)

*Po dobah staroegipčanske zgodovine delimo književnost na:

KNJIŽEVNOST STARE (3000-2000 pr. n. št.)

KNJIŽEVNOST SREDNJE (1900-1780 pr. n. št.)

KNJIŽEVNOST NOVE DRŽAVE (1550-1150 pr. n. št.)

KNJIŽEVNOST POZNE DOBE

*Zvrsti egipčanske književnosti:

***Lirika: delovna pesem, ljubezenska pesem, verska himna, reflektivna, didaktična pesem.**

Pomembno sredstvo je paralelizem členov: ponavljanje enakega zaporedja besed, enako ali podobno zgrajenih stavkov, stavčnih členov, verzov, pa tudi iste misli z različnimi izrazi – značilno za vsa slovstva starega Bližnjega vzhoda!!!

*Delovna pesem: ***Pesem nosačev žita***: prvi primer svetovne socialne poezije

*Cikel ljubezenskih pesmi: **Začetek besed velike razsvetljevalke srca**

*Verska himna: **Himna sončnemu božanstvu**

*egipčanske lirske pesmi: **Pesem nosačev žita, Začetek besed velike razsvetljevalke srca, Himna sončnemu božanstvu**

Epika: ep se ni razvil preko skromnih začetkov (epsko poročilo o boju Ramzesa 2. s Hetiti iz časa nove države) ;

Zbirke modrostnih naukov, izrekov in misli: **Ptahotepovi izreki, Nauki kralja Amenemheta, Tožbe zgodovnega kmeta;** zgodovinska poročila, zgodbe, bajke, pravljice

***Pastirjeva zgodba, Brodolomčeva zgodba, Zgodba o dveh bratih, Zgodba o usojenem princu, Sinuhejeva zgodba** (*5 egipčanskih pripovednih del)

Sinuhejeva zgodba: prva znana kratka povest v prozi; **Mika Waltari:** zgodovinski roman **Egipčan Sinuhe**

Zgodba o dveh bratih: **biblijska zgodba o Jožefu in Putifarjevi ženi, Evripidova in Racinova tragedija o Fedri**

***Epske zvrsti:** ep, zbirke modrostnih naukov, izrekov in misli, zgodovinska poročila, zgodbe z napol zgodovinsko, mitično, pravljичno ali novelško snovjo

Dramatika: ni razvita; začetki verske obredne drame v zvezi z Ozirisovim kultom

Najbolj razširjeno delo egipčanske književnosti je **Knjiga mrtvih:** zbirka himen, zakletev in molitev, ki naj bi bile mrtvim v pomoč v onostranstvu; polagali so jih v grobnice.

BABILONSKO-ASIRSKA KNJIŽEVNOST = (MEZOPOTAMSKA) =

SUMERSKO-AKADSKA

***Začetki 3000 pr. n. št., dokončna podoba okoli 1700 pr. n. št. (čas kralja Hamurabija)**

(babilonsko-asirski=sumerski)

Literarna besedila različnih ljudstev, obdobj in držav **na ozemlju stare Mezopotamije**

Napisana predvsem v **sumerskem in akadskem** jeziku.

Sumerci, Semiti: prevzeli so sumersko civilizacijo, kulturo in klinopisno pisavo, mite, lit. snovi, vrste, pesniška besedila; prevajali so sumerske tekste v akadščino in jih preoblikovali naprej

***ZVRSTI:**

LIRIKA

Lirsko pesništvo: himne bogovom, žalostinke, spokorne pesmi, ljubezenske pesmi (ljubezenska pesem za kralja Šu-sina)

EPIKA

Razvito **epsko pesništvo**: pesnitve *Inannina pot v podzemlje* (sumerska),

***3 babilonsko-asirske = akadske pesnitve: Pesem o stvarjenju sveta, Legenda o Etani, Pot boginje Ištar v podzemlje , Ep o Gilgamešu** (akadske)

v prozi: **basen**

LIRIKA IN EPIKA zbirke moralnih naukov, modrih izrekov in pregovorov

NI DRAMATIKE

***Ep o Gilgamešu:**

Velja za **začetek svetovne junaške epike**, vplival je na **homerske pesnitve**: tudi tu posegajo v dogajanje bogovi. Ni prava epopeja, ker se omejuje le na prigode 2 junakov, ni obsežnejšega mitičnega ali zgodovinskega dogajanja, ni razlike med javnim in zasebnim, ki ločuje prave epe od romanov.

Ohranjen je na **12 glinenih tablicah** ter je najobsežnejše in najpomembnejše delo babilonsko-asirske (akadske) književnosti. Obstajata 2 verziji: starejša je verjetno nastala v **Južni Babiloniji** okoli leta ***1700 pr. n. št.**, mlajša je tudi **babilonska**, nastala okoli leta ***1200 pr. n. št.**, njen avtor je morda **Sin-leqe-unnini**. Ohranila se je v prepisih v Asurbanipalovi ninivski knjižnici.

Sloni na snoveh, motivih in obdelavah iz sumerske dobe. Dokončno obliko so mu dali šele babilonski pesniki. Gilgamešev lik se naslanja na zgodovinsko osebnost: **vladarja sumerske mestne države Uruk**. Avtor druge verzije je sumerske pripovedke, zgodbe in pesnitve povezal v obsežen ep in jim najbrž dal enotno temo. Ep je sestavljen iz 3 delov:

1. Srečanje Gilgameša in Engiduja,
2. njuna junaštva in Engidujeva smrt
3. Gilgameševo iskanje večnega življenja

Sklepna misel je pesimistična: Gilgameš ne doseže nesmrtnosti, duh umrlega Engiduja mu razkrije resnico o posmrtnem življenju. Znana je tožba Gilgameša za umrlim Engidujem.

Motiv junaškega prijateljstva: Iliada Ahil in Petroklos

Tema: obsojenost na smrt, potovanje v podzemlje v Odiseji

STAROŽIDOVSKA KNJIŽEVNOST – BIBLIJA

(*?zadnja stoletja 2. tisočletja pr. Kr./Biblija: 7. stol. pr. n. št. – 400 stol. n. št.)

Ohranjena je v obliki *Biblije (knjiga knjig) oz. Svetega pisma, ki je temelj judovske in krščanske religije. Judovska vsebuje samo spise **Stare zaveze/Starega testamenta**, krščanska pa še **Novo zavezo/Novi testament**.

Stara zaveza je bila zapisana v **hebrejskem in aramejskem**, deloma **grškem jeziku**. V judovski različici vsebuje **22**, v krščanski **39** spisov. Po judovski razdelitvi se deli na: **Zakon (Thora), Preroki (Nebim) in Hagiografi (Ketubim)**. Nastajala je od ***7. stol. pr. n. št.-100 stol. n. št.**

Novo zavezo obsega **27** knjig, napisana je v **grščini**. Deli se na: ***Evangeliji, Dejanja apostolov, Pisma ali Listi in Janezovo razodetje**. Dokončno podoba je dobila okoli ***400 po Kr.**

***datacija Biblije (7.stol.pr.n.št.-100 n.št.;100-400 n.št.)**

V krščanski religiji pojmovana kot razodetje: delo, ki so ga napisali od Boga navdihnjeni avtorji.

**Začetki židovske književnosti segajo v zadnja stol. 2. tisočletja pr. n. št.
V Aleksandriji je nastal prvi prevod - Septuaginta - v grščini (okoli 250 pr. n. št.)**

Vsebovala je skoraj vse zvrsti in vrste, ni razvila epa in ne dramatike, razen v zarodkih.

Pripovedništvo:

SZ: miti, pripovedke, legende, novele, kronike, življenjepisi

*zgodbe o stvarjenju sveta, Adamu in Evi, Abelu in Kajnu, vesoljnem potopu, Abrahamu, Jožefu in njegovih bratih, Mojzesu, Samsonu, Davidu in Salomonu, bratih Makabejcih ...
zgodbe o Kristusovem rojstvu, posameznih čudežih, križanju ...

Širše pripovedi, knjige: **Tobijeva knjiga, Juditina knjiga, Esterina knjiga**

*6 pripovednih del starožidovske literature:

ZGODOVINSKI SPISI: Mojzesove knjige (Peteroknižje ali Pentatevh), Knjiga sodnikov, Knjiga kraljev

pripovedujejo o temeljnih dogodkih, ki so oblikovali Žide kot narod
Juditina, Tobijeva, Esterina knjiga

EVANGELIJI: Matejev, Markov, Lukov, Janezov

Zgodbe o življenju in delovanju J. K. od rojstva do smrti in vstajenja

Poezija: posamezne zbirke pa tudi pesmi, vključene v prozne zgodovinske spise: **delovna pesem, žalostinka, bojna pesem (*Deborina pesem)**; najpomembnejši teksti sestavljajo večje celote/obsežne zbirke: ***Visoka pesem, preroške knjige in Knjiga psalmov**

*3 primeri starožidovske poezije: Visoka pesem, Knjiga psalmov, Deborina pesem

Visoka pesem: *kraljevski ženin, Sulamit, zbor jeruzalemskih žena; osrednji tekst starožidovske posvetne lirike, pripisovali so jo **kralju Salomonu (960 pr. n. št.)**, nastala je morda **v okolju Salomonovega dvora** ali šele v ***4. stol. pr. n. št.**; ljubezenski spevi, ki si jih pojeta ženin in Sulamit ... vključili so jo v **Biblijo** potem, ko so jo začeli razlagati alegorično kot spev o zaroki boga Jahveja z židovskim ljudstvom ali kot pesem o zaroki med Kristusom in Cerkvijo.

*POUČNA DELA: (6)

SZ: ***Jobova knjiga, Knjiga pregovorov, Pridigar (Ekleziast)**

NZ: ***Pisma apostolov, Janezovo razodetje/Apokalipsa,**

*parabole: prilika o izgubljenem sinu, sejalcu in semenu, krivičnem oskrbniku, bogatinu in ubogem Lazarju, farizeju in cestninarju

Jobova knjiga: *sredina 4. stol. pr. n. št.; preroške knjige: *8. in 7. stol. pr. n. št., Apokalipsa: okoli 100 n. št.

PISMA APOSTOLOV: poslanice apostolov/Kristusovih učencev cerkvenim skupnostim ... pisma apostolov Petra, Janeza in Jakoba ... najpomembnejša so **Pavlova pisma**

JANEZOVO RAZODETJE/APOKALIPSA:

***Okoli 100 po Kr.** ... preroške vizije v smislu krščanskega eshatološkega nauka o prihodu Antikrista, koncu sveta in poslednji sodbi.

ARABSKA KNJIŽEVNOST

***6 st. n. št. – 1400 n. št.; 2. pol. 19. stol. – danes; vrh med 8. in 10. stol.: KLASIČNA DOBA, po 1000 poklasično obdobje do 1400, potem mrtvilo do PREPORODA v drugi polovici 19. stol.**

Najbolj znano delo arabske književnosti je **Koran** (branje), temeljna sveta knjiga islamskega verstva; sestavljen je iz **114 poglavij/SUR** ... dokončan je bil okoli ***653 n. št.** Vsebuje izreke in nagovore Alaha ustanovitelju islama Mohamedu; delo so zapisali po Mohamedovi smrti njegovi nasledniki kalifi.

LIRIKA: ***GAZELA**=osrednja pesniška oblika (**hvalnica ljubezni, vina, življenjske modrosti**) ali **KASIDA** (**če opeva vojno, bitke, zmage, žalostinka za umrlimi ali satira**) ... sestavlja jo 3 do 10 verzni parov z rimo aa ba ca ... xa

***VRSTE ARABSKE POEZIJE:**

1. **BEDUINSKA** (6. in 7. stol. po Kr.)

Prva zbirka ***Muallaqat** iz ***8. stol.:** po eno delo vsakega avtorja: ***Imra'alqais, Taraf, Zuhair, Lebid, Antara**

Druga zbirka **Abu Tammam: *Hamasa po letu 800***

***2 avtorja beduinske poezije in datacija: Šanfara in Imra'alqais (6. stol.)**

***2 avtorja predklasične arabske poezije in zbirki: Šanfara: Hamasa, Imra'alqais: Muallaqat**

2. **KLASIČNA** (8. in 9. stol. po Kr.)

***Abu Nuvas: zbirka Divan**

3. **POKLASIČNA** (10.-13. stol. po Kr.)

***Mutanabbi; *Ibn Al Farid: Divan**

***3 vrste arabske poezije: beduinska, klasična, poklasična**

PRIPOVEDNIŠTVO

Zgodbe, novele, pripovedke, pravljice, basni, anekdote, MAKAMA=izvirna zvrst arabske proze

Začetnik makame: ***Hamadahani**, glavni mojster ***Hariri: Preobrazbe Abu Saida iz Saruga**

***2 arabska pripovednika: Hamadahani, Hariri**

Tisoč in ena noč (*8.-17. stol.) datacija

***Najpomembnejše delo arabske pripovedne proze; zametek v Perziji v 8. stol., okoli 800 so jo prevedli v arabščino in dopolnili z zgodbami o Harunu Al Rašidu, okoli 1200 pojavila v Egiptu, kjer so ji dodali tatinske in potepuške zgodbe, dokončno obliko je dobila do 17. stol. v Egiptu in Siriji.**

Šeherezada, Harun Al Rašid

Ciklična pripoved; okvirna zgodba+vložene zgodbe

PERZIJSKA KNJIŽEVNOST (Perzija=Iran)

*Razdelitev:

STAROPERZIJSKA po 1000 pr. Kr. do 331 pr. Kr.

SREDNJEOPERZIJSKA 331 pr. Kr. – 642 po Kr.

NOVOPERZIJSKA od 642 po Kr. naprej

AVESTA** je glavno delo staroperzijske književnosti in je **temeljna knjiga stare perzijske religije**. Utemeljitelj stare perzijske religije je **Zaratustra.

*Deli Aveste: **Gathas (zbirka himen in verskih pesmi)** in **komentar Zend**: po njem se celota imenuje tudi **Zend-avesta**.

*Ohranjena verzija je iz **3.-4. stol. n. št.**

Novoperzijska književnost: **lirsko in epsko pesništvo**. Pesniške oblike: **kasida, gazela, RUBAI** (štirivrstičnica z epigramatsko zaostreno vsebino)

EPIKA:

Firduzi: ep **Šah-Name (Knjiga kraljev)**: perzijski nacionalni ep

Firduzi: ep **Jusuf in Zulaiha**: dvorskoljubezenski ep

Nizami: ep **Hosrau in Širin, Iskender-Name**

Džami: ep **Jusuf in Zulaiha, Medžnun in Laila**

*perzijski epiki: Firduzi, Nizami, Džami

*2 perzijska epa: *Šah-Name, Jusuf in Zulaiha, Hosrau in Širin, Iskender-Name, Medžnun in Laila*

*2 perzijska dvorsko-ljubezenska epa: *Jusuf in Zulaiha, Hosrau in Širin*

*2 perzijska dvorsko-ljubezenska epika: Firduzi, Nizami, Džami

LIRIKA: OMAR HAJAM, HAFIS, ATTAR, SADI, RUMI

***Omar Hajam**: zbirka pesmi ***Rubaijat**

***Hafis**: zbirka pesmi ***Divan (Goethejeva zbirka Zahodno-vzhodni divan)**

Attar: alegorična pesnitev **Ptičji pogovori**, zbirke izrekov **Knjiga nasvetov**

Sadi: **Bustan, Gulistan**

Rumi: **Divan, Mesnevi**

*4 perzijski liriki: Omar Hajam, Hafis, Attar, Sadi, Rumi

INDIJSKA KNJIŽEVNOST

Na njen razvoj so vplivali: **vedska religija/vedizem, brahmanizem, nauki Upanišadov, budizem, džainizem, hinduizem s številnimi stranskimi vejami**.

***Periodizacija indijske književnosti**:

1. Obdobje Ved in brahmanistične religiozne književnosti: od srede 2. tisočletja pr. Kr.-200 pr. Kr.

2. KLASIČNO OBDOBJE: 200 pr. Kr.-1200 po Kr.

*Napisana je v 3 jezikih: **sanskrt, prakrt, pali**.

*ZVRSTI:

LIRIKA: **verske himne v Vedah** (*Himna o stvarjenju sveta*), **posvetna lirika: didaktično-moralistična**

EPIKA:

epsko pesništvo: *religiozno nacionalna epa Mahabharata in Ramajana, PURANE = pesnitve z mitološko, teološko in didaktično vsebino, **umetna dvorska epika**

pripovedništvo: bajke, pripovedke, pravljice, basni

DRAMATIKA: razvita, igre uprizarjali v dvorskih dvoranah

*Vede sestavljajo 4 zbirke: *Rigveda, Samaveda, Jadžurveda in Atharvaveda*

*4 vrste spisov: *Brahmanas, Aranjakas, Upanišadi, Sutras*

Mahabharata: *500 pr. n. št. – 400 n. št.

Osebe: *rodova Kuru, Pandu; Ardžuna, Krišna

*Teksti **Mahabharate: Bhagavadgita (Gospodova pesem; pesnitev); Nala in Damajanti; Savitri**

Ramajana: *4 stol. pr. n. št. – 2. stol. n. št.

*Osebe: Rama, Sita, Ravana

DRAMATIKA:

Kalidasa: najpomembnejši indijski dramski avtor

Epski pesnitvi: *Kumarasambhava, Raghuvamsa*

*Lirika: *Meghaduta, Ritusamhara*

*Dramatika: *Malavika in Agnimitra, Urvaši, Šakuntala*

*indijski dramatik: **Kalidasa, Bhasa, Šudraka, Bhavabhuti**

Šudraka: Glinasti voziček

Bhavabhuti: Malati in Madhava, Mahaviračarita, Uttararamačarita

LIRIKA:

Kalidasa: lirska pesnitev Oblak glasnik

Amaru: zbirka Amarušataka

Bhartrihari

Džajadeva: zbirka Gitagovinda (Govindova pesem)

*indijski liriki: **Kalidasa, Amaru, Bhartrihari, Džajadeva**

PRIPOVEDNIŠTVO

*Zbirke **Džatake, Pančatantra** (avtor **Višnušarman**), **Hitopadeša** (avtor **Narajana**), **Kalila in Dimna**

*Roman: **Zgodbe desetih princev** (avtor **Dandin**)

indijski pripovedniki: **Višnušarman, Narajana, Dandin**

KITAJSKA KNJIŽEVNOST

Začetki: sredina 2. tisočletja pred Kr./po letu 1000 pr. Kr.-1700, mrtvilo do 20. stol.

*Deli se na **obdobja glede na cesarske dinastije**:

DŽOV/ČOV 10.-3. Stol. pr. Kr.
HAN 206 pr. Kr.-220 po Kr.
TANG 618-907
SUNG 960-1279
DINASTIJA MONGOLSKIH VLADARJEV 1280-1368
MING 1368-1644

*Na književnost so vplivali 3 veliki moralno-filozofski oz. verski sistemi:
konfucijanstvo, taoizem, budizem

Konfucij (utemeljitelj konfucijanstva, začetnik starokitajske književnosti):

***kanonične knjige konfucijanstva: Ši-džing, Šu-džing, Li-dži, Ji-džing, Lun-ju**

***Lao Ce/Lao Dzi: utemeljitelj taoizma**

*LIRIKA: ***ljudsko-dvorska poezija anonimnih avtorjev** se je ohranila v pesniški zbirki ***Ši-džing** (=knjiga pesmi), ki je ena od kanoničnih knjig konfucijanstva, vsebuje **žrtvene in ritualne tekste, himne, ljubezenske, vojaške in deloma socialne pesmi**; ***individualna lirika**

*kitajski liriki: **Li Taipo, Tu Fu, Vang Vej, Pe Lotjen, Su Tungpo**

*PRIPOVEDNIŠTVO:

novela, roman (zgodovinski, pustolovski, fantastični, družinski, moralistični)

Zbirka novel: **Kin-ku-ki-kuan (Nenavadne zgodbe iz novih in starih časov)**

ROMANI:

Lo-pen: **Zgodba o treh cesarstvih**

Ši Naj-an in Luo Guandžung: **Razbojniki iz močvirja Ljan Šan**

Vang Šidžen: **Češpljev cvet v zlati vazi/Lepe gospe z bogatega dvora (slo. prevod)**

Cao Džan: **Sanje v rdeči sobi**

*kitajski romani: Zgodba o treh cesarstvih, Razbojniki iz močvirja Ljan Šan, Češpljev cvet v zlati vazi, Sanje v rdeči sobi

*DIDAKTIČNI SPISI: **Lun-ju** (napisali Konfucijevi učenci), **Dao-de-džing** (avtor Lao Ce)

DRAMATIKA:

vojaške in meščanske igre

Dramatiki: **Guan Hančing, Vang Ši-fu, Gao Ming, Či-čin-šjang, Li-šing-tao, Hung Šeng**

Vang Ši-fu: **Zgodba o zahodni sobi**

Gao Ming: **Zgodba o lutnji**

Či-čin-šjang: **Sirota iz družine Čao (Voltaire: Kitajska sirota)**

Li-šing-tao: **Krog s kredo (Klabund; Bertolt Brecht: Kavkaški krog s kredo)**

Hung Šeng: **Palača dolgega življenja**

*kitajske drame: **Zgodba o zahodni sobi, Zgodba o lutnji, Sirota iz družine Čao, Krog s kredo, Palača dolgega življenja**

JAPONSKA KNJIŽEVNOST

*OBDOBJA:

OBDOBJE NAJSTAREJŠIH KNJIŽEVNIH SPOMENIKOV (8. stol. n. št.)

KLASIČNA DOBA ALI OBDOBJE Hejan (792-1186)

POKLASIČNO OBDOBJE (Kamakura/Muromači) (1186-1601)

OBDOBJE Tokugava (1603-1868)

LIRIKA:

*Verzne oblike: **TANKA/UTA**=kratka pesem, sestavljena iz 2 kitic, prva s 3 verzi (5, 7, 5 zlogov), druga z 2 verzoma (7 zlogov), skupaj 31 zlogov;

HOKKU=trije verzi po 5, 7, 5 zlogov; če je njegova vsebina vedra ali šaljiva, se imenuje **HAIKU/HAIKAI**

*Liriki: **Otomo no Jakamoči, Kakinomoto no Hitomaro, Jamabe no Akahito, Ki no Tsurajuki, Ono no Komači, Sosei, Izumi, Šikibu, Saigio, Matsuo Bašo**

*Knjige pesmi: **Kodžiki, Nihongi, Maniošu, Kokinšu**

Matsuo Bašo: glavno delo je **dnevnik Oku no hosomiči** (prozni tekst+haikuji)

PROZA

*Pravljice, potopisni zapiski, memoari, zbirke aforizmov, dnevniki, ***MONOGATARI** (blizu romanu)

*Japonski prozaisti: **Ki no Tsurajuki, Sei Šonagon, Murasaki Šikibu, Ihara Saikaku**

*japonska proza: pravljica **Zgodba o sekalcu bambusa**; dnevnika **Tosa dnevnik** (avtor Ki no Tsurajuki); **Dnevnik enodnevnice**; pripoved **Ise monogatari**; **Knjiga izpod vzglavja** (avtorica Sei Šonagon); vrh japonske proze & najpomembnejši japonski roman **Zgodbe princa Gendžija** (avtorica Murasaki Šikibu)

DRAMATIKA

***Igre no, meščanske igre**

*Dramatika, pisca meščanskih iger: **Čikamatsu Monzaemon, Takeda Izumo**

ANTIČNA KNJIŽEVNOST = KNJIŽEVNOST GRKOV IN RIMLJANOV

Eden glavnih izvirov in podlag nove evropske književnosti. Ni bila še evropska: v svojih začetkih je bila tesno povezana z maloazijsko (turško), feničansko (Izrael, Libanon, Sirija), egipčansko in akadsko (babilonsko-asirsko) ... gre za poseben tip sredozemske književnosti (poleg Grčije & grških otokov ter Italije še Mala Azija, Sirija, Egipt, severna Afrika).

GRŠKA KNJIŽEVNOST

=GRŠKA KNJIŽEVNOST STAREGA VEKA/ANTIKE in ne SREDNJEGA VEKA=BIZANTINSKA KNJIŽEVNOST oz. 19. In 20. stoletja=NOVOGRŠKA 8. stol. pr. n. št.–5. stol. n. št.

*Obdobja:

ARHAIČNO=PREDKLASIČNO 8.–5. stol. pr. Kr.

ATIŠKO=KLASIČNO 5. stol.-330 pr. Kr.

zgodovinska, filozofska, govorniška proza

HELENISTIČNO 330 pr. Kr.-5. stol. po Kr.

lirika, filozofska in moralistična proza, roman

Ep, lirika

Drama: tragedija, komedija;

Komedija, krajše epske pesnitve,

EPIKA

Homer (9. ali 8. stol. pr. Kr.): *Iliada, Odiseja (vsaj za generacijo mlajša od Iliade, Homer avtor vsaj Iliade); epa sta nastala na podlagi dolgoletne ustne tradicije junaškega pesništva, ki so ga na dvorih gojili **poklicni pevci aiodi**.

Snov je vzeta iz mitičnega cikla o Troji: Iliada pripoveduje o obleganju Troje, Odiseja pa o vračanju ahajskih (grških) junakov izpred Troje domov.

Ozadje mita je morda zgodovinsko: pohod mikenskih kraljev zoper trgovsko mesto Trojo/proti trgovskemu mestu Troji na SZ obali Male Azije (Turčije).

ILIADA

24 spevov, prikazuje samo drobec iz dogajanja **trojanske vojne**: **Ahil** se spre z **Agamemnonom** zaradi vojnega plena, **Ahil** se umakne iz spopadov, poslabša se ahajski vojaški položaj, v boj poseže Ahilov prijatelj **Patroklos**; ko **Hektor** ubije Patroklosa, se Ahil maščuje: ubije Hektorja; ep se konča s kratotrajno spravo, da lahko Hektorjev oče **Priam** izprosi od Ahila Hektorjevo truplo in ga Trojanci pokopljejo.

Nad dogajanjem vlada **usoda**, življenje junakov je vnaprej odločeno, podložni so ji tudi **bogovi**, ki ves čas **posegajo v človeške spore**. Pesnik obsoja ubijanje; prikazuje bojno krutost, ki ji nasproti postavlja mirno življenje v patriarhalni Troji z njenimi ženami in otroki; vendar ostaja vzvišeno objektiven: težki usodi ljudi nasproti postavlja srečno, neodgovorno, včasih razigrano življenje olimpskih bogov.

***Osebe Iliade: Ahil, Agamemnon, Patroklos, Hektor, Priam ...**

ODISEJA

Opeva drobec iz življenja ahajskih junakov, ki se **vračajo izpred Troje domov**. **Odisej** se vrača na otok Itako, kjer ga čaka zvesta žena **Penelopa**. Odisej pobije vse **Penelopine snubce** in zavлада ob Penelopi in sinu **Telemahu**.

Odisej je idealiziran: **poklican je, da znova uvede red in pravico**. Morske pošasti so simbol barbarstva in nereda.

V motiviki morda odmevajo **začetki grške kolonizacije Sredozemlja**; z zgodovino pa se mešajo tudi pravljичni in novelški motivi: motiv moža na tujem in zveste žene, morske pošasti ...

Za oba epa je značilna kompozicija **“in medias res”** ... dogajanje se začne nekje na sredini: dogajanje Iliade se začne v **10. letu trojanske vojne**, Odiseja **na koncu Odisejevih blodenj**.

Značilnosti obeh epov, ki so vplivale na splošno epsko konvencijo (rimski, renesančni, klasicistični

epi) : opevanje dejanj 1 junaka ali več, nagovor muz kot uvod v dogajanje, kompozicija po načelu in medias res, v dogajanje posegajo bogovi, obsežne epske prisposode, uporaba heksametra kot metrične oblike junaškega verza.

***osebe Odiseje: Odisej, Penelopa, Telemah, Penelopini snubci, Kirka**

***KIKLIČNI EPI**

Tradicija je avtorstvo pripisala prav tako **Homerju**; pesniške šole **rapsodov**, poklicnih potujočih pevcev, so širile homerske pesnitve še iz drugih delov mita o Troji:

***Margites, Vojna žab in miši**

***GRŠKI DIDAKTIČNI EP – HEZIOD**

***Heziod: Dela in dnevi, Teogonija**

LIRIKA

***Elegija, jambografija, melično pesništvo/melika**

***Elegiki: Kalin, Tirtaj, Mimnermos, Solon, Teognis**

***Jambografik: Arhiloh**

*** Glavna tipa melike: monodična lirika, zbarska lirika**

Melika označuje pesmi, ki so jih peli ob spremljavi na brenkala (harfo, liro, kitharo).

***Monodična:** pesem z individualno motiviko, namenjena enemu pevcu: ***Alkaj, Sapfo, Anakreont**

***Sapfo: Himna Afroditi, Agalis**

Anakreont

***Zbarska:** izvajal jo je zbor s petjem in plesom: ***Alkman, Arion, Stezihor, Ibik, Simonid, Bakhilid, Pindar**

***Tipi zbarske lirike: ditirambi, epinikiji, enkomije, treni**

DRAMATIKA

***Zvrsti: tragedija, komedija, satirska igra, mimos.**

***Prvega igralca** je ob zbor postavil **TESPIS**. **AJSHIL** je dodal še drugega in **SOFOKLEJ** tretjega igralca.

Zaokrožen prostor **ORKESTRE** za zbor v gledališču, stavba **SKENE**

DEUS EX MACHINA: naprava za dvig boga nad nastopajočimi ob koncu tragedije

***Glavni sestavni deli tragedije: PROLOG, PARODOS/PRIHOD ZBORA, EPEISODIA/PRIZORI Z IGRALCI, STASIMA/SPEVI STOJEČEGA ZBORA, EKSODOS/ODHOD ZBORA Z ODRA**

TETRALOGIJA: 3 TRAGEDIJE + 1 SATIRSKA IGRA ... po 3 pesniki so tekmovali za nagrado ob praznikih **LENAJAH** in **DIONIZIJAH**

***Avtorji tragedije: Ajshil, Sofoklej, Evripid**

***Ajshil: Perzijci, Pribežnice, Sedmerica zoper Tebe**, trilogija **Oresteja**, tragedija **Vklenjeni Prometej**

Trilogija **Oresteja: Agamemnon, Daritev na grobu, Evmenide**

***3 osebe iz Oresteje: Agamemnom, Klitajmnestra, Orest**

Ajshil: Vkljenjeni Prometej

Ajshilovo avtorstvo zato tragedijo je sporno. Verjetno gre za del trilogije, ki je na koncu prikazovala pomirjenje Prometeja z Zevsom.

Kaže Prometejeve muke na koncu sveta, kjer so ga na Zevsov ukaz vklenili za kazen, ker je ljudem pomagal z ognjem in obrtnimi spretnostmi.

***Osebe: Prometej, zbor okeanid, (Zevs)**

Prometej je prikazan kot **žrtev božje samovolje**, kot **upornik zoper Zevsovo krivičnost in prijatelj ljudem**.

***Motiv Prometeja: Ajshil, Sofoklej, Evripid, Seneka (Ajshil, Goethe, Shelley, Gide)**

***Motiv Fedre: Racine, Evripid, Seneka**

Sofoklej: *Aias, Elektra, Tračanke, Filoktet, Kralj Ojdip, Antigona, Ojdip v Kolonu

Sofoklej: Kralj Ojdip

Tragedija s pomočjo analitične tehnike prikazuje Ojdipov padec: samo v retrospektivi se prikazujejo prejšnji dogodki njegovega življenja. Izve, da je kriv poroke s svojo materjo in umora lastnega očeta. Sledi kazen za greh, ki ga junak prevzame nase, čeprav subjektivno ni kriv.

***Osebe v Kralju Ojdipu: Ojdip, Jokasta, Tejrezij, zbor**

Sofoklej: Antigona

Tragedija o upor **Odisejeve hčerke Antigone** zoper **Kreontovo** zapoved, da nihče ne sme pokopati njenega brata **Polinejka**. Gre za konflikt med Antigono in Kreontom: Antigona upor upravičuje z zapovedmi religije, na kateri temelji družinsko pravo; Kreont se sklicuje na moč in pravo posvetne države, da odloča o usodi podložnikov. Antigona mora na Kreontov ukaz umreti, vendar tudi Kreonta doleti kazen: umreta njegov sin **Hajmon** in žena **Evridika**. Sofoklej stoji na strani Antigone: v Kreontu kritizira samovoljo države, ki želi o vsem odločati ne glede na stare rodovske in družinske tradicije, na katere se lahko sklicuje posameznik v boju za svojo čast in pravo.

***Osebe Antigone: Antigona, Kreont, Polinejek, Ismena, Hajmon, Evridika**

Evripid: *Kiklop, Alkestida, Medeja, Heraklidi, Hekaba, Hipolit, Pribežnice, Andromaha, Heraklej, Trojanke, Elektra, Ion, Ifigenija na Tavridi, Helena, Feničanke, Bakhe, Ifigenija v Avlidi

Motiv Herakleja: Evripid, Seneka

***Motiv Fedre: Evripid, Racine, Seneka**

***Motiv Prometeja: Ajshil, Goethe, Schiller, Gide**

***Motiv Ifigenije: Evripid, Goethe, Racine, Gluck**

***Motiv Medeje: Evripid, Seneka, Corneille, Grillparzer, Anouilh**

Evripid: Medeja, *431 pr. n. št.

Tragedija Medeja jemlje snov iz kikličnega epa o Argonavtih.

Medeja se z možem **Jazonom**, ki mu je žrtvovala vse, znajde v Korintu; ko se Jazon hoče poočiti s korintsko kraljično in zapustiti Medejo, se Medeja maščuje tako, da ubije kraljično in zastrupi lastna otroka ter zbeži v Atene.

***Osebi: Medeja, Jazon**

KOMEDIJA:

*Delitev grške komedije:

STARA GRŠKA KOMEDIJA: 5.-4. stol. pr. Kr., Aristofan*

*Aristofan: (6 komedij) *Aharnjani, Vitezi, Oblaki, Ose, Mir, Ptiči, Lizistrata, Ženski zbor v Tezmoforiju, Žabe, Ženske v ljudski skupščini, Pluto*

SREDNJA KOMEDIJA: sredina 4. Stol. pr. Kr- 330 pr. Kr.

NOVA KOMEDIJA: po 330 pr. Kr.

*Menander: *Pravdarji, Čemernež*

*2 predstavnika grške komedije: Aristofan (stara, 5. stol. pr. Kr.), Menander (nova, 4. stol. pr. Kr.)

PROZA:

kratke zgodbe, anekdote, basni (Ezop), pripovedke, pravljice, zgodovinska, filozofska, govorniška proza

ZGODOVINOPISNA PROZA

*Začetnik grškega zgodovinarja: **Herodot**

*predstavniki grške zgodovinske proze: **Herodot, Tukidid, Ksenofont, Plutarh (helenizem)**

*grška zgodovinska dela: **Zgodbe, Zgodovina Peloponeške vojne, Anabaza, (Vzporedni življenjepisi)**

Herodot: *Zgodbe*

Tukidid: *Zgodovina Peloponeške vojne (retorična proza)*

Ksenofont: *Anabaza*, (prvi vzgojni roman *Kirupaideia*)

Plutarh: *Vzporedni življenjepisi*

GOVORNIŠKA PROZA: Lizija, Izokrat, Demosten

*FILOZOFSKA PROZA:

*predstavniki grške filozofske proze: **Parmenid, Empedokles, Heraklit, Platon (vrh filozofske proze), Aristotel**

*4 Platonova filozofska dela: **Apologija Sokrata, Kriton, Protagoras, Gorgias, Menon, Symposion, Faidon, Država, Faidros, Parmenides, Timaios, Zakoni**

Aristotel: Poetika (*330 pr. Kr.)

*predstavniki grške proze: Ezop, Herodot, Tukidid, Ksenofont, Plutarh, Lizija, Izokrat, Demosten, Parmenid, Empedokles, Heraklit, Platon, Aristotel

HELENISTIČNO PESNIŠTVO

Vrste: **epigram, elegija (objektivna erotična elegija), epilij, ep, didaktične pesnitve**

*4 predstavniki helenističnega pesništva: **Arat, Kalimah, Apolonij Rodoški, Teokrit, Herond**

Arat: *Phainomena*

Kalimah: *Izvori, Berenikin koder*

***Apolonij Rodoški**: ep ***Argonavti** (opesnil *bajko o argonavtih, znano iz kikličnih epov)

Teokrit: utemeljitelj **bukoličnega pesništva/idile (idila)** (opeva svet preprostih pastirjev v nasprotju z nenaravnim mestnim življenjem)

BUKOLIČNI PESNIKI: Teokrit, Moshos, Bion

Herondas: mimijambi: **Učitelj**

NOVELA IN ROMAN

Zbirka novel **Miletske zgodbe (Aristid)**; začetek novele ***po 300 pr. Kr.**

HELENISTIČNI ROMAN: začetek ***2. stol. pr. Kr.**

*Tipi helenističnega romana:

pustolovsko-ljubezenski: ***Babiloniaka** (Jamblih), **Levkipa in Klejtofont** (Ahilej Tati), **Etiopske zgodbe** (Heliodor), **Dafnis in Hloa** (Longos)

utopično-potopisni: ***Čuda onstran Thule**

pseudohistorični: ***Psevdokalisten**

zgodnjekrščanski: ***Klementov roman**

HELIODOR: roman ***ETIOPSKE ZGODBE**

Roman o prigodah idealnega ljubezenskega para: **etiopske princese Harikleje**, ki se po odločitvi bogov kot **najdenka** znajde v **Delfih**; tu se vanjo zaljubi **Teagen iz Tesalije**; skupaj zbežita; najdeta se v brodolomu in v rokah razbojnikov; nazadnje prideta iz Egipta v Etiopijo; tu se izkaže Hariklejino **kraljevsko poreklo**; srečno se poročita in zavladata. Dogajanje vodijo božanske sile: **bog Helij in njegovi svečeniki** z napovedmi in prerokbami. Dogajanje s začne "in medias res".

*2 osebi iz Etiopskih zgodb: **etiopska princesa Harikleja, Teagen iz Tesalije, (bog Helij in svečeniki)**

LONGOS: **Dafnis in Hloa (*3. stol. po Kr.)**

Delo je posebna različica **ljubezenskega romana**, napisanega po zgledu **bukolične poezije**. Glavna junaka sta **pastir in pastirica**, osrednja tema je prebujanje njune ljubezni, prigode so skromne, obseg je kratek, pomembni so opisi narave in letnih časov.

RIMSKA KNJIŽEVNOST

Prvi evropski prevod: *240 pr. Kr. *Grk Livij Andronik prevede v *latinščino
Odisejo=začetek rimske književnosti

Rimska književnost je nastala in se razvijala v močni odvisnosti od grške. Od Grkov so prevzeli literarne vrste, motive, snovi, mitologijo, stil, metriko

Literarne vrste:

LIRIKA filozofsko-didaktične pesnitve, ljubezenske pesmi, elegija, **satira**, epigram, oda

EPIKA ep, zgodovinopisna, filozofska, moralistična, poučna, govorniška proza, roman, krajše zgodbe

DRAMATIKA stari ljudski zvrsti: atellana, mimus, tragedija, komedija

*OBDOBJA RIMSKE KNJIŽEVNOSTI:

ARHAIČNA DOBA 240-81 pr. Kr.

ZLATI VEK 81 pr. Kr.-14 po Kr.

SREBRNI VEK 14-117 po Kr.

OBDOBJE POZNEGA CESARSTVA 117-476 po Kr.

DRAMATIKA

Stari ljudski zvrsti: ATELLANA, MIMUS; tragedija, komedija

Rimski pisec tragedij: Seneka

Rimska pisca komedij: Plavt, Terencij

TRAGEDIJA

Seneka: (5) *Besneči Herkul, Trojanke, Medeja, Feničanke, Fedra, Ojdip, Agamemnon, Tiest, Herkul z Ojte

KOMEDIJA

Plavt : (3) *Amfitrion, Komedija o oslih, Komedija o loncu (Moliere: *Skopuh*), ***Ujetniki, Komedija o skrinjici, Dvojčka*** (Shakespeare: *Komedija zmešnjav*), ***Hišni strah, Bahavi vojščak***

***Motiv Amfitriona: Plavt, Moliere, Kleist, Giraudoux**

***Motiv dvojčkov/menaechmi: Plavt, Shakespeare, Goldoni**

PLAVT: DVOJČKA (MENAECHMI)

Komedija je **tipičen primer nove komedije** z zamenjavami oseb, zmešnjavami in nesporazumi, tudi z uporabo tipov: **hetere, zvitega sužnja, nemočnega starca, razuzdanega mladeniča ...**

Usoda je dvojčka v otroštvu ločila drugega od drugega, odrasla se najdeti v mesu **Epidamnu**, zaradi podobnosti ju zamenjujejo, dokler se zmešnjava ne razplete.

Nad vsem vlada **helenistična vera v muhasto Usodo**. Značaji in razmere so prikazani veristično, burkaško in ponekod robato. Shakespeare je isto zgodbo v svoji *Komediji zmešnjav* ugladil in dvignil na višjo raven, v skladu z načeli renesančne estetike.

Terencij: (5) *Deklica z Androsa, Samomučilec, Evnuh, Formion (Moliere: *Skapinove zvijače*), ***Brata, Tašča***

EP:

***3 pisci epov: Gnej Nevij, Kvint Enij, Vergilij, Mark Anej Lukan, Publij Papinij Stacij**

Gnej Nevij: *O punski vojni*

Kvint Enij: *Letopisi*

Vergilij: (3) *Eneida, Bukolika, Georgika

Mark Anej Lukan: *Farzalije*

Publij Papinij Stacij: *Tebaida*

VERGIL: ENEIDA

Po homerskih pesnitvah predstavlja *Eneida* **drugi najpomembnejši epski vrh antike**. **Najpomembnejši rimski ep**. Ni je dokončal. Ep opeva **mitično zgodovino Rima** tako kot prejšnji rimski epi, vendar se omeji na vlogo, ki naj bi pri tem pripadla **Eneju**.

Zgleduje se po *Iliadi* in **Odiseji**: sprva opeva Enejevo vožnjo po morju, v retrospektivi se spominja Troje, Enej se napoti v podzemlje (vse v skladu z **Odisejo**); potem pa po zgledu *Iliade* opeva boje Trojancev z italjskimi domačini, ep se konča po zgledu Ahilovega dvoboja s Hektorjem tako, da Enej v boju ubije glavnega nasprotnika **Turna**.

Novost je **rimska imperialna ideja celote**, novo pojmovanje zgodovine, ki ima smotrni namen in pomen, pa tudi **ljubezenska motivika**: v epizodah Enejeve ljubezni s **kraljico Didono** sledi Apoloniju Rodoškemu. V primerjavi s Homerjem je ep bolj racionalen in umeten, njegovi junaki so abstraktno idealizirani, v slogu je več patosa, subjektivnosti in slikovitosti.

*osebe iz Eneide: **Enej, kraljica Didona, Turn**

LIRIKA:

*5 rimskih lirikov: **Lukrecij, Katul, Horacij, Tibul, Propercij, Ovidij, Marcial**

***Lukrecij**: filozofsko-didaktična pesnitev **O naravi sveta**

***Katul**: zbirka **Pesmi**

***Horacij**: zbirke **Epode, Sermones, Poslanice** (najbolj znano pismo je **Pismo Pizonom** ali **O pesniški umetnosti**), **Ode**

Sermones ... zbirka **satir**, katerih začetnik je bil **Lucilij**; **Pismo Pizonom/O pesniški umetnosti** je kratka verzificirana poetika, ki pesnike poučuje o namenu pesništva (pouk in zabava), pravilih za ustvarjanje epov in dram ... poleg Aristotelove *Poetike* je bila glavni priročnik renesanse, klasicizma in razsvetljenstva za pesniško delo

***Tibul**: 2 knjigi **ljubezenskih elegij, posvečenih Deliji**

***Propercij**: 4 knjige **večinoma ljubezenskih elegij, posvečene Cintiji** (Tibulu in Properciju je sledil **Goethe z Rimskimi elegijami**)

***Ovidij**: zbirke (3) **Ljubezenske pesmi, Heroide, Umetnost ljubezni, Zdravila ljubezni, Preobrazbe, Fasti, Žalostinke, Pontska pisma**

OVIDIJ: METAMORFOZE/PREOBRAZBE

Obsežno delo v 15 knjigah, v katerem je združil grške bajke o pretvorbah živih bitij in stvari; najbolj znane so **Piram in Tizba, Nioba, Filemon in Bavkida, Orfej in Evridika**.

***Pisca epigramov**: **Katul, Marcial**

Pisci satir (liričnih): **Horac, Avel Perzij Flak, Decim Junij Juvenal, Lucilij (začetnik)**

Pisci elegij: **Tibul, Propercij, Ovidij, Katul**

PROZA:

*5 rimskih piscev proze: **Mark Tulij Ciceron, Julij Cezar, Gaj Salustij Krisp, Tit Livij, Lucij Anej Seneka, Plinij starejši, Plinij mlajši, Tacit, Gaj Svetonij Trankvil, Petronij, Apulej**
*5 rimskih zgodovinarjev: **Julij Cezar, Gaj Salustij Krisp, Tit Livij, Tacit, Gaj Svetonij Trankvil**

Začetnik rimske proze: **Mark Tulij Ciceron: (4) *O govorniku, O republiki, Brut, Govornik, O najvišjem dobrem in zlem, Tuskulanski pogovori, O dolžnostih**

***Julij Cezar: (2) O galski vojni, O državljanski vojni**

***Gaj Salustij Krisp: (2) Katilinova zarota, Jugurtinska vojna**

Tit Livij: *Od ustanovitve mesta*

Lucij Anej Seneka: *Naravoslovne raziskave, Dvanajst dialogov, O blagosti, O dobrodejnosti, Pisma Luciliju*

Plinij starejši: *Naravna zgodovina*

Plinij mlajši: najpomembnejši pisec rimske epistolarne proze

Tacit: največji rimski zgodovinar: *O govorniku, Germanija, Zgodovinske knjige, Letopisi*

Gaj Svetonij Trankvil: De vita Caesarum

*Najpomembnejša rimska romana: **Petronij: Satirikon, Apulej: Zlati osel**

PETRONIJ: SATIRIKON

Roman razlagajo kot **parodijo na Odisejo ali na grške pustolovsko-ljubezenske romane**, izvajajo ga tudi iz **manipejske satire** (mešala prozo in verze s satirično poučnim namenom). Delo je **prvi veliki satirično komični evropski roman**.

Od romana so ohranjeni samo fragmenti, verjetno je ohranjena le dobra desetina romana. Gre za pripoved v prvi osebi, snov so **pustolovščine mladih klatežev v južnoitalskih mestih**, motivi so drzno erotični, **duhovno ozračje je skeptično in cinično**. V glavno zgodbo so vložene erotične zgodbe iz grških izvirov (zgodba o efeški vdovi ...) in verzi. Najobsežnejši del je **”pojedina pri Trimalhionu”**, satiričen opis bogastva in vulgarnosti provincialnega bogataša, nekdanjega osvobojenca.

APULEJ: PREOBRAZBE ali ZLATI OSEL

Roman je nastal po **grški predlogi**, vendar je izviren po ideji in celotni izdelavi. Sodi v zvrst **fantastično pustolovskih romanov z versko-misterijsko tendenco**.

Junak Lucij pripoveduje v prvi osebi, kako se je s čarovnijo pomotoma spremenil v **osla**, doživljal najbolj nenavadne prigode, s pomočjo **boginje Izide** postal spet človek, s tem pa **posvečenec Izidinega kulta**.

Delo je hkrati versko tendenčno, zabavno in veristično v opisu vsakdanjega življenja pozne rimske dobe. V glavno zgodbo so vložene **številne pravljice, pripovedke in novele**; najbolj znana je **mitološka pravljica o Amorju in Psihi**; druge so **čarovniške in drzno erotične**.

SREDNJEVEŠKA KNJIŽEVNOST

Srednji vek: 476-1492 n. št.

Novi vek: 1492-1918 n. št.

*3 velika obdobja srednjeveškega literarnega razvoja/**periodizacija** srednjeveške književnosti:

ZGODNJI SREDNJI VEK od začetkov v 5./6. stol./4.-prvi primeri zgodnjekrščanske književnosti- 1100

VISOKI SREDNJI VEK 1100-1300

POZNI SREDNJI VEK 1300-1500

Oblike srednjeveške književnosti:

1. književnost srednjeveške Cerkve in z njo povezanih ustanov
2. književnost predfevdalne družbe in nastajajočega fevdalizma
3. književnost razvitega fevdalizma
4. književnost viteštva
5. književnost srednjeveškega meščanstva
6. književnost poznega srednjega veka

Književnost srednjeveške Cerkve in z njo povezanih ustanov: napisana v latinščini in v Bizancu v grščini; verske, teološke, alegorične in poučne pesnitve, cerkvena himnika, prozna dela

Književnost predfevdalne družbe in nastajajočega fevdalizma: najstarejši germanski književni spomeniki, *Edda*, islandske sage, *Beowulf*

Književnost razvitega fevdalizma: junaški epi, francoske chansons de geste, *Pesem o Nibelungih*, *Pesem o Igorjevem pohodu*, španske romance

Književnost viteštva: trubadurska lirika, viteški romani v verzih in prozi

Književnost srednjeveškega meščanstva: fabliauji, misteriji, mirakli, moralitete, farse, didaktična, satirična in alegorična poezija

Književnost poznega srednjega veka v Italiji in Franciji: sladki novi slog, Dante, Villon

SREDNJEVEŠKA LATINSKA KNJIŽEVNOST

Napisana v **srednji latinščini**, za potrebe Cerkve, avtorji kleriki, duhovniki, menihi; trajala skozi ves srednji vek in vplivala na vse druge oblike srednjeveške književnosti

SREDNJELATINSKA POEZIJA

Biblijski epi/evangeljske harmonije (latinske pesnitve s snovjo iz Biblije, v heksametrih, snov: Kristusovo življenje po evangelijih): *Evangeliorum libri quattuor* (avtor **Iuvenius**)

***pesniki, ki upodabljajo biblično snov/pišejo biblijske epe:**

***Iuvenius, *Caedmon, *Cynewulf (Anglija), ep *Heliand* (anonimno delo, Nemčija), pesnitev *Evangeljska harmonija* (*Otfried iz Weissenburga)**

***Pesniki, ki upodabljajo biblično snov: Iuvenius, Caedmon, Cynewulf, Otfried iz Weissenburga**

***Alegorična pesnitev *Boj za dušo* (avtor *Avrelij Prudencij Klemen)**

CERKVENA HIMNIKA=LATINSKA RELIGIOZNA LIRIKA

Himne ali pesmi, ki so jih peli pri verskih obredih

***Himniki v 4. stol.: Hilarij iz Poitiersa, Prudencij, Ambrozij**

***Himniki v 13. stol.: Jacopone da Todi, Thomas de Celano, Frančišek Asiški**

*Himne: (3) *Stabat mater* (Jacopone da Todi), *Dies irae* (Thomas de Celano); himne v ljudskih jezikih: *Himna stvarstvu* ali *Sončna pesem* (Frančišek Asiški)

VAGANTSKA POEZIJA:

Posvetna poezija v latinščini, zrasla iz **cerkvenih vrst**, vendar je bila po tematiki izrazito **posvetna**; ustvarili so jo potujoči duhovniki, kleriki in zlasti študentje sholarji.

***Glavna zbirka vagantske poezije: *Carmina burana* (po letu 1230*)** glavni pesnik **Archipoeta**, anonimni pesniki, imenovana po bavarskem samostanu **Benediktbeuren**

SREDNJELATINSKA PROZA: TERTULIJAN, CIPRIJAN, LAKTANCIJ, AMBROZIJ, HIERONIM, AVRELIJ AVGUŠIN

Krščanska latinska proza s teološko, zgodovinsko, moralistično, filozofsko in poučno vsebino

*Avtorji srednjelatinske proze (2): **Tertulijan, Ciprijan, Laktancij, Ambrozij, Hieronim, Avrelij Avguštin, Boetij, Gregor iz Toursa, Izidor iz Seville, Beda Venerabilis**

*Vrh srednjelatinske krščanske proze: **Avrelij Avguštin**: knjiga ***O božji državi**, spis

Izpovedi (literarno najpomembnejši spis)

*prvo pomembnejše filozofsko delo: **Boetij: O tolažbi filozofije**

Zgodovinopisje:

Gregor iz Toursa, Izidor iz Seville, Beda Venerabilis

Zbirka eksemplov (anekdot, parabol, zgodb, pripovedk, napol novel, ki se jih je dalo uporabiti kot gradivo za cerkvene pridige: ***Gesta Romanorum* (okoli *1340 v Angliji)**

2 zbirki eksemplov: *Gesta Romanorum, Disciplina clericalis*

SREDNJELATINSKA DRAMATIKA:

*Vrste dramatike: večinoma cerkvene igre (liturgične igre, misteriji; **Roswitha iz Gandersheima**: krajša dramska bralna besedila), posvetne igre (**Albertino Mussato**: tragedija ***Ecerinis***)

2 srednjelatinska dramatika: **Roswitha iz Gandersheima, Albertino Mussato**

Liturgične igre (igralsko ponazarjanje prizorov iz Krisusovega življenja; izvajali so jih duhovniki v cerkvi v latinščini; kasneje so se preselile na prosto, v ljudskih jezikih)

BIZANTINSKA KNJIŽEVNOST

Napisana v srednjeveški grščini, središče Bizanc

4./6. stol.-1453 (turška osvojitve Bizanca)

LIRIKA cerkvene himne, poučne pesmi z verskimi resnicami, epigrami, pustolovsko-ljubezenski romani v verzih,

EPIKA hagiografije=biografije svetnikov, teološki spisi, zgodovinopisna proza, epi

Književnost: cerkvena in posvetna

Pomembna je bila za nastanek in razvoj prvih književnosti vzhodnih in južnih Slovanov: iz nje je izšla starocerkvenoslovanska književnost z začetnikoma Cirilom in Metodom

Himnopisci: Romanos Melodos: *Marijina himna* (del pravoslavnega bogoslužja)

Teološki avtorji: Janez Damaščan, Gregor Palamas

Zgodovinopisci: Prokopij, Porfirogenet

Pustolovsko-ljubezenski romani: Theodoros Prodromos: *Rhodanthe in Dosikles*

Bizantinski ep: *Digenis Akritas* (okoli 1000, neznan avtor)

JUNAŠKI EP

Osrednja zvrst srednjeveške književnosti, ki se je po letu 800 začela oblikovati v novih germanskih, romanskih in slovanskih jezikih. Izvor je prvotna germanska junaška epika iz časov predfevdalne družbe in nastajajočega fevdalizma.

*5 junaških epov: **Beowulf, Pesem o Rolandu, Pesem o Cidu, Pesem o Nibelungih, Pesem o Igorjevem pohodu**

***Najstarejša epika: islandska zbirka Edda*, okoli 1270*, Islandija**

*Ohranjena najstarejša junaška pesem, (ki je nastala v spremstvu germanskih vojaških vodij): **Hildebrandova pesem***, pred letom 800*; ***osebi: junak Hildebrand, sin Hadubrand**

Starogermanski: anglosaški ep Beowulf*, datacija: rokopis iz 10. stol.*, nastal verjetno že v 8. stol.*, avtor je neznan anglosaški duhovnik

***Osebe: Beowulf, morska pošast Grendel, Grendlova mati, zmaj**

CHANSONS DE GESTE = FRANCOŠKI JUNAŠKI EPI (pesmi o junaških dejanjih) 11.-13. stol.

*Cikli Chansons de geste: **cikel Karla Velikega** (najpomembnejši ep tega cikla in epike je ***Pesem o Rolandu**), **cikel Guillaumea d'Orange** in **cikel Doona de Mayence**

***Pesem o Rolandu:** francoski nacionalni ep, pred 1100*, osebe: Roland, Ganelon, Marsil, Karel Veliki

Pesem o Cidu**, španski nacionalni ep, okoli 1140; ***osebe: Cid/don Rodrigo Diaz de Vivar, Mavri, Cidove hčerke, njihovi možje in snubci; motiv Cida je uporabljal Corneille

***Pesem o Nibelungih:** nemški nacionalni ep, začetek 13. stol.*, Avstrija (Passau);

***osebe: Siegfrid, Kriemhilda, Gunther, Brunhilda, Hagen, Atila;** nastala iz južne/nemške tradicije

***2 tradiciji: nordijska (skandinavska) in južna (nemška)**

Pesem o Igorjevem pohodu:** ruski nacionalni ep, nastanek okoli *1200; ***osebe: knez Igor iz Novgoroda, Polovci

ISLANDSKE SAGE:

daljše ali krajše prozne pripovedi iz junaške tradicije; Norveška, predvsem Islandija; zapisali so jih v 12. in 13. stol.

*2 najbolj znani islandski sagi: **saga o Njalu, saga o Hrafnklu**

ŠPANSKE ROMANCE

Krajše pripovedne pesmi; kratke lirsko-epske pesmi; **13.–15. stol.***

najbolj znane so **romance o Cidu**, romanci iz starošpanske in mavrske zgodovine:

Zgubljeno kraljestvo, Osvojitev Alhame (15. stol.)

Renesansa: izšle v zbornikih "romanceros"; **umetne romance: Lope de Vega, Luis de Gongora**

Najbolj znane so romance o **Cidu**, ki sestavljajo **ciklus**;

TRUBADURSKO PESNIŠTVO

Poezija *11.-14. stol., nastala je v Provansi, v južni Franciji

***Kraj trubadurske lirike: (dvori) Francija, Nemčija, Avstrija, ("Minnesang"=petje o ljubezni), Španija, Portugalska, severna Italija, Sicilija**

Trubadurji: večinoma viteškega rodu, pesmi izvajali ob spremljavi na posebno vrsto viole; poezija je bila namenjena dvorom, središčem viteškega življenja.

*Vrsti trubadurske lirike: **ljubezensko, socialno aktualno pesništvo.**

Dvorsko ali viteško pojmovanje ljubezni: **amour courtois**

Pesniške oblike: **KANCONA, SESTINA, BALLADA, ALBA, SERENA/SERENADA, PASTORELLA/PASTORETA** (spadale v okvir ljubezenske lirike)

Skupno ime za **socialno aktualno liriko** je bilo **SIRVENTEZA**, pozneje izraz za posebno **verzno obliko**

*Predstavniki trubadurske lirike v Provansi: **Guillaume iz Poitiersa, Jaufre Rudel, Bernart de Ventadorn, Bertran de Born, Arnaut Daniel, Marcabru, Peire Vidal**

*v Nemčiji: **Dietmar von Aist, Walther von der Vogelweide, Oswald von Wolkenstein**

*v severni Franciji: **Chretien de Troyes**

VITEŠKI ROMAN=dvorski roman=dvorski ep

Izvira iz **severne Francije**, razširil v Nemčijo, Avstrijo, Španijo, Portugalsko, Italijo
Napisani na **dvorih**, s temami posegajo v viteško kulturo; pisani v novih romanskih jezikih, ne v latinščini; pripovedne pesnitve

*Vrste viteškega romana: **dvorsko-viteški, pustolovski, ljubezenski, religiozni**

*glavna cikla viteškega romana: **klasični, bretonski**

*3 romani klasičnega cikla: **Roman o Aleksandru, Roman o Tebah, Roman o Troji, Roman o Eneju**

*3 romani bretonskega cikla: **romani o kralju Arturju in vitezih okrogle mize, o svetem gralu, Tristanu in Izoldi** (prvi zapisal **Geoffrey of Monmouth** v svoji zgodovini Britanije)

*največji predstavnik novega tipa romana: ***Chretien de Troyes: *Roman o Tristanu in Izoldi (izgubljen), Erec in Enide, Yvain, Lancelot, Cliges, Contes del Graal**

*Največji nemški srednjeveški epik: **Wolfram von Eschenbach: Parzival** * (po Chretienovem *Contes del Graal*)

Prepesnjevali Chretien: **Hartmann von Aue, Wolfram von Eschenbach, Gottfried von Strassburg**

Chretien de Troyes: Roman o Tristanu in Izoldi

Osnova romanov o usodni ljubezni Tristana in Izolde je **samostojna pripovedka iz keltskega pripovednega izročila**. V Franciji je v 12. stol. nastalo več verzni obdelav tega motiva. Tekst Chretien de Troyesa je izgubljen, deloma sta ohranjeni verziji Beroula in Thomasa de Bretagne.

***Obdelava motiva o usodni ljubezni Tristana in Izolde: Chretien de Troyes, Beroul, Thomas de Bretagne, Gottfried von Strassburg**

Osebe: Tristan, Izolda, Marc

Motivika antičnih pustolovsko-ljubezenskih romanov, orientalskih zgodb in Biblije:
Floire in Blancheflor, Aucassin in Nicolette

DRAMATIKA

*Vrste dramatike: **duhovne igre, posvetne igre**

DUHOVNE IGRE

liturgična drama: velikonočne, božične igre; pasijonske igre, misteriji, mirakli, moralitete

Misterij: **Igra o Adamu**

Mirakel: **mirakel o Teofilu; mirakel o ženi, ki je bila rešena z grmade**

Moralitete: **Slehernik** (izvor: Anglija ali Nizozemska; predelava Hofmannsthal)

POSVETNE IGRE:

farsa: *15. stol., Francija

Adam de la Halle: Robin in Marion, Igra o uti

*Najpomembnejši primer **srednjeveške farse/posvetne igre: *Burka o jezičnem dohtarju, (1464-69*, Poitiers; osebe: advokat, trgovec, ovčar)**

farse vplivale na **Molierja: Izsiljena ženitev**

SLADKI NOVI SLOG IN DANTE

Dolce stil nuovo ali sladki novi slog kot posebna smer in obdobje se je izoblikoval v **Italiji v drugi polovici 13. stol.**

Lirika temelji na novem pojmovanju ljubezni: ljubezen je nadnaravna sila v teološko-filozofskem smislu, izraz božanskega v človeku, ljubljena ženska je posebej ljubezni oziroma njen simbol (kot pri Danteju Beatrice).

Vodilna oblika je SONET, ostalo: **kancona, ballata, sestina ...**

Glavni pesniki: **Dante Alighieri, Guittone d'Arezzo, Guido Guinizelli (utemeljitelj), Guido Cavalcanti**

***Dante Alighieri: (3) glavni pesniški deli: Novo življenje, Božanska komedija,**

Filozofska, politična in moralistična dela: **Convivio, De volgari eloquentia, Monarchia**

***Dante** predstavlja vrh sladkega novega sloga, njegov glavni predstavnik*, je največji pesnik srednjega veka, **Božanska komedija** je najpomembnejše delo srednjeveške književnosti.

Najpomembnejši alegorični tekst z ljubezensko motiviko je bil francoski Roman o vrtnici (Guillaume de Lorris, Jean Chopinel).

DANTE: BOŽANSKA KOMEDIJA (1307-1313*)

Izvirni italijanski naslov je bil **La comedia**, Boccaccio ji je dodal še pridevek **"divina"** v znak njene posebne pomembnosti. Z oznako komedija je Dante mislil na **kakršnokoli pesnitev, ki se začneja z nesrečami ali strahotami, konča pa srečno.**

Je **tipičen primer religiozno-alegorične pesnitve.**

Pesnitev je razdeljena na **3 dele: Pekel (Inferno), Vice (Purgatorio) in Nebesa (Paradiso)**

Vsak del šteje 33 spevov, skupaj z uvodnim spevom celoto sestavlja 100 spevov (srednjeveška vera v mistiko števil).

Je v 1. osebi spesnena pripoved o pesnikovem vizionarnem potovanju skozi pekel in vice v nebesa. **Pesnika (prispodoba za človekovo dušo) vodita na poti k odrešenju Vergilij (alegorija razuma) in Beatrice (simbol teologije ali tudi božje milosti).**

Je najpomembnejše delo srednjeveške književnosti.

***Osebe: pesnik, Vergilij, Beatrice, Francesca da Rimini, Grof Ugolino**

POZNOSREDNJEVEŠKA POEZIJA

V Nemčiji **meščansko pesništvo mojstrov pevcev (Meistersinger)**,

Pomembna pesniška tradicija se je v ***15. stol.** ohranjala samo še v **S Franciji**: krajše oblike: lirske balade, rondoji, madrigali, trioleti

***2 predstavnika poezije 15. stol.: S Francija (15. stol.): Charles d'Orleans, François Villon (največji lirik poznega srednjega veka)**

François Villon: (3) *Mali testament; *Veliki testament (balade: *Balada o gospoh nekdanjih časov, Tožba lepe Orožarke, Balada, ki jo je Villon napisal na prošnjo svoje matere, Balada o debeli Margot*); *Epitaf v obliki balade, napisane za obsojene na vešala

KNJIŽEVNOST RENESANSE IN BAROKA

RENEANSANSA (*1350-1600)

Obdobje ob koncu srednjega in na začetku novega veka, ko se je kultura osvobodila cerkvenih vezi srednjega veka. Vzporedno: razvoj zgodnjega kapitalizma, nastanek prvih velikih nacionalnih držav, velika znanstveno-tehnična odkritja, začetki kolonializma ... Človek ji je najvišja vrednota ... **Renesančni kult narave, harmonije sveta (panteizem), čutnih užitkov (senzualizem), telesne in duhovne lepote (esteticizem), svobodnega razuma (racionalizem), vrednosti individua (individualizem), moči in oblasti (makiavelizem)**. Značilno je **posnemanje antike**. **Srednjeveška književnost** je imela še vedno velik vpliv, predvsem s snovmi, motivi, literarnimi vrstami: **trubadurska poezija, sladki novi slog, chansons de geste, viteški romani, srednjeveške zglede zgodbe, anekdote farse**. **1500: prevod Aristotelove Poetike, pomembna tudi Horacijeva Pesniška umetnost**
Najpomembnejše vrste: novela, roman, ep, tragedija, komedija, lirika...

OBDODBJA:

KNJIŽEVNOST ZGODNJE RENESANSE sredi 14. stol. v Italiji Petrarka, Boccaccio
KNJIŽEVNOST VISOKE RENESANSE okoli 1500 Ariosto, Machiavelli, Bandello, Bembo, petrarkisti

KNJIŽEVNOST POZNE RENESANSE po 1550

IT: Tasso, Guarini;

FR: Rabelais, Du Bellay, Ronsard;

POR: Camoes;

ŠP: Cervantes, Montemayor, Lope de Vega;

Anglija: Spenser, Marlowe, Shakespeare, Johnson

HUMANIZEM (po 1350)

Znanstvena in literarna dejavnost, ki je močno vplivala na renesančno književnost; odkrivala, ohranjala, posnemala antično književnost

Humanizem je sprožil **novolatinsko književnost**: književna dejavnost v **latinskem jeziku; znanstvena, filozofska, moralistična proza; pesništvo**

Humanisti:

Italija: Petrarka, Boccaccio, Lorenzo Valla, Marsilio Ficino, Mirandola

Največji humanist severne Evrope: **Erazem Rotterdamski**: prevod *Biblije*, zbirka pregovorov *Adagia*, satira *Hvalnica norosti, Zaupni pogovori*

Anglija: Thomas More: Utopija

Nemčija: Johann Reuchlin; Ulrich Hutten: osrednji humanistični spis Nemčije *Pisma mračnjakov*

BAROK (1550-1650)

Ožji pomen: **izredna nabreklost jezika: izumetničen, preobložen, besedni pomeni nejasni, prispodobe zapletene, zlasti v obliki concettov: bistrournih, nenavadnih besednih zvez.**

Skupno ime za ta prizadevanja je **MANIERIZEM**. Oznaka za posebno stilno usmerjenost, ne more biti oznaka literarne smeri.

Širši pomen: vsa literarna dela v kateri se pojavljajo nasprotja kot posledica krize renesanse, reformacije in protireformacije: **nasprotja med telesom in duhom, askezo in poudarjenim senzualizmom, razumom in ekstatičnostjo, naturalizmom in sentimentalno idiličnostjo, uživanjem in minljivostjo** ... Vse to se kaže v baročni književnosti: zaradi tega moramo vanjo prištevati še nekatera dela pozne renesanse:

*Tasso: ep *Osvobojeni Jeruzalem*, zadnje Shakespearjeve drame, Cervantes: *Don Kihot*, Calderonove drame, *Milton: ep *Izgubljeni raj*, Grimmelshausen: roman *Simplicius Simplicissimus*

*2 baročna epa: *Izgubljeni raj (Milton), Osvobojeni Jeruzalem (Tasso)*

VRSTE RENESANSE IN BAROKA:

LIRIKA

EPIKA: novela, roman, ep

DRAMATIKA: tragedija, komedija

LIRIKA

RENESANČNA LIRIKA

*liriki 16. stol./renesanse: Michelangelo Buonarroti, Gaspara Stampa, Pietro Bembo, Clement Marot, Joachim Du Bellay, Louise Labe, Ronsard, Garcilaso de la Vega, Luis Ponce de Leon, Juan de la Cruz, Camoes, Jan Kochanowski, Thomas Wyatt, Henry Howard Surrey, Edmund Spenser, William Shakespeare

*4 angleški renesančni liriki: Thomas Wyatt, Henry Howard Surrey, Edmund Spenser, William Shakespeare

*3 italijanski liriki 16. stol.: Michelangelo Buonarroti, Gaspara Stampa, Pietro Bembo

*3 francoski renesančni liriki: Clement Marot, Joachim du Bellay, Louise Labe, Ronsard

*španski renesančni liriki: Garcilaso de la Vega, Luis Ponce de Leon, Juan de la Cruz

*3 pisci sonetov v 16. stol.: Shakespeare, Camoes, Gaspara Stampa, Joachim du Bellay, Louise Labe, Ronsard, Edmund Spenser

*3/4 baročni pesniki:

*Francesco Petrarca (*14. stol.): osrednji renesančni pesnik, prvi evropski humanist; zgodovinski ep *Afrika*, zbirka pesmi *Canzoniere (knjiga pesmi)**, opeva Lauro

Lirika 16. stol./renesansa: eden od tokov petrarkizem =posnemanje Petrarke

*Italija: Michelangelo Buonarroti, Gaspara Stampa, Pietro Bembo

*Francija: Clement Marot, Joachim Du Bellay, Louise Labe, Ronsard (največji!)

Joachim Du Bellay: program za reformo fr. j. in knjiž.: *Zagovor in požlahnitev francoskega jezika*, zbirka *Žalostinke*

Francoska skupina Plejada (Ronsard in ostali) je zahtevala nacionalno književnost v živem jeziku, uvedbo italijanskih renesančnih pesniških oblik in posnemanje antike ...
Ronsard je ljubezenske sonete posvečal **Cassandri, Marii in Heleni**

***Španija:** Garcilaso de la Vega, Luis Ponce de Leon, Juan de la Cruz

Portugalska: Camoes

***Anglija:** Thomas Wyatt, Henry Howard Surrey, Edmund Spenser, Philip Sidney, William Shakespeare

Edmund Spenser: prevod Vergilijeve *Eneide*, ep *Vilinska kraljica*, pastirsko pesništvo *Pastirjev koledar*, cikel *Amoretti*;

Philip Sidney: pastirski roman *Arcadia*, sonetni cikel *Astrofel in Stella*, poetika *Obramba poezije*; **William Shakespeare:** soneti, posvečeni skrivnostnemu W. H.*, ljubezensko-prijateljska drama med pesnikom, neznanim lepim mladeničem in skrivnostno črno damo

Poljska: Jan Kochanowski: cikel pesmi *Žalostinke*

BAROČNA LIRIKA – 17. stol.

***4 baročni liriki:** John Donne, Martin Opitz, Luis de Gongora y Argote, Giambattista Marino, Friedrich Spee, Paul Gerhardt, Paul Fleming, Angelus Silesius

Po letu 1600 izrazito baročna lirika v Italiji, Angliji, Španiji in Nemčiji:

Italija: Giambattista Marino: ep *Adonis*

Španija: Luis de Gongora y Argote (največji evropski baročni lirik (!):

Luis de Gongora y Argote: pesnitev *Zgodba o Polifemu in Galateji*, cikel idil *Samote*

Anglija: John Donne: pridige *Sermons*; glavni predstavnik metafizične poezije (!)

Nemčija: Friedrich Spee, Paul Gerhardt, Paul Fleming, Angelus Silesius; načelni utemeljitelj literarnega baroka Nemčije: **Martin Opitz: Knjiga o pesništvu**

NOVELA

Kot strogo izoblikovano književno zvrst jo je utemeljil **Boccaccio**; novela je krajša ali srednje dolga zgodba, vsebuje ponavadi en sam dogodek s kratkim zapletom in nepričakovanim razpletom, napisanem v jedrnatem slogu brez epske širine, po vsebini stvarna.

Novele nastajale že pred njim: glavna je bila zbirka novel iz konca 13. stol., Italija: **Novellino** ali *Sto starih novel*

***Giovanni Boccaccio: (3)** prozni roman *Filocolo*, epski pesnitvi *Filostrat* in *Tezeida*, kratka idila v prozi in verzih *Ameto*; osrednje delo je zbirka novel *Dekameron*

Geoffrey Chaucer: pesnitev *Troil in Hrizeida*, zbirka verzni novel *Canterburyjske zgodbe*

***2 novelisti 14. stol.:** Boccaccio, Geoffrey Chaucer

***2 novelisti 16. Stol.:** Matteo Bandello, Margerita Navarska, Cervantes

GIOVANNI BOCCACCIO: DEKAMERON (*1348-1353)

100 novel, povezanih z okvirno pripovedjo: 10 mladih **Firenčanov** se v času velike kuge zateče v podeželsko vilo in si krajša čas s pripovedovanjem zgodb. Te so preproste anekdote, novele v pravem smislu, kratke povesti. Snov je največkrat erotična, ljubezen je včasih viteško plemenita in poduhovljena, večinoma pa drzno čutna in ljudska. Ideje so tipično renesančne: lepota zdravega, naravnega življenja, vrednost čutnih užitkov, nenaravnost askeze in menišтва, nadmočnost naravne zvitosti in razuma, zglednost zveste, požrtvovalne ljubezni.

Boccaccio je vplival na **začetnika novejše angleške književnosti Geoffreyja Chaucerja.**

RENEŠANČNA NOVELISTIKA 16. STOLETJA

Italija: Matteo Bandello: *Novelle*

Francija: kraljica Margerita Navarska: *Heptameron*

Cervantes: *Zgledne novele (Kotarček in krojaček*

RENEŠANČNI EP

Viteški ep, nacionalni ep, krščansko zgodovinski ep klasičnega tipa

Pisci viteških epov: Luigi Pulci (*Il Morgante*), Matteo Maria Boiardo (*Zaljubljeni Orlando*), Ludovico Ariosto (*Besneči Orlando*)

Ludovico Ariosto: *Besneči Orlando* (*1503-1532)

***3 viteški epi renesanse: *Il Morgante* (Luigi Pulci), *Zaljubljeni Orlando* (Matteo Maria Boiardo), *Besneči Orlando* (*Orlando furioso*; Ludovico Ariosto),
*???3 nacionalni epi 16. stol.: *Luzijada* (Luis de Camoes), *Osvobojeni Jeruzalem* (Torquato Tasso), *Besneči Orlando* (Ludovico Ariosto)**

***Luis de Camoes: portugalski nacionalni ep: *Luzijada*, *1570**

Torquato Tasso: pastirska igra *Aminta*, osrednje delo: ep *Osvobojeni Jeruzalem* (1575*), tragedija *Kralj Torrismondo*, popravljen verzija epa *Osvojeni Jeuzalem*

Edmund Spenser: *Pastirjev koledar, Amoretti, Vilinska kraljica* (*1590-1595)

Vrh baročne epike: **John Milton: *Izgubljeni raj*, *1667**

John Milton: elegije in pesnitve o naravi: *Lycidas, L'Allegro, Il Penseroso*, ep *Izgubljeni raj*, ep *Znova pridobljeni raj*, drama *Samson Agonistes*

MILTON: IZGUBLJENI RAJ (*1667)

Zadnji pomembni evropski ep; osrednja tema je po Bibliji posneta tema o Satanu, Adamu in Evi oziroma izvirnem grehu. Duhovna podlaga celote je **puritanstvo**, glavna tema **boj med dobrim in zlom**. Satan ni samo nosilec zla, ampak tudi upornik zoper vladarsko samovoljo. (Vplivu angleške revolucije zoper kraljevo samovoljo pripisujejo pomembno potezo epa.) Verz je blankverz.

Eva podleže Satanovi skušnjavi in poje jabolko; Adam in Eva sta izgnana iz raja; vendar je Evina izguba pridobitev za človeštvo; Satan kraljuje raju; v *Znova pridobljenem* raju Bog premaga Satana in dobi raj nazaj.

ROMAN:

***Oblike renesančnega romana:**

- 1. Novi prozni viteški roman:** roman *Amadis Galski* (nastal morda v 13. stol. na Portugalskem, okoli 1490 predelal Montalvo, izšel 1508)
- 2. Pustolovsko-ljubezenski roman:** Boccaccio: *Filocolo*, Cervantes: *Prigode Persila in Sigismunde*
- 3. Pastirski (pastoralni, arkadijski) roman:** Jacopo Sannazaro: *Arkadija*, Jorge de Montemayor: *Diana*, Cervantes: *Galateja*, Lope de Vega: *Arkadija*, Honore d'Urfe: *Astree*, Philip Sidney: *Arkadija*
- 4. Pikareskni roman:** *Lazarček s Tormesa*; Mateo Aleman: *Guzman de Alfarache*

***Zmes vseh sta najpomembnejša renesančna romana: +François Rabelais: *Gargantua in Pantagruel* (*1533-1562), Cervantes: *Don Kihot* (*1605,*1615)**

Miguel de Cervantes Saavedra: (4) *Zgledne novele*, pastirski roman *Galateja, Don Kihot, Prigode Persila in Sigismunde*; medigre *Entremeses

Miguel de Cervantes Saavedra: *Don Kihot* (1605, 1615)

Roman je izšel pod naslovom *Veleumni plemič don Kihot iz Manče* v dveh delih: prvi leta **1605***, drugi leta **1615***. Glavna ideja romana na začetku je bila **parodiranje viteških romanov**, da bi se razkrila njihova **izmišljenost in neskladnost s stvarnim življenjem**. Med pisanjem pa se je razširila še v **tragikomičen prikaz nekaterih temeljnih problemov družbe, človeka in idej: nasprotje med preživeli ideali srednjeveških viteških časov in stvarnostjo zgodnjega kapitalizma, med junakovo idealno "dušo" in odtujenim, vseh vrednot oropanim svetom ali pa še splošneje kot nasprotje med neživljenjskim idealizmom in vsakdanjo golo praktičnostjo**. Oboje je v romanu prikazano z različnostjo don Kihota in njegovega oprode Sanča Pansa. Don Kihot, ki je na začetku **komična blazna figura**, postane proti koncu **tragikomičen ali celo tragičen junak**.

Celota je vrsta epizod, nanizanih ob glavnem junaku in njegovem oprodi Sanču Pansi. V osrednjo pripoved so vložene številne novele z motivi italijanske novelistike in pastirskih romanov. V motiviki je opaziti sestavine skoraj vseh pripovednih zvrsti tistega časa: viteške, pastoralne, novelistične in pikareskne.

***Osebe iz Don Kihota: Don Kihot, Sančo Pansa, Dulsinjeja Toboška**

***BAROČNI ROMAN:**

- *heroično galantni: La Calprenede, Madeleine de Scudery;**
- *potepuški roman: Grimmelshausen: *Simplicius Simplicissimus***

Hans Jakob Christoffel Grimmelshausen: *Simplicius Simplicissimus* (najpomembnejši baročni roman), 1668

RENE SANČNA DRAMATIKA (16. stol.)

Italija & Francija: posnemanje antike;

Italija

***2 tipa renesančne dramatike v 16. stol. v Italiji: tragedija, komedija (commedia erudita=učena komedija), pastirska (pastoralna) igra, commedia dell'arte**

TRAGEDIJA:

- Giangiorgio Trissino: *Sofonisba***
- Pietro Aretino: *Orazia* (najboljše delo)**
- Torquato Tasso: *Kralj Torrismundo***

KOMEDIJA/COMMEDIA ERUDITA (UČENA KOMEDIJA)

Ariosto: *La Cassaria*

Bernardo Dovizi da Bibbiena: *Calandria*

***Niccolo Machiavelli: **Mandragola* (najboljša), *1520**

***italijanski renesančni komediografi: Ariosto, Bibbiena, Machiavelli**

***najpomembnejši italijanski renesančni dramatik: Niccolo Machiavelli: *Mandragola* *(1520)**

PASTIRSKA (PASTORALNA) IGRA:

Torquato Tasso: *Aminta*

Gian Battista Guarini: *Zvesti pastir*

***predstavnika renesančne pastirske igre (16. stol.) v Italiji: Torquato Tasso, Gian Battista Guarini**

COMEDIA DELL'ARTE:

Moliere (17. stol.), 18. stol.: Goldoni, Beaumarchais

ŠPANIJA-RENEŠANČNA DRAMATIKA:

COMEDIA=skupek tragedije in komedije; autos sacramentales, krajši

ENTREMESES=INTERMEZZI=MEDIGRE: najpomembnejše ustvaril Moliere: *Entremeses* (1615)

Juan del Encina (1. Avtor; oče španske drame)

Neznan avtor: *Celestina* ali *Igra o Kalistu in Melibeji* (1. pomembna drama)

Juan de la Cueva: prvi pisal drame s snovjo iz starih kronik in romanc

Lope de Vega: *Ovčji kal*; vrh španske renesančne dramatike; najplodnejši svetovni dramatik

Tirso de Molina: komedija *Don Gil v zelenih hlačah*, *Seviljski zapeljivec in kamniti gost* (1. obdelava don Juanovega motiva!)

***3 španski renesančni dramatiki: Juan del Encina, Juan de la Cueva, Lope de Vega, Tirso de Molina**

***obdelave don Juanovega motiva: Tirso de Molina, Moliere, Byron, Puškin ...**

ŠPANIJA-BAROČNA DRAMATIKA

***španski baročni dramatik: Pedro *Calderon de la Barca: (4) *Stanovitni princ*, osrednje filozofsko-moralno delo *Življenje je sen*, komedija *Dama – škrat*, *Sodnik Zalamejski* (*1644)**

ANGLEŠKA RENESAČNA DRAMATIKA

Tragedije, komedije, mešanica tragičnih in komičnih elementov

Verz je blankverz/jambski enajsterec oziroma deseterec

***5 predstavnikov angleške renesančne dramatike: William Shakespeare, Thomas Kyd, Robert Greene, George Chapman, Christopher Marlowe**

VRH: William Shakespeare

Thomas Kyd: *Španska tragedija* (prva elizabetinska tragedija)

Robert Greene: tragikomedije

George Chapman: tragedije in komedije

Christopher Marlowe: *Tamerlan Veliki*, *Malteški Žid*, *Doktor Faustus*, *Edward 2.* (prva velika angleška kraljevska drama ali historija)

William Shakespeare:

1. obdobje: soneti; lirski pesnitvi **Venera in Adonis, Rop Lukrecije**; drame: največji renesančni dramatik

HISTORIJE ali KRALJEVSKE DRAME: **Henrik 6., Rihard 3., Rihard 2., Kralj John, Henrik 4., Henrik 5., Henrik 8.**

KOMEDIJE: **Komedija zmešnjav, Ukročena trmoglavka, Dva gospoda iz Verone, Ljubezni trud zaman, Sen kresne noči, Beneški trgovec, Mnogo hrupa za nič, Kakor vam drago, Vesele žene windsorske, Dvanajsta noč ali Kar hočete**; mračne komedije: **Troilus in Cressida, Dober konec vse povrne, Milo za drago**

TRAGEDIJE: **Titus Andronicus, Romeo in Julija, Julij Cezar, Hamlet, Othello, Kralj Lear, Macbeth, Antonij in Kleopatra, Timon Atenski, Koriolan**

ROMANTIČNE IGRE ali ROMANCE: **Cymbeline, Zimska pravljica, Vihar**

*Datacija, imena Shakespearovih obdobj in 4 primeri:

1. OBDOBJE: 1590 – 1600: OPTIMISTIČNO, kraljevske drame, večina komedij: **Komedija zmešnjav, Ukročena trmoglavka, Dva gospoda iz Verone, Ljubezni trud zaman, Sen kresne noči, Beneški trgovec, Mnogo hrupa za nič, Kakor vam drago ... Henrik 6., Rihard 3., Rihard 2., Kralj John, Henrik 4., Henrik 5.**
2. OBDOBJE: 1600 – 1608: TRAGIČNO, PESIMISTIČNO, tragedije: **Hamlet, Othello, Kralj Lear, Macbeth, Antonij in Kleopatra**
3. OBDOBJE: 1608 - 1612: POMIRLJIV SKLEP, obdobje romantičnih iger: **Cymbeline, Zimska pravljica, Vihar**

Shakespearjeva dramatika ni čisto renesančna, ampak je na prehodu iz renesanse v barok, manierizem:

1. Obdobje: **pozna renesansa**: kraljevske drame, večina svetlih komedij, prve tragedije (**Romeo in Julija, Julij Cezar**); 1590-1600
2. Obdobje: **prehod iz renesanse v barok**: mračne komedije, visoke tragedije (**Hamlet, Othello, Kralj Lear, Macbeth, Antonij in Kleopatra**) 1600-1610
3. Obdobje: **čas napol baročnih dramskih romanc**; 1609-1612 (**Cymbeline, Zimska pravljica, Vihar**)

SHAKESPEARE: HAMLET (*1600-1601)

Tragedija je nastala okoli leta **1600**, uvaja **pesimistično** Shakespearjevo obdobje.

Domnevajo, da se opira na podobno, vendar izgubljeno igro **Thomasa Kyda** (**"Prahamlet"**).

Snov je vzeta iz **srednjeveške kronike Saxa Grammatica o danskem princu, ki je hlinil blaznost, da bi maščeval očetovo smrt**. Celota tragedije je zasnovana okoli Hamleta:

junak se mora odločiti za umor strica Klavdija, da bi s tem obnovil moralni in pravni red v državi. Osrednji motiv je Hamletovo **odlašanje**: Hamlet šele na koncu preide v

dejanje, vendar za ceno lastnega življenja. Hamlet je tragedija novoveškega individualizma, ki se spopada s stvarnim svetom in si šele išče trdno podlago za dejanja.

Nekateri so v Hamletu videli **izrazitega misleca**, ki prav zaradi tega ne more premagati neodločnosti in preiti k dejanju. Drugi vidijo v njem **nov tip človeka, ki ne verjame več v srednjeveške verske in moralne ideje, zato se mora o vsem odločiti z razumom, lastno presojo in dokazi, zato pripravi igro v igri: "mišnico"**, ki naj v obliki eksperimenta potrdi resnico.

*Datacija: Romeo in Julija (1594-1595), Othello (1604-1605), Julij Cezar (1599), Kralj Lear (1605-1606)

Shakespearjevi sodobniki:

Ben Johnson: komedija *Volpone ali Lisjak* (predhodnik klasicizma)

John Fletcher

Francis Beaumont

John Webster

Philip Massinger

John Dryden: tragedije, vrh angleškega dvorskega baroka!

Nemška dramatika 17. stol.-BAROK: Andreas Gryphius

***Motiv Fausta so uporabili: Marlowe, Goethe, Mann**

KLASICISTIČNA KNJIŽEVNOST (1600-1700)

*Osnovne značilnosti klasicizma in datacija:

Zametki klasicistične književnosti so se pojavili že v renesansi. Zahtevali so naslonitev na **antične zglede**; sklicevali so se na **Aristotelovo in Horacijevo poetiko** in v skladu s tem sestavili **pravilo o treh dramskih enotnostih: enotnost kraja, časa in prostora**.

Klasicizem se je razvil v **Franciji v *17. stol.**, okoli 1600-1700, vodilna francoska literarna smer; kot posebna smer se je ohranil do 1820 v Franciji, Španiji in Italiji.

Klasicizem se je v pravem pomenu besede razvil v **17. stol. v Franciji**. Poseben vpliv je imel **Descartesov racionalizem**, ki je za merilo spoznanja in resnice razglasil **načelo jasnosti in razločnosti**.

Za najvišje merilo pisanja so razglasili **razum in skladnost z naravo**. Za zgled so imeli **antične pisce**. Zahtevali so **strog red in razumsko disciplino**. Za vsako književno vrsto so določili **posebna pravila** in jih **strogo ločili med sabo**; uveljavili so **načelo 3 enotnosti v dramatikih**; **verz so naredili čim pravilnejši**; jezik in slog so podredili **načelu jasnosti in razločnosti**; **ovrgli so vsakršno pretirano čustvenost in fantastiko**; **zavrgli so baročno slogovno nabreklost**.

Klasicizem se je razvijal vzporedno z barokom; vrh je dosegel v drugi polovici 17. stol. v času vladanja Ludvika 14., ko je postal **uradna književna smer**.

Socialno je bil močno navezan na monarhijo in plemiške sloje, vendar se je v njem izražal tudi duh takratnega meščanstva, ki je podpiralo red **absolutne monarhije (francoski absolutizem)**.

V Angliji razsvetljenstvo: Alexander Pope

V Nemčiji: Johann Gottsched: branil je klasicizem v **spisu Poskus kritične pesniške umetnosti za Nemce**

Francija, Nemčija, Španija, Italija, Poljska, Rusija

V Rusiji: prepletanje klasicizma in razsvetljenstva: Lomonosov, Sumarokov, Kantemir, Fonvizin, Deržavin

*LITERARNE VRSTE:

Lirika: didaktične pesmi, satire, patetične ode, basni v verzih

Dramatika: tragedija in komedija

Epika: ep (najvišja vrsta): junaški epi, komični epi

Pripovedništvo: novele in roman **gospe La Fayette**; *miselna proza: (5) govorniška, filozofska, moralistična, zgodovinska, memoarska, pisemska

POEZIJA:

***3 francoski klasicistični pesniki: François Malherbe, Jean de Lafontaine, Nicolas
*Boileau Despreaux**

***Utemeljitelj klasicistične basni: Jean de Lafontaine**

Jean de Lafontaine: *Basni*

Nicolas Boileau Despreaux: komični ep *Cerkveni pult, L'art poetique* (poetika v verzih)

(Boileau je najpomembnejši predstavnik refleksivne in didaktične poezije v klasicizmu in najvidnejši teoretik klasicizma)

DRAMATIKA:

V klasicizmu ni dovoljeno mešanje komedije in tragedije; to velja zlasti za tragedijo, katere junaki so morali biti višjega stanu.

Pisci klasicističnih tragedij: Corneille, Racine, Voltaire

Pisci klasicističnih komedij: Corneille, Racine

Tragikomedij: Corneille

Klasicistično tragedijo je ustvaril Corneille, vrh je dosegla z Racinom; 18.stol.: Voltaire

Pierre Corneille: (3) komedija *Lažnik*, tragikomedija ali tragedija *Cid (*1636)*, *Cinna*, *Horacij*, *Pompejeva smrt*, *Rodogune*, *Polyeucte

***Corneille: *Cid (1636*)*; *osebi: don Rodrigo, zaročenka Himena**

Jean Baptiste Racine: (4) *Fedra*, *Ifigenija v Avlidi*, *Andromaha*, *Britanik*, *Bajazit*, *Berenika*, *Ester*, *Atalija

Jean Baptiste Racine: *Fedra*: osebi Fedra, Hipolit; po Evripid: *Hipolit*

Moliere/Jean Baptiste Poquelin: vse komedije (5): *Smešne precioze*, *Šola za žene*, *Tartuffe*, *Don Juan ali kamniti gost*, *Ljudomrznik*, *Skopuh*, *George Dandin*, *Žlahtni meščan*, *Skapinove zvijače*, *Učene ženske*, *Namišljeni bolnik

***Moliere je največji komediograf 17. stol.**

Moliere: *Ljudomrznik (*1666)*, *Tartuffe (*1664-1669)

Moliere: *Tartuffe (*1664-1669)*

V glavnem junaku, **svetohlincu Tartuffu**, je morda Moliere upodobil **predstavnika skrivne združbe**, ki je v njegovem času **nadzorovala življenje meščanov**. **Cilj svetohlinstva je pridobiti nadzor nad ljudmi, bogastvo in moč**. Pred tragičnim sklepom obvaruje junake le **kraljeva intervencija**. Ta sklep kaže na Molierejeve politične nazore: **v kralju vidi varuha meščanskega reda in javne morale**.

Moliere: *Ljudomrznik (1666)*: osebi Alcest, Filint

***MISELNA PROZA:**

***Vrste klasicistične miselne proze (5):** govorniška, filozofska, moralistična, zgodovinska, memoarska, pisemska proza

***3 pisci miselne proze v klasicizmu:** Blaise Pascal, François La Rochefoucauld, markiza Marie de Sevigne, Jean de La Bruyere, škof Jacques Benigne Bossuet, Louis de Saint-Simon

Predhodnik že v času renesanse **Michel de Montaigne: Eseji (Essais)**

Blaise Pascal: *Pisma provincialu, Misli* (filozofska proza)

François La Rochefoucauld: *Misli ali moralni izreki in načela* (moralistična proza)

markiza Marie de Sevigne: pisemska literatura

škof Jacques Benigne Bossuet: govorniška proza

Jean de La Bruyere: moralistična proza

Louis de Saint-Simon: memoarska literatura

KLASICISTIČNI ROMAN

***Največji klasicistični roman: Madame de Lafayette: Kneginja Klevska, *1678; *osebe: kneginja Klevska, vojvoda Nemourski**

Madame de Lafayette: roman Zaide, roman Kneginja Klevska

Madame de Lafayette: Kneginja Klevska (1678)

Klasicistični roman; po obsegu je kratek, pravzaprav razširjena novela. Zgodba se dogaja v **sredini 16. stol. na francoskem dvoru.**

V središču je ljubezenski motiv: kneginja Klevska se zaljubi v vojvodo Nemourskega, vendar **želi ostati zvesta svojemu možu**; tudi ko umre, se noče poročiti z vojvodo, ker **hoče obvarovati svojo ljubezen pred menjavami časa, zakona in navad.**

Glavni problem je **boj med razumom in nagnjenji glavne junakinje; konec je tragična resignacija.**

Bistvena je **psihološka analiza**, zaradi česar roman velja za **prvo psihološko pripoved v sodobnem smislu.**

***5 francoskih klasicistov: Madame de Lafayette, Moliere, Racine, Corneille, Blaise Pascal, François La Rochefoucauld, Jean de Lafontaine, Boileau, François Malherbe**

RAZSVETLJENSKA KNJIŽEVNOST (približno 1700-1789)

Književnost razsvetljenstva ni enotna smer, kljub temu pa vsa književna dela zaznamuje duh razsvetljenstva, tj. družbenozgodovinskega, ideološkega in kulturnega gibanja, ki se je razmahnilo v ***18. stoletju**. Razsvetljenstvo je nastalo v zvezi z **osamosvojitvijo meščanstva**, ki se je začelo osvobajati vezi fevdalne družbe, države, Cerkve, religije in kulture (v **Angliji že proti koncu 17. stol., v Franciji v 18. stol.**).

Razsvetljenci so za edino veljavno avtoriteto razglasili **razum, čute in izkustvo.**

***Filozofske podlage** za razsvetljenstvo so bile **racionalizem, senzualizem, empirizem in utilitarizem.3**

Zoper krščanske dogme so postavljali **deizem** (razumska religija, ki zavrača razodetje in pojmuje boga kot brezosebno bitje, ki se ne meša v potek sveta). Ob deizmu sta se pojavila še **materializem in ateizem**, v politični filozofiji so se zavzemali za **razsvetljeni absolutizem.**

Naslanjali so se na **klasicizem in rokoko.**

Rokoko: lahkotna, graciozna, večidel družabno zabavna književnost, zlasti v obliki pastirskega pesništva, anakreontike (anakreontsko pesništvo je bilo oprto na zgled Anakreontovih pesmi in njegovih naslednikov v dobi helenizma) v romanih in dramah: **komedije Goldonija, Marivauxa in Beaumarchaisa.**

Anglija: empirizem 17. stol.: **Francis Bacon, Isaac Newton, vrh: John Locke**

Francija: po 1700; razsvetljenstvo se združi z Descartesovim racionalizmom;
***Voltaire je najvplivnejši predstavnik, vrh: enciklopedisti** (avtorji in sodelavci
***Enciklopedije**, na čelu sta bila ***Denis Diderot** in ***Jean Le Rond D'Alembert; *1751-1780**;
njen sodelavec je bil tudi ***Jean Jacques Rousseau**; pri *Enciklopediji* so sodelovali skoraj
vsi razsvetljenci, da bi v sistematični obliki združili svoje ideje o naravi, znanosti, tehniki,
družbi, umetnosti ...)
Francosko razsvetljenstvo je pripravilo **revolucijo 1789**; z njo se razsvetljenstvo **konča**.

*Nemčija: **vrh Lessing**

*LITERARNE ZVRSTI:

LIRIKA reflektivna, didaktična, družabno priložnostna poezija; obsežne didaktične pesnitve,
epigram, basen v verzih

EPIKA: miselna proza (filozofska, moralistična, zgodovinska, publicistična),

*novi tipi romana (osrednja književna zvrst): satirično utopični ali potopisni, filozofski,
realistični, potepuški, (pikareskni); povesti, zgodbe, pripovedke, dialogi

DRAMATIKA: tragedija, komedija, meščanska drama (meščanska tragedija ali napol
komedija/resnobna zvrst/drama)

POEZIJA

ANGLIJA

***Alexander Pope** (najvidnejši predstavnik razsvetljenskega klasicizma): ***Esej o kritiki, Esej
o človeku, Windsorski gozd, Ugrabljeni koder, Dunciada**

ITALIJA

***Giuseppe Parini: *Dan**

NEMČIJA

Christian Fürchtegott Gellert, Friedrich Hagedorn, Johann Wilhelm Gleim

RUSIJA

***Ivan Andrejevič Krilov: *Basni** (po zgledu Lafontaine, Ezopa in Fedra)

PROZA

Pisci miselne proze: **Voltaire, Denis Diderot, Montesquieu, Lessing**

Montesquieu: Perzijska pisma, Duh zakonov

*5 piscev razsvetljenskega romana: **Jonathan Swift, Voltaire, Denis Diderot, Lesage,
Daniel Defoe, Henry Fielding, Tobias Smollett, Christoph Martin Wieland**

***Jonathan Swift: (3) Boj knjig, Zgodba o sodu, Gulliverjeva potovanja**

Jonathan Swift: Gulliverjeva potovanja (*1726)

Satirično utopično, fantastično potopisni roman je izšel leta 1726 pod naslovom *Potovanja v mnoge daljne dežele sveta*, pisec pa naj bi bil **Lemuel Gulliver**. Roman je **ena temeljnih svetovnih satir**; kmalu je postal priljubljeno mladinsko berilo.

Roman je napisan **v 1. osebi**, v obliki **junakovega fiktivnega poročila** o potovanjih v **fantastične dežele pritlikavcev, velikanov, učenjakov in modrih konj**. Kritizira sodobno angleško družbo, politiko, religijo, nravi, ideje. Odkrito zavrača vse, kar nasprotuje razumnemu idealu človeka. Kritika družbe in človeškega sveta postaja vedno bolj pesimistična, tako da že zanika razsvetljenske ideale: smeši skrajnosti razuma in animalično-čutno plat človeka.

***Voltaire** (ustvaritelj in najvidnejši predstavnik razsvetljenskega filozofskega romana, najvplivnejši evropski razsvetljenec): (4) *Filozofska pisma*, *Devičica (satirična pesnitev o Devici Orleanski)*, *Stoletje Ludvika 14.*, romana *Zadig*, *Kandid*

Voltaire: Kandid ali optimizem (*1759)

Roman je izšel leta **1759***. Nastal je kot **ostra satira** na **metafizični optimizem** nemškega filozofa **G. W. Leibniza** in tudi na **Alexandra Popa**, ki sta učila, da vlada v svetu **harmonični red**, kjer ima tudi **zlo svoj razlog in opravičilo, tako da je življenje najboljše urejeno, svet pa "najboljši vseh možnih svetov"**. S prigodami mladega Kandida dokazuje, da je na svetu vse narobe, življenje pa je polno nesmisla, krivic in trpljenja. Norčuje se tudi iz nasilja v imenu religije, iz državne ureditve, vojn, verskih in ideoloških nasprotij, pa tudi iz človeških napak, neumnosti in slabosti nasploh. **Končni nauk romana je, naj človek obdeluje "svoj vrt"; tj. rešitev je v vsakdanjem, praktičnem delu za izboljšanje družbe in razmer, ne pa v nesmiselnih verskih, filozofskih in drugih teorijah**. Po svojih motivih, zgradbi in zgodbi je posnetek **grških pustolovsko-ljubezenskih romanov**: prigode ljubimcev, ki ju usoda loči, na koncu pa spet združi po mnogih brodolomih, nesrečah in ujetništvih, **spreminja v parodijo in satiro**.

***Denis Diderot** (vodilna osebnost pri pripravi *Enciklopedije*)*romani (3): *Nuna, Rameaujev nečak*, *Fatalist Jacques* (po zgledu Laurencea Sterna)

Izhodišče razsvetljenskemu romanopisju je bila tradicija **španskega pikaresknega romana**, ki je v pvoosebni pripovedi prepletal junakovo življenjsko zgodbo s prikazom različnih družbenih slojev, nravi in pojavov.

V **Franciji** se je na takšno tradicijo naslonil **Alain René Lesage: *Gil Blas iz Santillane***.

V **Angliji**: Daniel Defoe, Henry Fielding, Tobias Smollett

***Daniel Defoe: (2) romana *Moll Flanders* (*1721-1722), *Robinzon Crusoe* (*1719)**

Henry Fielding: (4) romani *Joseph Andrews*, *Tom Jones*, *Amelia*, *Shamela

Henry Fielding: *Tom Jones* (*1749), *3 osebe: *Tom Jones* (najdenček), *dekle Sofija*, *pokvarjeni polbrat Blifil

H. F. je imel lastno teorijo o romanu, da naj bi bil "komični ep v prozi": podobno kot ep mora biti obsežen, objektiv in hkrati komično zabaven, da bi čim bolj učinkoval s svojo razsvetljensko poučno idejo.

Tobias Smollett: *Dogodivščine Rodericka Randoma*, *Potovanje Humphrya Clinkerja*

Razsvetljenski roman v **Nemčiji**:

Christoph Martin Wieland: *Zgodba o Agathonu* (roman; prvi primer **nemškega razvojnega romana**, ki prikazuje razvoj osebnosti v skladu z idejo razsvetljenske humanitete), ***Oberon*** (epska pesnitev)

*4 angleški razsvetljenski pripovedniki: **Daniel Defoe, Henry Fielding, Tobias Smollett, Jonathan Swift**

DRAMATIKA

Opirali so se na **klasicistično tragedijo**:

Voltaire** (največji predstavnik v 18. stol.): (3) ***Edip, Zaïre, Mahomet

Meščanska drama/meščanska tragedija ali napol komedija/resnobna zvrst/drama:

*3 predstavniki meščanske razsvetljenske drame: **George Lillo, Denis Diderot, Lessing**

George Lillo: *Londonski trgovec*

Denis Diderot: (2) *Nezakonski sin, Družinski oče

Lessing** (*največji nemški razsvetljenski dramatik): (3) ***Miss Sara Sampson, Emilija Galotti (m.d.), ***Minna von Barnhelm, Modri Natan***; kritika: ***Pisma o najnovejši književnosti, Hamburška dramaturgija, Laokoon ali o mejah slikarstva in pesništva***

Lessing je ustvaril nemško gledališko in književno kritiko.

KOMEDIJA

Lesage: *Turcaret*

Ludvig Holberg (Danska)

Richard Brinsley Sheridan: *Šola obrekovanja*

ROKOKOJSKA KOMEDIJA

Pierre Marivaux: *Igra ljubezni in naključja, Varljive zaupljivosti*

Poseben tip komedije v Italiji:

Carlo Goldoni: (3) *Kavarnica, Sluga dveh gospodov, Krčmarica Mirandolina

Vrh je komedija 18. stoletja doživela z Beaumarchaisem.

Beaumerchais**: komediji ***Seviljski brivec (*1775), ***Veseli dan ali Figarova svatba*** (*1784)

*5 razsvetljenskih dramatikov: **Voltaire, George Lillo, Denis Diderot, Lessing, Lesage, Ludvig Holberg, Richard Brinsley Sheridan, Carlo Goldoni Beaumarchais**

*3 razsvetljenski komediografi: **Lesage, Ludvig Holberg, Richard Brinsley Sheridan, Carlo Goldoni, Pierre Marivaux, Beaumarchais**

PREDROMANTIČNA KNJIŽEVNOST (*1760-1800)

Obdobje pred romantiko, ki se pojavi okoli 1800 ali književnost med razsvetljenstvom in romantiko.

*Glavne značilnosti: pomembnejše od razuma so **čustva, strasti in razpoloženja**; namesto razumskega deizma uveljavlja **osebno vernost**, ki je čustveno obarvana, ali pa ga nadomešča s **panteizmom** = bog je narava; na svet ne gleda več optimistično, ampak predvsem **pesimistično**: ukvarja se z **minevanjem, smrtjo, odpovedjo, razočaranjem, obupom**; med takšnim življenjem in človeškimi željami postavlja **nasprotje, disharmonijo**, od tod izraz **SVETOBOLJE**. Bolj kot družba jo zanima **posameznikovo notranje življenje** pa tudi **narava**, ki jo posameznik doživlja v **samotnih razpoloženjih**; namesto abstraktnih življenjskih načel, veljavnih za vse čase in ljudi, jo zanimajo **posebnosti preteklih časov, narodov in razmer** in po čem se razlikujejo od sodobnega sveta; namesto dobrin in napredka hvali **srečo prvotnega človeka**, ki je živel **naravno življenje v naravi**.

Med razsvetljenstvom in predromantiko ni ostrga prehoda, tako da se pogosto med samo prepletata.

Najvidnejša oblika prehajanja iz razsvetljenske književnosti v predromantiko je SENTIMENTALIZEM.

SENTIMENTALIZEM je obdobje *1730- 1780. Izraz izhaja iz angleškega izraza sentimental, ki pomeni **občutljiv, čustven na poseben način**.

Namesto razuma in trezne čutnosti se pojavlja posebna čustvena občutljivost ali **razčustvovanost**, stopnjevana do **razneženosti** in celo **solzavosti**.

Prava vrednost človeka se skriva v njegovi zmožnosti **sočustvovanja**, nežnosti, v občutkih "srca" in podobno, bodisi ob doživljanju narave ali ljubezni, prijateljstva, nesreče ...

Sentimentalizem se pojavlja v **opisni poeziji narave, poeziji grobov in noči, idiličnih pesnitvah, sentimentalnem romanu**, pa tudi v **meščanski komediji** in celo **tragediji**.

Posebna vrsta francoske komedije se je tako imenovala **solzava** ali **ganljiva komedija**.

*Predstavniki sentimentalizma so **Richardson, Sterne, Goldsmith, Gray, Diderot, Rousseau, Klopstock**.

*PREDROMANTIČNI TOKOVI:

1. OPISNO ALI DESKRIPTIVNO PESNIŠTVO NARAVE

Anglija (prvotno), Francija, Švica, Nemčija. Pod vplivom razsvetljenstva; podrobno je opisovalo naravne pojave, hkrati je bilo poučno in moralistično. Glavna ideja: nasprotje med naravnim, preprostim, srečnim življenjem kmetov, pastirjev, malih ljudi in pokvarjeno plemiško-mestno civilizacijo.

James Thomson: *Letni časi* (pesnitev)

Albrecht Haller: *Alpe* (Švica) (pesnitev)

Ewald von Kleist: *Pomlad* (Nemčija) (pesnitev)

Lessing je s kritiko **Laokoon** zavrl nadaljnji razvoj tega pesništva, ker naj opisnost ne bi ustrezala poeziji.

2. SENTIMENTALNA IDILIKA

Tradicije antičnega bukoličnega pesništva je povezala z novim razsvetljskim ali predromantičnim zanimanjem za srečno, naivno življenje preprostih ljudi.

Salomon Gessner: *Idile*

3. SENTIMENTALNI ROMAN-osrednja predromantična zvrst*

Nov tip meščanskega, družinskega ali ljubezenskega romana, ki je teme iz sodobnega in vsakdanjega življenja obravnaval moralistično, predvsem pa s poudarjanjem njegovih čustvenih, tragično sentimentalnih ali celo solzavih strani. Pogosto se pojavlja v obliki **pisemskega romana**. Začetki v poznem razsvetljenstvu: **Richardson, Goldsmith, Sterne**; vrh je dosegel v predromantiki z **Rousseaujem in Goethejem**.

4. POEZIJA GROBOV IN NOČI

Nasproti optimistični razsvetljenski poeziji je postavljala melanholične misli o **minljivosti vsega, o smrti**, pa tudi **religiozna občutja**. Motivno ozadje so bila pogosto **pokopališča, razvaline, noč**.

Glavni začetnik je bil **Edward Young: Tožba ali nočne misli o življenju, smrti in nesmrtnosti**

Najbolj dognano delo **Thomas Gray: Elegija, napisana na vaškem pokopališču**

5. OSSIANIZEM

Je obsežen tok evropskega pesništva, nastal na **podlagi Ossianovih spevov**. Izdal jih je **škotski pesnik *James Macpherson**. Objavil je:

Petnajst fragmentov stare poezije, zbrane na škotskem Višavju, Fingal (pesnitev), Temora

Trdil je, da gre za **prevode stare keltske poezije**, vendar so bili spevi večinoma **njegove priredbe**.

Za speve so značilna **mračna razpoloženja smrti, severnjaške pokrajine, jesenski viharji, zimska razpoloženja, golo drevje v vetru, skalnati kraji, mesečine**.

6. ODKRITJE LJUDSKEGA PESNIŠTVA

V njem je predromantika videla najvišji primer prave, čustveno elementarne, neposredne pesniške inspiracije. Spodbudo zanj je dal **Macpherson** s svojimi pesniškimi ponaredki, ob njem pa še **Thomas Percy z zbirko angleško-škotskih balad**; v Nemčiji se je z njim ukvarjal zlasti **Herder**.

7. ROUSSEAUJEVSTVO

Gibanje, ki so ga sprožile ideje Rousseauja (verske, moralne, socialne, literarne). Vplivalo je na velik del predromantične književnosti in se spajalo z drugimi tokovi.

8. ODKRITJE SHAKESPEARJA

Pomemben vpliv je imel na novo dramatiko, postal je zgled novejšim piscem. Povzdignila sta ga predvsem Lessing in Herder.

9. ODKRITJE SREDNJEGA VEKA

Predvsem odkritje motivov, idej in oblik.

10. GROZLJIVI ALI ČRNI ROMAN

Oblika zabavnega ali trivialnega romana. Kraj dogajanja je okolica srednjeveških gradov; v romanih je polno skrivnosti, duhov, grozljivih razkritij; napisani so s pomočjo analitične tehnike; življenje je vnaprej določeno z usodo, vendar je dobro poplačano, zlo pa kaznovano. Prvi roman je bil **Horace Walpole: Otrantski grad**

Ann Radcliffe: Skrivnosti Udolfa; Italijan

Matthew Gregory Lewis: Menih

11. VIHARNIŠTVO

Poseben tok znotraj nemške predromantike, imenovano z izvirnim pojmom ***Sturm und Drang**: vihar in zalet po naslovu ***Klingerjeve drame (*Sturm und Drang) iz 1776. Trajalo je med *1767 in 1785**.

Značilna so viharna čustva, svobodne strasti, volja genialnega posameznika, ki se v imenu svobode upira tiranstvu, avtoriteti in tradiciji, socialnemu in političnemu redu.

Na viharništvo je vplival zlasti **Herder**, pa tudi angleški predromantiki, Rousseau, Klopstock, Johann Georg Hamann.

Uveljavilo se je predvsem v dramatiki, deloma tudi v pesništvu in romanu.

*4 predstavniki viharništva: **Klinger, Lenz, mlada Goethe in Schiller**

Lenz: Domači učitelj; Vojaki (groteskni komediji)

WEIMARSKA KLASIKA – hkrati je vrh in zaključek predromantike; *1794-1805

***1794-1805, ko sta Goethe in Schiller delovala v tesnem stiku in oba živela v Weimarju oz. v njegovi bližini.**

Zoper je prevladal težnja h **klasičnosti**. Najvišji ideal poezije naj bi bil **ravnovesje**, v katerem se mora naravna genialnost ujemati z oblikovno dognanostjo, čustvo z razumom, pesnikova

subjektivnost z naravo objektivnega sveta. Zgled so imeli v antični književnosti, ki so jo približali predromantičnim motivom, idejam in občutjem.

***LITERARNE ZVRSTI:**

LIRIKA: emocionalna in osebnoizpovedna lirika, tokovi: opisno pesništvo narave, poezija grobov in noči, ossianizem

EPIKA: roman (ima večinoma lirski značaj);

ep: (odmiral je že v klasicizmu in razsvetljenstvu)

redki primeri religioznih epov: ***Friedrich Gottlieb Klopstock: *Mesija*** (po Miltonu: *Izgubljeni raj*)

*idilični ep: **Johann Wolfgang Goethe: *Herman in Doroteja***

***2 epa 2. pol. 18. stol./2 predromantična epa: *Mesija* (Klopstock), *Herman in Doroteja* (Goethe)**

epsko pesništvo: balada (prevzeta iz ljudskega pesništva; epsko-lirska pesniška oblika)

DRAMATIKA: tragikomedija, groteskno resnobna igra, tragična drama (najpomembnejša dramska zvrst)

BALADNO PESNIŠTVO

Balada je v Angliji 18. stol. pomenila krajšo ljudsko pripovedno pesem, ki je opevala izreden, največkrat junaški, zgodovinski, mitičen ali pravljичen dogodek. Podobne pesmi so obstajale še v Nemčiji, Skandinaviji, kjer so jih peli ob plesu, in drugod po Evropi. Angleške in škotske balade so se ohranjale ustno, dokler jih niso začeli zbirati in zapisovati.

Najpomembnejša zbirka balad:

Thomas Percy: *Ostanki stare angleške poezije* (balade o Robinu Hoodu, *Cesar in opat*, *Chevy Chase*, *Edward*)

Johann Gottfried Herder:** ustvaril je pojem ***ljudske pesmi: zbirka **Ljudske pesmi (Volkslieder) (*1778-1779); pozneje so ji dali naslov ***Glasovi ljudstev v pesmih**; vsebuje nemške pesmi in prevode iz germanskih, romanskih in slovanskih (**južnoslovanska *Hasanaginica***) in zunajevropskih ljudskih slovstev.

Naredil je največ za popularizacijo ljudskega pesništva in balade v Nemčiji.

Glavno filozofsko-zgodovinsko delo: ***Ideje k filozofiji zgodovine človeštva***.

***Gottfried August Bürger: *Lenora* (*1774) – njegova najznamenitejša balada; *ustvaril prve nemške umetne balade**

Balada – Schiller in Goethe v weimarski dobi:

Schiller: (4) *Ibikovi žerjavi*, *Polikratov prstan*, *Rokavica*, *Hera in Leander*, *Potapljač

Goethe: (6) *Duhovin*, *Ribič*, *Kralj iz Tule*, *Korintska nevesta*, *Črnošolec*, *Bog in bajadera

*3 predromantični pisci balad: **Bürger, Schiller, Goethe**

LIRIKA

Predromantični liriki: **Friedrich Gottlieb Klopstock, Friedrich Schiller, Johann Wolfgang Goethe, André Chénier, William Blake, Robert Burns**

André Chénier: *Jetnica*

William Blake: (4 zbirke) *Spevi nedolžnosti*, *Spevi izkušenj*, *Knjiga Thel*, *Poroka neba in pekla*, *Evropa*, *Jeruzalem*, *Milton

Robert Burns: *Pesnitve, predvsem v škotskem narečju*

*4 angleški predromantični liriki: **Edward Young, Thomas Gray, William Blake, Robert Burns, James Macpherson, James Thomson**

Johann Wolfgang Goethe: lirika: *Pozdrav in slovo, Majska pesem, Na jezeru, Popotnikova nočna pesem, Prometej, Meje človečanstva, Rimske elegije*, glavno pesniško delo je zbirka *Zahodno-vzhodni divan* (*1819) (zgleduje se pri perzijski, Hafisovi liriki)

*Goethe je največji nemški predromantični lirik.

Nauk o barvah (znanstvenonaravoslovni spis), *Pesnitev in resnica* (avtobiografski spis), *Pogovori z Eckermannom*

ROMAN: osrednja literarna vrsta, v predromantiki sentimentalni roman doseže vrh

SENTIMENTALNI ROMAN: *osrednja književna zvrst predromantike

*predstavniki sentimentalnega romana in dela

Začetnik sentimentalnega romana je Richardson, vrh angleškega je dosegel Sterne s Tristamom Shandyjem.

*Samuel Richardson: (3)*Pamela ali poplašana krepost, Clarissa Harlowe, Sir Charles Grandison*

*Oliver Goldsmith: *Wakefieldski župnik*

*Laurence Sterne: *Življenje in mnenja Tristama Shandyja, Sentimentalno potovanje po Franciji in Italiji*

*3 angleški predromantični romanopisci: Samuel Richardson, Oliver Goldsmith, Laurence Sterne

Francija:

*Antoine François Prévost d'Exiles: *Zgodba viteza des Grieuxa in Manon Lescaut*

*Pierre Ambroise François Choderlos de Laclos: *Nevarna razmerja*

*Bernardin de Saint-Pierre: *Paul in Virginie*

*Rousseau: *Julija ali Nova Eloiza*

Najznačilnejše romane sta ustvarila Rousseau in Goethe.

Jean-Jacques Rousseau: sodelavec *Enciklopedije*

*2 Rousseaujeva romana: pedagoški roman *Emile*; *sentimentalni pisemski roman *Julija ali Nova Eloiza* (*1761): *2 osebi: *Saint-Preux* in *Julie Wolmar*

Spisi: *Razprava o znanostih in umetnostih, Razprava o izvoru in temeljih človeške neenakosti, Družbena pogodba*; avtobiografija *Izpovedi*;

*Goethe: *Trpljenje mladega Wertherja, Učna leta Wilhelma Meistra, Popotna leta Wilhelma Meistra, Izbirne sorodnosti*

Goethe: Trpljenje mladega Wertherja (*1774); *glavna junaka: Werther, Lotte

***Sentimentalni roman, roman v pismih.** Dogajanje je subjektivno, skoraj samo lirsko, omejeno v glavnem na junakova čustvena doživetja in izpoved življenjsko-moralnih idej. Werther predstavlja **nov tip človeka, ki živi v sporu z družbo in s samim seboj. Uteho si išče v naravi, nato v ljubezni in končno v smrti.** Spoznanje družbene neenakosti in krutosti naravnih procesov ga polagoma navda z **melanholijo svetobolja.** Ljubezen do ljubke Lotte naj bi ga rešila iz življenjske krize, vendar ga nezmožnost te zveze prisili v samomor.

Goethe: Učna leta Wilhelma Meistra: Meister, stari harfist, deklica Mignon

DRAMATIKA

Vrh: Schiller, Goethe; Schiller je največji dramatik predromantike in 18. stol.

Friedrich Schiller: (5): Razbojniki, Fieskova zarota v Genovi, Kovarstvo in ljubezen, Don Karlos, Wallenstein, Maria Stuart, Devica Orleanska, Messinska nevesta ali sovražna brata, Wilhelm Tell, Demetrius

spisa: **Pisma o estetski vzgoji človeka, O naivnem in sentimentalnem pesništvu**

Friedrich Schiller: Wallenstein (*1800) *zadnja velika evropska tragedija

Schillerjevo osrednje delo, tragedija. Izšla je v 3 delih: **Wallensteinov tabor, Piccolomini, Wallensteinova smrt.**

***Osebe: Wallenstein, Max Piccolomini, Tekla**

***Johann Wolfgang Goethe: drame (4) Goetz von Berlichingen, Egmont, Ifigenija na Tavridi, Torquato Tasso, Faust**

Goetz von Berlichingen: prva zgodovinska drama; *Ifigenija na Tavridi* (po Evripidu: *Ifigenija na Tavridi*)

Goethe: Faust (*1808, 1832); osebe: Faust, Marjetica, Mefisto

Faust je **dramska pesnitev, bralna drama, sestavljena iz 2 delov.** Idejo zanj mu je dala **stara legenda o Faustu,** opirajoča se na **zgodovinsko osebo Fausta, živečega v začetku 16. stoletja.** Goethe jo je spoznal po stari ljudski povesti in igri za lutke, prvič je bila dramatisirana že v drami Marlowa *Doktor Faustus.*

Je simbolično-izpovedna pesnitev o **genialni osebnosti,** ki je **osvobojena vseh zunanjih vezi tradicije, avtoritete in celo razsvetljskega razuma in si z izredno voljo, strastjo in domišljijo zamaže isčanje zadostitve v uživanju, ljubezni, umetnosti, šele na koncu jo vsaj na videz najde v ustvarjalnem delu.**

Prvi del je naslonjen na stare motive o Faustu, z njim nato poveže zgodbo o Marjetici; v drugem delu si sledijo alegorični, simbolični prizori, ki povežejo Faustovo zgodbo s problemi družbe, umetnosti, civilizacije, zadnji prizori s Faustovo smrtjo in odrešitvijo so romantični in celo baročni.

Celoto je Goethe kljub srečnemu koncu poimenoval **tragedija,** ker se **Faustovo iskanje absolutnega konča s tragičnim spoznanjem, da to človeku v nobeni obliki ni dosegljivo.**

Delo je dramska pesnitev z močnimi lirskimi, filozofskimi, alegoričnimi sestavinami. V celoto so vključene posamezne lirske pesmi in daljši intermezzi.

***Enajst predromantikov: Goethe, Schiller, Klopstock, Klinger, Lenz, Herder, Bürger, Rousseau, Prévost d'Exiles, Chenier, Young, Gray, Richardson, Sterne, Goldsmith, Blake, Burns**

Nemčija: viharnišтво in weimarska klasika!

ROMANTIKA (*1800-1850)

Smer, ki je v evropski in ameriški književnosti prevladovala v *1. polovici 19. stol. (1800-1850).

Ime izhaja iz besede "roman". V Angliji je izraz "romantic" dobil pozitiven prizvok in pomeni nežno čustvenost in plemenito melanholijo. Romantika izhaja iz predromantike in prav tako nasprotuje klasicizmu in razsvetljenstvu. Pomemben mejnik v razvoju iz predromantike v romantiko je **francoska revolucija (1789-1795)**. Romantika se je v **Angliji in Nemčiji** začela razvijati že nekoliko pred **1800**, nekoliko pozneje v **Franciji, v Italiji, na Poljskem in v Rusiji** šele **po 1815**, ko so z nastopom **restavracije** oživel ideal francoske revolucije.

*Vsebinske značilnosti:

V življenju posameznika, v splošnih pojavih časa ali v človeški usodi nasploh romantiki vidijo predvsem **nasprotje med stvarnostjo in idealom**. Stvarnost se jim zdi slaba, ker prinaša nesrečo, razočaranje in zlo. Idealna resničnost, ki tej stvarnosti nasprotuje, se skriva v notranjosti vsakega posameznika, v njegovih nagnjenjih, strasteh, čustvih, spominih, upih, domišljiji in hrepenenju.

Razkol med stvarnostjo in idealom se zdi večini romantikov nepremostljiv. Prepričani so, da posameznik svojih idealnih teženj v stvarnem življenju sedanosti ne more uresničiti. Zato mu ne ostane drugo, kot da:

Resignirano prenaša neskladnost ideala in stvarnosti ter se polagoma sprijazni z usodo;

Iz stvarnosti beži v svet čustev in domišljije;

Zaupaj v boljšo prihodnost, si jo slika v domišljiji ali jo celo poskuša doživeti v osebem in javnem življenju, v nacionalnem in socialnem boju, čeprav pogosto slutiti, da ne bo dosegel cilja in bo moral ideal ostati tudi naprej le čustvo, hrepenenje, utopičen načrt.

*Oblikovne značilnosti:

V teoriji in praksi **zavračajo veljavo objektivnih, za vse čase veljavnih oblikovnih vzorcev, pravil, zvrsti**, ki jih je priznaval klasicizem (tako kot v predromantiki);

Oblika mora po mnenju romantikov nastati iz **subjektivnega doživetja**.

Zgledujejo se po

- orientalskih književnostih (perzijski, arabski, indijski)
- antiki
- srednjem veku (trubadurji, dolce stil nuovo, Dante)
- renesansi (Petrarka, viteška epika, sonetisti 16. stoletja, Shakespeare, Calderon)
- in zlasti po **ljudskem slovstvu (lirske pesmi, balade, romance, pravljice)**.

Prevezemajo njihove oblikovne, stilne, metrične zglede, snovi, ideje in jih spreminjajo v skladu z lastnim doživetjem.

Pogosto tudi ustvarjajo popolnoma **izvirne oblike in zvrsti**.

*ZVRSTI:

LIRIKA

Najprimernejša za izražanje romantičnih idej, pretežno subjektivna

- **čista čustvena in razpoloženjska lirika: kratka pesem s štirivrstičnimi kiticami,**
- **miselno-čustvena lirika: himne, soneti, tercine, stance, številne svobodne različice kitične pesmi**
- **aktualna politična in socialna pesem pogosto s satirično ostjo**

*EPIKA (4)

EPSKO PESNIŠTVO: **balada, romanca, povesti v verzih=poeme, epske pesnitve**; posebna oblika obsežne epske pesnitve je **romantični roman v verzih**

Proza: **zgodbe, pripovedke, novele, povesti, romani**:

individualno psihološki roman, fantastično in grozljivo pripovedništvo, zgodovinski roman, socialni roman

*DRAMATIKA

Lirska, epska drama, knjižna/bralna drama; tragikomedija, melodrama, dramska kronika/dramska pesnitev, usodnostna tragedija (Nemčija), tragedija, komedija

NEMŠKA ROMANTIKA

Starejša romantična šola: Friedrich Schlegel, August Wilhelm Schlegel, Novalis, Ludwig Tieck

Glasiło **Athenäum**, središče: Jena; povezani s filozofijo **Fichteja, Schellinga, Schleiermacherja**

Mlajša romantična šola: Friedrich de la Motte Fouque, Clemens Brentano, Achim von Arnim, Joseph von Eichendorff, Zacharias Werner. Središče: **Heidelberg**

Arnim in Brentano: Dečkov čudežni rog (zbirka ljudskih pesmi)

Zunaj obeh šol so ostali najpomembnejši predstavniki: **Jean Paul, Friedrich Hölderlin, E. T. A. Hoffmann, Heinrich von Kleist, Franz Grillparzer, Heinrich Heine, Ludwig Uhland, Adalbert von Chamisso, Friedrich Rückert, August Platen, Nikolaus Lenau, Eduard Mörike.**

*10 nemških romantikov: F. Schlegel, A. W. Schlegel, Novalis, Ludwig Tieck, Fouque, Clemens Brentano, Hölderlin, E. T. A. Hoffmann, Heinrich von Kleist, Heinrich Heine, August Platen, Franz Grillparzer, Chamisso, Mörike

ANGLEŠKA ROMANTIKA

Lakisti iz angleško "Lake School" = jezerska šola; skupina pesnikov, ki je okoli 1797 živel v jezerskem okolju **Westmorelanda.**

William Wordsworth, Samuel Taylor Coleridge, Robert Southey

Njihovo skupno delo je zbirka ***Lirske balade (*1798)**

Nova romantična generacija: G. N. G. Byron, P. B. Shelley, John Keats, Walter Scott

FRANCOSKA ROMANTIKA

François René Chateaubriand: René, Atala, Genij krščanstva

Gospa de Staël: O nemčiji

Nova romantična generacija: **Alphonse de Lamartine, Alfred de Vigny, Victor Hugo, Alfred de Musset, Alexandre Dumas starejši, George Sandova**

ITALIJANSKA ROMANTIKA

Najznačilnejši predstavnik: **Alessandro Manzoni**
Največji lirik: **Giacomo Leopardi**

POLJSKA ROMANTIKA

*3 poljski romantiki: **Adam Mickiewicz, Juliusz Słowacki, Zygmunt Krasiński**

RUSKA ROMANTIKA

*3 ruski romantiki: **vrh: A. S. Puškin in M. J. Lermontov; A. S. Gribojedov**

DANSKA: Adam Oehlenschläger, H. Ch. Andersen

ŠVEDSKA: Esaias Tegner

***ČEŠKA**: 2 češka romantika: **Jan Kollár, K. H. Mácha**

MADŽARSKA: Šandor Petöfi

***AMERIŠKA**: 3 ameriški romantiki: **Washington Irving, James Fenimore Cooper, Edgar Allan Poe**

LIRIKA

***Friedrich Hölderlin**: (3) romana *Hyperion; Hyperionova pesem usode*, drama *Empedoklova smrt*; lirika: *Hyperionova pesem usode, Kruh in vino, Mnemosina, Patmos*

***Novalis**: (3) roman *Heinrich von Ofterdingen*, esej *Krščanstvo ali Evropa*; glavno pesniško delo je cikel *Himne 'noči*

*4 nemški romantični pesniki: **Hölderlin, Novalis, Heine, Chamisso, Rückert, Platen, Lenau, Mörike, Fouque, Brentano, Tieck, Arnim**

***William Wordsworth**: (4) zbirka *Lirske balade (1798); Tintern Abbey; Peter Bell, Preludij, Potovanje*

***Percy Bysshe Shelley**: (4) *Oda zapadnemu vetru, Škrjancu, Oblak, Oda svobodi, Adonais, Epipsichydion, Alastor* (vse lirika)

***John Keats**: (*5 del) pesnitve z epsko osnovo (*2): *Isabelle, Endymion, Hiperion*; lirske pesmi (*3): *Slavcu, Grški žari, Domišljiji, Jeseni, Melanholiji*
Predhodnik larpurlartizma

*3 angleški romantični liriki: **Wordsworth, Coleridge, Southey, Shelley, Keats**

***Alphonse de Lamartine**: (5) zbirka *Poetična razmišljanja (*1820)*; pesmi *Osamljenost, Večer, Dolina, Jezero, Jesen*

***Alfred de Vigny**: (2) zbirki *Starodavni in sodobni spevi, Usode*; pesem *Volkova smrt*

***Victor Hugo**: zbirke (6) *Jutrovske pesmi, Jesensko listje, Somračni spevi, Notranji glasovi, Žarki in sence, Kazni, Premišljevanja, Legenda stoletij*.

***Alfred de Musset**: *cikel *Noči*
Ljubezen s pisateljico George Sandovo

*4 francoski romantični pesniki: **Lamartine, Vigny, Hugo, Musset**

***Giacomo Leopardi**: *zbirka *Canti*

***Adam Mickiewicz**: (4) zbirka balad in romanc *Poezje, Oda na mladost*, zbirka *Sonety, Krimski soneti*

*4/6 del Mickiewicza: *Poezje, Sonety, Oda na mladost, Krimski soneti, Grazyna, Konrad Wallenrod, Gospod Tadej, Praznik mrtvih*

***Juliusz Słowacki**: lirski pesnitev **V Švici*
Drugače predvsem epika in dramatika

*3 poljski romantični liriki: **Adam Mickiewicz, Juliusz Słowacki, Zygmunt Krasiński** (vsi liriki, epiki in dramatik)

***Aleksander Sergejevič Puškin**: (4 lirski dela) *Čaadajevu, Prerojenje, Kernovi, Pesnik, Prerok, Zimski večer, Zimska pot*

***Puškinova dela**: *Čaadajevu, Prerojenje, Kernovi, Pesnik, Prerok, Zimski večer, Zimska pot*

Mihail Jurjevič Lermontov: pesmi *Jadro; Ta dolgčas, ta žalost; Jaz nočem, da bi svet spoznal; Sam samotni stopil sem na cesto; Prerok*

Ruski romantični pesniki: Puškin, Lermontov

*4 ruski pesniki 19. stol.: **Puškin, Lermontov, Tjutčev, Fet, Nekrasov**

***Heinrich Heine**: lirika: zbirke (3)* *Pesmi, Knjiga pesmi, Nove pesmi, Romanzero, Zadnje pesmi*

*pesnitvi (2) *Ata Troll; Nemčija, zimska pravljica*; satirična pesem *Šlezijski tkalci*;
polliterarna proza: *Popotne slike, Francoske razmere, Romantična šola, Potovanje po Harzu*

EPSKO PESNIŠTVO

***Samuel Taylor Coleridge**: (3) *Lirske balade: Pesem starega mornarja, Christabel, Kubla Khan* (vse epske pesnitve)

George Noel Gordon Byron: (6)

* lirika: (2 zbirki) zbirka *Brezdelne ure*, ciklus *Hebrejske melodije*

lirsko-epska pesnitev *Romanje grofiča Harolda* (*1813-1818)

verzne povesti: *Džaur, Nevesta iz Abida, Korzar, Lara, Obleganje Korinta, Parizina* (*1816)

literarna satira *Angleški bardi in škotski revijaši*, politična satira *Vizija sodbe*, satirični ep *Don Juan* (*1818-1821)

***Karel Hynek Mácha**: *epska pesnitev *Maj* (*1836) (*najpomembnejše delo Mache;
*najpomembnejši češki romantični književnik, epik)

***Adam Mickiewicz**: povest v verzih *Grazyna*, pesnitvi: (2) *Konrad Wallenrod*, zgodovinska pesnitev *Gospod Tadej* (*1834) je poljski nacionalni ep (*6 del)

*najpomembnejši poljski epik, najpomembnejše delo je *Gospod Tadej*

***Juliusz Słowacki**: epsko-lirske pesnitve (3) *Oče okuženih, Waclaw, Anhelli, Beniowski, Kralj – Duh*

***Aleksander S. Puškin:** *5 epskih pesnitev: *Ruslan in Ljudmila, Bratje razbojniki, Kavkaški ujetnik, Bahčisarajska fontana, Cigani, Poltava*, roman v verzih *Jevgenij Onjegin*

Puškin: Jevgenij Onjegin (1833) *najpomembnejša ruska pesnitev

Roman v verzih; Prekmalu vsega naveličani **peterburški plemič Onjegin** se dolgočasi na vaškem posestvu, zbudi ljubezen v naivni **Tatjani**, hladno zavrne njeno ljubezen in v dvoboju ubije **Lenskega**, zaročenca njene sestre; po nekaj letih se zaljubi v poročeno Tatjano, a ta ga ponosno zavrne. Glavni junak je še vedno byronsko romantična osebnost, vendar prikazan s kritično distanco, s smislom za socialne razloge romantičnega svetobolja. Ruska literarna zgodovina ga večinoma šteje že v realizem.

***Mihail J. Lermontov:** epske pesnitve (2) *Pesem o carju Ivanu Vasiljeviču, mladem opričniku in pogumnem trgovcu Kalašnikovu; Mciri; Demon*

Heinrich Heine: epsko-lirski pesnitvi *Ata Troll; Nemčija, zimska pravljica*
Satirični pesnitvi, začetek tendenčnega pesništva (realistična književnost)

PRIPOVEDNIŠTVO V PROZI

zgodbe, pripovedke, novele, povesti, romani

- individualno psihološki roman: **Novalis, Chateaubriand, gospa de Staël, George Sandova, Hölderlin, Lermontov**
- *fantastično in grozljivo pripovedništvo: ***Hoffmann, Poe, Puškin**
- zgodovinski roman: **Scott, Hugo, Manzoni, Puškin**
- socialni roman: **George Sandova, Hugo**

Novalis: roman *Heinrich von Ofterdingen*

Fiktivni lik srednjeveškega pesnika Heinricha von Ofterdingena: **romantično hrepenenje po nedosegljivi lepoti, ki je hkrati poezija:** zanjo je iznašel **simbol sinjega cvetja**, ki je ena najznačilnejših prispevkov romantike

Pravljica, fantazijska in grozljivo fantastična pripoved v nemški prozi v času mlajše romantične šole:

Friedrich de la Motte **Fouque:** pravljica *Undine*

Adalbert **Chamisso:** *Prečudna zgodba Petra Schlemihla*

Joseph **Eichendorff:** povest *Iz življenja malopridneža*

***Ernst Theodor Hoffmann:** (2) romana *Hudičevi napoji, Življenjski nazori mačka Murra, Princesa Brambilla*, novele *Serapionovi bratje*, povest *Gospod Cinober*

*najpomembnejši nemški romantični pripovednik

*2 nemška romantična romana: *Hudičevi napoji, Življenjski nazori mačka Murra*

Hoffmann: Življenjski nazori mačka Murra (*1820) *najpomembnejši H. roman

Romantični roman, ki je po teoriji bratov Schlegel hotel biti svobodna tvorba neomejene domišljije in naj bi zato v sebi igrivo združeval epiko in liriko, poezijo in filozofijo, zlasti pa **romantično ironijo**. Sestavljen je iz **2 različnih pripovedi: avtobiografije mačka Murra***, ki

parodira razvojni roman po Goethejevem zgledu, in biografije kapelnika Kreislerja* s podobo romantičnega umetnika. Oboje je fragmentarno, združeno na videz brez reda, vendar prav s tem v tipično obliko romantičnega romana. Obe sestavini ilustrirata nasprotje med meščansko filistrsko stvarnostjo (hinavščino) in globjo resničnostjo genialnega umetništva.

*2 osebi Mačka Murra: Murr, Kreisler

Heinrich von Kleist: zbirka novel *Pripovedi*; novela o Michaelu Kohlhaasu

*5 nemških romantičnih pripovednikov: **Novalis, Hoffmann, Kleist, Fouque, Eichendorff, Chamisso, Brentano, Arnim, Jean Paul**

***Walter Scott:** romani *Waverley, Starinar, Ivanhoe, Kenilworth, Quentin Durward* začetnik zgodovinskega romana; * najpomembnejši angleški romantični pripovednik

Zgodovinski roman: **Anglija: Walter Scott; Francija: Vigny, Hugo, Alexandre Dumas starejši; Italija: Alessandro Manzoni**

Alfred de Vigny: *Cinq-Mars*; Victor Hugo: *Notre Dame de Paris* (*1831); Alessandro Manzoni: *Zaročenca*; Alexandre Dumas starejši: *Trije mušketirji* (zgodovinsko-pustolovski roman)

*5 zgodovinskih romanov: **Waverley, Starinar, Ivanhoe, Kenilworth, Quentin Durward (W. Scott), Cinq-Mars (Vigny), Notre Dame de Paris (Hugo), Zaročenca (Alessandro Manzoni), Trije Mušketirji (Alexandre Dumas st.)**

Zgodovinski roman v obdobju realizma: **Gustave Flaubert, Lev Tolstoj, Charles Dickens, William Makepeace Thackeray, Henryk Sienkiewicz.**

Realistični zgodovinski romani: Gustave Flaubert: *Salammbô*, Lev N. Tolstoj: *Vojna in mir*, Charles Dickens: *Povest o dveh mestih*, William Makepeace Thackeray: *Henry Esmond*, Henryk Sienkiewicz: *Z ognjem in mečem, Potop, Pan Wolodyjowski, Quo vadis?, Križarji*

***Alessandro Manzoni:** zbirka poezije *Sveti spevi*, zgodovinski tragediji *Grof Carmagnola, Adelchi*, zgodovinski roman **Zaročenca (*1825-1827)* *glavna junaka: **Lucija, Renzo**; roman predstavlja vrh romantičnega zgodovinskega romanopisja; *Manzoni je najpomembnejši italijanski romantični pripovednik, *italijanski predstavnik romantične zgodovinske drame

*2 nemška romana: **Hudičevi napoji, Življenjski nazori mačka Murra, Princesa Brambilla (Hoffmann),**

*5 nemških pripovednikov: **Novalis, E. T. A. Hoffmann, Heinrich von Kleist,**

***Puškin:** (3) povest *Dubrovski*, roman *Stotnikova hči*, novele *Povesti rajnkega Ivana Petroviča Belkina*, novela *Pikova dama*

Lermontov: roman *Junak našega časa (1839-1840)* *edino Lermontovo pripovedno delo

Prvi pomembni ruski roman v prozi. Sestavljen je iz posameznih zgodb, pripovedi in dnevniških zapiskov, povezanih z usodo ***junaka Pečorina**. Junak je romantična osebnost, ki se zaveda svojega **izjemnega značaja in usode**; čuti se **vzvišenega nad okoljem**, vendar ne najde čustvenega in moralnega temelja za dejavnost, s katero bi ga dejansko presegel (okolje). Gre za prvi primer **odvečnega junaka** v ruski literaturi. Lermontov poudarja njegovo skrivnostno demoničnost in ga hkrati ga prikazuje s kritično distanco.

*2 ruska romantična epika (tudi lirika in dramatika): **Puškin, Lermontov**
*2 francoska romantična pripovednika: **Hugo, Vigny, Alexandre Dumas starejši, George Sandova**

ROMANTIČNI SOCIALNI ROMAN

*2 predstavnika romantičnega socialnega romana: **George Sandova; *vrh: Victor Hugo**

***Hugo**: (2 romana) **Nesrečniki** (prototip socialnega romana), **Notre Dame de Paris** (zgodovinski roman)

***Edgar Allan Poe**: grozljivo-fantastična proza, ustvaril je zvrst detektivke in znanstvenofantastične povesti

*2 predstavnika grozljivo fantastične proze: Hoffmann, Poe

*2 predstavnika angleške romantične epike: Coleridge, Scott, Byron, (Poe)

*8 romantičnih epikov: Coleridge, Byron, Macha, Mickiewicz, Słowacki, Puškin, Lermontov, Heine, Novalis, Chateaubriand, gospa de Staël, George Sandova, Novalis, Fouque, Eichendorff, Hoffmann, Kleist, Scott, Vigny, Hugo, Manzoni, Poe

DRAMATIKA

NEMŠKA ROMANTIČNA DRAMATIKA

***Ludwig Tieck**: (2) **Obuti maček, Življenje in smrt svete Genovefe, Cesar Oktavijan**

Posebna zvrst **nemške romantične drame** je postala **usodnostna tragedija (Schicksalstragödie)**

Zacharias Werner: **24. februar**

AVSTRIJSKI DRAMATIK **Franz Grillparzer**: usodnostna tragedija **Prababica**, tragedije **Sappho, Zlato runo, Sreča in propad kralja Otokarja, Ljubezni in morja valovi**

vrh: Heinrich von Kleist

***Heinrich von Kleist** : (3) tragedija **Penthesilea**, igra **Katica iz Heilbronna**, tragedija **Princ Homburški**, komedija **Razbiti vrč**

*5 nemških romantičnih dramatikov: **Tieck, Kleist, Werner, Grillparzer, Fouque, Brentano, Arnim**

ANGLEŠKA DRAMATIKA

***Byron**: (3) **Manfred, Marino Faliero, Sardanapalus, Kajn, Nebo in zemlja, Werner** (bralne drame)

***Shelley**: **Osvobojeni Prometej**, zgodovinska drama **Cenciji** (bralni drami)

*motiv Prometeja: **Ajshil, Shelley**

*2 angleška romantična dramatika: **Byron, Shelley**

FRANCOSKA DRAMATIKA

***Alexandre Dumas starejši:** (1) *Henrik 3. in njegov dvor* (zgodovinska drama)

***Victor Hugo:** (3) *Cromwell, Hernani, Kralj se zabava, Ruy Blas, Les Burgraves*

Alfred de Vigny: *Chatterton*

***Alfred de Musset:** (4) *Mariannine kaprice, Fantasio, Lorenzaccio, Z ljubeznijo se ni šaliti, Ne prisegaj na nič*

*4 romantični francoski dramatik: Alexandre Dumas starejši, Victor Hugo, Alfred de Vigny, Alfred de Musset

ITALIJANSKA DRAMATIKA

***Alessandro Manzoni:** zgodovinski tragediji *Grof Carmagnola, Adelchi*

Silvio Pellico: ljubezenska drama *Francesca da Rimini*

POLJSKA DRAMATIKA

***Adam Mickiewicz:** (1) dramska pesnitev/knjižna drama *Praznik mrtvih*

***Juliusz Słowacki:** (5) *Maria Stuart, Kordian, Balladyna, Lilla Weneda, Mazepa, Fantazy, Duhovnik Marek, Salomejin srebrni sen*

Zygmunt Krasinski: dramska pesnitev/knjižna drama *Nebožanska komedija*, drama *Irydion*

*avtorja dram z motivom **Marie Stuart:** **Słowacki, Schiller**

***9 del Słowackega:** lirska pesnitev *V Švici*; epsko-lirske pesnitve *Oče okuženih, Waclaw, Anhelli, Beniowski, Kralj – Duh*; drame *Maria Stuart, Kordian, Balladyna, Lilla Weneda, Mazepa, Fantazy, Duhovnik Marek, Salomejin srebrni sen*

RUSKA DRAMATIKA

***Aleksander Sergejevič Gribojedov:** (1) tragikomedija *Gorje pametnemu*

***Puškin:** (5) male tragedije *Mozart in Salieri, Skopi vitez, Kamniti gost, Gostija v času kuge*, zgodovinska tragedija *Boris Godunov (*1831)*

***Lermontov:** (1) *Maškarada*

*3 ruski dramatik: Gribojedov, Puškin, Lermontov

*Puškinova dela: Čaadajevu, Prerojenje, Kernovi, Pesnik, Prerok, Zimski večer, Zimska pot; Ruslan in Ljudmila, Bratje razbojniki, Kavkaški ujetnik, Bahčisarajska fontana, Cigani, Poltava, Jevgenij Onjegin; Dubrovski, Stotnikova hči, Povesti rajnkega Ivana Petroviča Belkina, Pikova dama; Mozart in Salieri, Skopi vitez, Kamniti gost, Gostija v času kuge, Boris Godunov.

REALIZEM IN NATURALIZEM (*1830-1880)

Res, realis (lat.) = Stvar, stvaren

Realizem je književna smer **v Evropi *1830-1880. Vladajoča smer** je postal **po 1850**, ko se je končala romantika, in sicer v pripovedništvu in dramatiki, v liriki so ga kmalu nadomestili **nova romantika, dekadenca in simbolizem**. Iz realizma se je začel razvijati **naturalizem po 1870**. V književnostih, kjer se naturalizem ni razvil, je realizem trajal še dlje **v 20. stol.**

Champfleury je zapisal besedo realizem v zbirki člankov *Le Réalisme*.

*Vrste realizma:

1. ROMANTIČNI REALIZEM

V letih 1830-1850 se v delih zgodnjih realistov prepletajo elementi romantike in realizma. Predstavniki: **Stendhal, Balzac, Dickens, Gogolj**

2. OBJEKTIVNI REALIZEM

1850-1860, ko se realizem že utrdi, se pojavijo zahteve o nepristranskem, objektivnem ali celo popolnoma neprizadetem prikazovanju resničnosti.

Predstavniki: **Flaubert, Thackeray, Turgenjev, Gončarov, Tolstoj**

3. SOCIALNI REALIZEM/SOCIALNO SENTIMENTALNI

Dela posegajo v okolje socialno ogroženih "malih" ljudi. Predstavniki: **Dickens**

4. POETIČNI REALIZEM

V nemški književnosti 1850-1880, kjer realizem ni dosegel socialne in psihološke ostrine, ampak so se realistične sestavine prepletale z idiličnimi, moralnovzgojnimi in socialnooptimističnimi.

Predstavniki: **Berthold Auerbach, Gottfried Keller, Otto Ludwig, Gustav Freytag, Theodor Storm, Theodor Fontane, Adalbert Stifter, Conrad Ferdinand Meyer**

5. PSIHOLOŠKI REALIZEM

Poudarja predvsem subjektivno resničnost človekove duševnosti kot glavno območje moralnih in socialnih silnic.

Predstavniki: **Dostojevski, deloma Tolstoj, Ibsen, Strindberg**

6. IMPRESIONISTIČNI REALIZEM

Po 1880, kjer realizem ni prešel v naturalizem. Notranjo in zunanjo resničnost prikazujejo v slogu impresionizma. Subjektivni vtisi zunanjega in notranjega sveta, obarvani s čustvom,

razpoloženjem, atmosfero in barvitostjo, včasih s pomočjo glasovnega slikanja, razbite sintakse. Predstavnik: **Čehov**

7. KRITIČNI REALIZEM

Zajema vsa dela evropskega realizma 19. stoletja, ki vsebujejo kritiko sodobne meščanske družbe. Vanj prištevamo predstavnike različnih vrst realizma: **Stendhal, Balzac, Dickens, Thackeray, Turgenjev, Tolstoj, Dostojevski, Ibsen, Strindberg, Čehov**. Predvsem pa vanj sodijo tisti, ki so se zanj izrekli na **načelni ravni** (ruski literarni kritiki in publicisti **Belinski, Hercen, Černiševski, Dobroljubov**) ali pa so pisali dela z **izrecnim družbenokritičnim namenom** (**Nekrasov, deloma Tolstoj, Ostrovski, Saltikov-Ščedrin**).

POSTROMANTIKA posebna smer, ki se je razvijala **vzporedno z realizmom 1830-1880**, vendar se razlikuje od realizma in romantike. V njej ima pomembno vlogo stvarnost s svojimi naravnimi ali zgodovinskimi nujnostmi, v njenem središču pa je še vedno človekova subjektivnost, notranje življenje, nagnjenja in doživljaji; glavna vrednost je duhovna ali formalna lepota, ne pa resnica o stvarnosti, ki določa človeka (glavna vrednota realistov). Njena subjektivnost je oslABLJENA, resignirana, pogosto hladna in formalistična.

Predstavniki postromantike: **Gautier, Leconte de Lisle, Robert in Elizabeth Browning, Alfred Tennyson, Dante Gabriel Rossetti, pozni Heine, Mörike, Giosue Carducci, Tjutčev, Fet, Henry Longfellow, Balzac, Flaubert, Dickens, Dostojevski, Ibsen, Strindberg, sestre Brönte, pozna George Sandova, George Eliot, Robert L. Stevenson, Friedrich Hebbel**

***Vsebinske značilnosti realizma:**

Stvarnost odločilno vpliva na posameznika in tudi na večje življenjske skupnosti. **Stvarnost** (vsakdanje življenje, zgodovinsko dogajanje, socialne in politične razmere, biološki in psihološki zakoni, moč časa, usoda, smrt) jim pomeni **silo, ki v temeljih določa življenje. Človeška subjektivnost je v primerjavi s stvarnostjo krhka, spremenljiva, podvržena biološkimi in psihološkimi zakonom objektivne resničnosti.**

Večinoma imajo stvarnost za **slabo**, nasprotno človeškim željam in idealom. Resignirano opisujejo **nasprotje med stvarnostjo in človekovo subjektivnostjo**, zlasti **usodni vpliv vsakdanjega življenja na posameznika**; kritično ali s protestom opisujejo obstoječo stvarnost, čeprav ne vedo za sredstva, ki bi jo lahko spremenila ali pa upajo, da se bo sama stvarnost zaradi zakonov lastnega razvoja približala idealu. Le redkim se zdi obstoječa stvarnost (meščanska družba s svojimi razmerami) idealna in zaželena.

Pri opisovanju človekovega notranjega življenja se osredotočajo na njegovo **protislovnost, zapletenost in spremenljivost**. □psihološki realizem 19. stol.

Kritika stvarnosti, oprta na ideje novih socialnih in političnih gibanj, zlasti socializma □ s politično in socialno tendenco podprta književnost (v 20. stol. **socialni, revolucionarni ali socialistični realizem**)

Miselni tokovi 19. stoletja

Francoski realizem: **POZITIVIZEM** - Auguste Comte

Treba je opisovati stvarnost, njene pojave in učinke, saj je minil čas metafizičnih abstrakcij in globljih nespoznavnih vzrokov.

Angleški realizem: UTILITARIZEM - Jeremy Bentham, EMPIRIZEM - John Stuart Mill, nauk o razvoju vrst - Charles Darwin, EVOLUCIONIZEM - Herbert Spencer

Nemški realizem: MATERIALIZEM – Ludwig Feuerbach, MARKSIZEM – Karl Marx, Friedrich Engels

Ruski realizem: literarni kritiki, publicisti in ideologi, ki so s socialnimi in družbenopolitičnimi razlogi utemeljevali potrebo po književnosti, ki naj bi kritično prikazovala stvarnost: Belinski, Černiševski, Dobroljubov, Pisarev

*ZVRSTI:

LIRIKA: osebnoizpovedna, razpoloženska, refleksivna, filozofskomediativna, socialnosatirična in političnosatirična pesem

EPIKA: roman in novela, skoraj ni epskega pesništva

DRAMATIKA: tezna drama, družbenokritična drama, psihološka drama, komedija

NATURALIZEM

Smer v evropski književnosti ***1870- 1900**. Razvil se je iz realizma. Teži k čim bolj objektivnemu, skoraj znanstvenemu opisovanju **stvarnosti**, ki s svojimi **biološkimi in socialnimi zakoni obvladuje človeka, njegovo zunanje in notranje življenje**. Naturalizem se naslanja na **sodobno naravoslovje** in filozofski nauk ***pozitivizma**, kot ga je po Comtovi smrti razvijal zlasti **Hippolyte Taine**.

Človek je **produkt rase, okolja in dobe** in je z njimi **popolnoma determiniran**; **psihologija temelji v fiziologiji**.

Za prikazovanje delovanja bioloških in socialnih zakonov so najprimernejši **abnormalni, patološki in celo morbidni primeri**.

Šele naturalizem je dokončno razširil motiviko novejšega evropskega pripovedništva na vsa življenjska področja.

***Teorijo naturalističnega eksperimentalnega romana** je izdelal ***Emile Zola** po vplivom idej **Hippolyta Taina** in fiziologa **Clauda Bernarda** in jo poskušal v svojih romanih dosledno uveljaviti.

Naturalizem se pojavlja v francoski, nemški, norveški, švedski (Henrik Ibsen, August Strindberg), deloma v angleški, italijanski, poljski, ruski književnosti (Čehov, pozni Tolstoj, Dostojevski).

FRANCOSKI REALIZEM

Pripovedništvo: **Stendhal, Honoré de Balzac, Gustave Flaubert (objektivni realizem)**

Lirika (postromantika):

larpurlartizem: **Théophile Gautier**;

parnasovci: **Charles Leconte de Lisle, Théodore de Banville, Armand Sully Prudhomme, François Coppée, José-Maria de Hérédia**

Dramatika (polrealistične tezne drame, moralistične igre nravi, komedije): **Emile Augier, Alexandre Dumas sin, Victorien Sardou**

NATURALIZEM:

Pripovedništvo: **Edmond in Jules Goncourt, Alphonse Daudet, Guy de Maupassant; vrh: Emile Zola**

Dramatika: **Henri Becque** (igre iz pariškega meščanskega sveta): *Krokarji, Parižanka*

*4 francoski realisti: Stendhal, Balzac, Flaubert, Sardou, Alexandre Dumas sin

*5 realističnih dramatikov: **Augier, Alexandre Dumas sin, Sardou, Gogolj, Čehov, Büchner, Ibsen, Tolstoj**

*4 realistični/postromantični liriki: **Gautier, Leconte de Lisle, Alfred Tennyson, Robert Browning, Elizabeth Barrett Browning, Tjutčev, Fet, Nekrasov, Carducci, Pascoli**

*5 naturalistov: Maupassant, Emile Zola, Becque, Hauptmann, Sudermann, Holz, Schlaf, Strindberg, Verga, Capuana, Henrik Ibsen

ANGLEŠKI REALIZEM

Objektivni, socialni, psihološki realizem

Charles Dickens, William Makepeace Thackeray, Anthony Trollope, George Eliot, George Meredith, Samuel Butler, Thomas Hardy

Romantični realizem: **Charles Reade, Charlotte Brontë, Emily Brontë, Charles Kingsley, Robert Louis Stevenson**

Postromantika v liriki: **Alfred Tennyson, Robert Browning, Elizabeth Barrett Browning, Christina Georgina Rossetti, Dante Gabriel Rossetti** (predrafaelitsko gibanje)

*angleški realisti: Charles Dickens, William Makepeace Thackeray, Anthony Trollope, George Eliot, George Meredith, Samuel Butler, Thomas Hardy, Emily Brontë

RUSKI REALIZEM

Pripovedništvo in dramatika: **Nikolaj Vasiljevič Gogolj; Anton Pavlovič Čehov**

*Lirika: **Fjodor Ivanovič Tjutčev, Afanasij Afanasjevič Fet** (romantika in postromantika)

Literarni kritiki, publicisti in ideologi: **Belinski, Hercen, Černiševski, Dobroljubov, Pisarev** so hoteli ruski realizem usmeriti v družbeno in socialno kritiko

Družbena in socialna kritika: **Nikolaj Aleksejevič Nekrasov** (lirika), **Aleksander Nikolajevič Ostrovski** (dramatika), **Mihail Jevgrafovič Saltikov – Ščedrin** (pripovedništvo)

Objektivni realizem-pripovedništvo: **Ivan Aleksandrovič Gončarov, Ivan Sergejevič Turgenjev, Lev Nikolajevič Tolstoj**

Psihološki realizem-pripovedništvo: **Fjodor Mihajlovič Dostojevski**

Različne smeri: **Nikolaj Semjonovič Leskov, Gleb Ivanovič Uspenski, Vladimir Galaktionovič Korolenko, Vsevolod Mihajlovič Garšin**

*6 ruskih realistov: Gogolj, Čehov, Turgenjev, Lev Nikolajevič Tolstoj, Dostojevski, Leskov

NEMŠKI REALIZEM

Postromantični dramatik: **Friedrich Hebbel**

Realistična drama: **Georg Büchner**

Poetični realizem/postromantika-proza: **Adalbert Stifter, Berthold Auerbach, Otto Ludwig, Gustav Freytag, Theodor Fontane, Friedrich Spielhagen, Wilhelm Raabe; vrh: Gottfried Keller, Theodor Storm, Conrad Ferdinand Meyer**

*3 nemški realisti: **Büchner, Stifter, Auerbach, Freytag, Fontane, Keller, Storm, Meyer, Raabe**

NATURALIZEM:

Dramatika: **Gerhard Hauptmann, Hermann Sudermann, Johannes Schlaf, Arno Holz**
Pripovedništvo in lirika: **Detlev von Liliencron, Arno Holz**

ITALIJANSKI REALIZEM

Pripovedništvo, realizem in naturalizem: **Luigi Capuana, Giovanni Verga**
Poezija-postromantika: **Giosue Carducci, Giovanni Pascoli**

POLJSKI REALIZEM

Henryk Sienkiewicz: romantično realistični/postromantični zgodovinski romani: trilogija **Z ognjem in mečem, Potop, Pan Wolodyjowski; Quo vadis?**
Bolesław Prus: družbenokritični romani **Straža, Lutka, Emancipiranka**; zgodovinski roman **Faraon**

NORVEŠKI REALIZEM

*Pripovednik **Björnsterne Björnson**, dramatik **Henrik Ibsen**
*2 norveška realista: Björnson, Ibsen

ŠVEDSKI REALIZEM IN NATURALIZEM

*Pripovednik in dramatik **August Strindberg**; *najpomembnejši švedski realist

AMERIŠKI REALIZEM

Harriet Beecher-Stowe: **Koča strica Toma**
Hermann Melville: **Beli kit (Moby Dick)** postromantika
Pripovedniki: **Beecher-Stowe, Melville, Bret Hart, Mark Twain, Henry James**

LIRIKA

Théophile Gautier-larpurlartizem (književnost naj bo prosta vseh zunanjih vezi in podrejena samo lepoti)
romani **Gospodična Maupin, Roman mumije, Kapitan Fracasse**
lirika: zbirka **Emajli in kameje**

Charles Leconte de Lisle-začetnik in vodja Parnasa, pesniške šole, ki se je izoblikovala ob antologiji **Parnasse contemporain**; skušali so uveljaviti brezosebno objektivnost; posredovati so hoteli objektivno miselno ali celo znanstveno vsebino, izraženo s pomočjo orisov minulih civilizacij
Leconte de Lisle: zbirke **Starodavni spevi, Barbarski spevi, Tragični spevi**

Parnasovci: **Charles Leconte de Lisle, Theodore de Banville, Armand Sully Prudhomme, François Coppee, Jose-Maria de Heredia, mlada Paul Verlaine, Stephane Mallarme**

Giosue Carducci: pesem **Himna satanu**, zbirki **Barbarske ode, Jambi in epode**

Fjodor Ivanovič Tjutčev: zbirka **Pesmi (?)**

Nikolaj Aleksejevič Nekrasov: socialna kritika-kritični realizem, časnikarstvo
*3 dela: pesmi **Mraz, rdeči nos; Komu je v Rusiji dobro; Ruske žene**

PRIPOVEDNIŠTVO

Stendhal: prvi veliki predstavnik kritičnega in psihološkega realizma

Esejistični spisi o glasbi, slikarstvu, Italiji, ljubezni, romantični književnosti:

Življenje Haydna, Mozarta in Metastasia; Življenje Rossinija; Zgodovina italijanskega slikarstva; Rim, Neapelj in Firence; O ljubezni; Racine in Shakespeare

Romani, povesti:

Armance, Rdeče in črno, Italijanske kronike, Parmaska kartuzija, Lucien Leuwen, Lamiel, Življenje Henrija Brularda, Spomini egotizma

***3 dela Stendhala: Armance, Rdeče in črno, Italijanske kronike, Parmaska kartuzija; Rim, Neapelj in Firence, Racine in Shakespeare ...**

Stendhal: Rdeče in črno (*1830)

Roman je bil objavljen leta 1830 s podnaslovom **Kronika leta 1830**. Zasnoval ga je **na podlagi časopisnih novic o resničnem dogodku**, iz teh pa razvil zgodbo mladega ***Juliena Sorela**, ki v času restavracije stremi k **dvigu iz nizkega stanu**, sklicujoč se na svoje **naravne zmožnosti**; potem ko s pomočjo ljubezenskih zvez doseže svoj namen, se zave, da je **tuj plemiško-meščanski družbi**; s poskusom uboja prejšnje ljubice izzove smrtno obsodbo in gre v smrt.

Junakov lik je orisan na ozadju socialnih in političnih razmer tik pred revolucijo 1830, ko so dinastija, Cerkev in plemstvo **zavirali razmah meščanstva**.

V središču je psihološka analiza novega tipa junaka, ki **za najvišjo vrednoto priznava le še svoj "jaz"**; novost je, da ga riše s pomočjo stvarnih razlag družbe, časa in razrednih odnosov.

Honore de Balzac

Zgodovinski roman **Chouani**; serija romanov in novel v ciklu **Človeška komedija (*1841)**; **Okrogle povesti**

***6 romanov Balzaca: Chouani, Oče Goriot, Zgubljene iluzije, Teta Liza, Striček Pons, Blišč in beda kurtizan, Iskanje absolutnega, Šagrinova koža, Podeželski zdravnik, Kmetje**

***Honoré de Balzac: Človeška komedija**

Skupno ime, ki ga je okoli ***1841** nadel **24 romanom in številnim novelam**, da bi kot celota prikazovali francosko meščansko družbo v zadnjih letih cesarstva, v času restavracije in meščanske monarhije.

Celota je razdeljena na **3 cikle: Študije nravi, Filozofske študije, Analitične študije**

Študije nravi – najpomembnejši cikel – obsega več **motivnih krogov**:

1. Prizori iz zasebnega življenja

Novela **Polkovnik Chabert**, roman **Oče Goriot (*1833)**

2. prizori iz provincialnega življenja

romani **Lilija v dolini, Eugenie Grandet, Zgubljene iluzije**, povest **Župnik iz Toursa**

3. prizori iz pariškega življenja

romani **Blišč in beda kurtizan**, nadaljevanje **Zgubljenih iluzij, Teta Liza, Striček Pons**

4. prizori iz političnega življenja

5. prizori iz vojaškega življenja

6. prizori iz podeželskega življenja

romana **Podeželski zdravnik, Kmetje**

Filozofske študije: (*2) romani *Šagrinova koža, Iskanje absolutnega, Louis Lambert, Seraphita*

Prikazovale naj bi vzroke, iz katerih je nastala današnja družba.

Analitične študije: Raziskovale naj bi načela, na katerih sloni družba.

Romani in novele posegajo v vse plasti takratne francoske družbe. Glavni Balzacov namen je bil prikazati, kako se zaradi **razvoja meščanske družbe** (kapitalizem, denar, rast, korupcija meščanstva, propadanje plemstva, monarhije, Cerkve) **rušijo stare življenjske norme in doživljajo ljudje socialne in moralne tragedije**. Tako je prikazoval predvsem **tipične like**, v katerih prevladuje **ena sama strast**, podobna maniji, ki **junaka na koncu pogubi**. Upodablja jih z natančnim orisom **njihovega poklica, položaja v družbi in okolja**.
Nikolaj Vasiljevič Gogolj:

*4 dela: zbirka povesti ***Večeri na pristavi blizu Dikanjke***, 4 povesti v knjigi ***Mirgorod*** (zgodovinska povest ***Taras Buljba***), noveli ***Nos, Plašč***, roman ***Mrtve duše***, komedija ***Revizor***

Gogolj: Mrtve duše (*1842)

Roman je ostal nedokončan. Gogolj je objavil le prvi del leta 1842, vse ostalo je pozneje uničil. Roman je v smislu realizma **satirična podoba razmer v plemiško-tlačanski družbi sodobne Rusije**, vendar predvsem s stališča **višjega moralnega pogleda na življenje**, ki opazuje **groteskno življenjsko popačenost v vseh njenih oblikah**.

Celoto je zasnoval po zgledu ***Božanske komedije***: prvi del romana naj bi predstavil "pekel Rusije", ostala dva pa njeno **pot k odrešitvi**. Goljuf ***Čičikov** si poskuša **pridobiti premoženje z nakupom mrtvih tlačanov**; pri tem stopajo v ospredje **liki posameznih predstavnikov ruskega podeželskega plemstva**, narisani s stvarno natančnostjo in s smislom za **simbolično groteskne poteze njihovih značajev**.

Charles Dickens - socialni realizem

zbirka ***Skice***;

*romani (6) ***Pickwickovci; Oliver Twist; Nicholas Nickleby; Starinarnica; Barnaby Rudge; Martin Chuzzlewit; Božična pesem v prozi; Cvrček na ognjišču; Dombey and Son; David Copperfield; Pusta hiša; Težki časi; Dorritova najmlajša; Povest o dveh mestih; Velika pričakovanja; Naš skupni prijatelj; Skrivnost Edwina Drooda***

Charles Dickens: David Copperfield (*1849-1850) socialno sentimentalni realizem

*4 osebe: David, Micawber, Betsy Trotwood, Peggotty, Urija Heep

William Makepeace Thackeray – objektivni realizem

*3 dela: ***Knjiga snobov***; romani ***Semenj ničevosti (*1847-1848), Pendennis, Henry Esmond, Newcomes***

Gustave Flaubert – kritični realizem, objektivni realizem

*3 dela: spisa ***Norčevi spomini, November***

Romani: ***Gospa Bovaryjeva, Salambo, Vzgoja srca, Skušnjava svetega Antona, Bouvard in Pecuchet***

zbirka novel ***Tri zgodbe: Preprosto srce, Legenda o usmiljenem bratu svetem Julijanu, Herodiada***

Gustave Flaubert: Gospa Bovaryjeva (*1857)

Roman je nastal na podlagi časopisne novice o nesrečni usodi **poročene meščanske ženske**. Usodo nesrečne junakinje je razložil z **nasprotjem med romantičnim sanjarskim svetom**, ki ga **Emma Bovary** vsrka iz **romantičnega berila**, in **stvarnostjo malomeščanskih razmer na francoskem podeželju**. Osrednji problem romana je **razkol med stvarnostjo in romantično domišljijo, ki je tragična utvara**. S tem problemom se prepleta **močna protimeščanska tendenca**, ki pogosto preraste v **satiro**. Roman je pisan strogo stvarno, obenem pa je ritmično izrazit.

Ivan Sergejevič Turgenjev - objektivni realizem

***5):** zbirka novel *Lovčevi zapiski*, romani **(3): Rudin, Plemiško gnezdo, Očetje in sinovi, Dim**, novela *Prva ljubezen; Pomladne vode, Deviška zemlja*

V romanu *Očetje in sinovi* je slikal **ново generacijo nihilistov**, ki so pod vplivom **naravoslovnega materializma** nasprotovali **konservativni miselnosti starejših plemiških generacij** in jim postavljali nasproti **vero v znanost**.

Lev Nikolajevič Tolstoj – najpomembnejši ruski predstavnik ruskega **objektivnega realizma; psihološki, kritični realizem**

***5 del:**

Pripovedna trilogija o mladosti: *Otroška leta, Deška leta, Mladostna leta*

Sevastopolske povesti

Romani: *Kozaki, Ana Karenina (*1873-1876), Vstajenje*, zgodovinski roman *Vojna in mir*,

Povesti: *Smrt Ivana Iljiča, Kreutzerjeva sonata, Hadži Murat*

*Spisi, v katerih je širil svoj nauk tolstojanstvo (4): *Kritika dogmatične teologije, O življenju, Božje kraljestvo je v nas, Ne morem molčati, O smrtni kazni;*

Literarni spis: *Kaj je umetnost*

Drami: *Moč teme, Živi mrtvec*

Tolstoj: Vojna in mir (*1864-1869)

Je hkrati **zgodovinski roman in epopeja**. V središču je **usoda celotne Rusije v času Napoleonovih vojn**. Dogajanje je **nadosebno**. Celota je zgrajena na posebni filozofiji zgodovine, ki vidi **gonilo razvoja v množici, ne v genialnih posameznikih**. V skladu s tem so prikazane osebnosti Napoleona, Kutuzova kot **samo drobec v reki zgodovinskega življenja, ki ga sestavljajo številne usode navadnih junakov, družinskih, ljubzenskih in podobnih dogodkov**. V ospredju so tipični tolstojevski nosilci moralnega očiščenja, na primer Pierre Bezuhov; **etični problemi** postajajo **osrednja tema romana** v njegovih najznačilnejših situacijah.

Fjodor Mihajlovič Dostojevski – vrh psihološkega realizma

opisuje **izjemne oblike človekove duševnosti**, polne protislovij, pogosto deformirane ali celo patološke; na ozadju psiholoških problemov obravnava svetovnonazorska, moralna in religiozna vprašanja: **nasprotje med krščanstvom in ateizmom, moralnim izročilom in amoralizmom, problem dobrega in zlega**. Obravnaval je predvsem **probleme nihilizma, kot ga je sam doživljal**.

Povesti: *Bedni ljudje, Dvojnik, Bele noči, Stepančikovo in njegovi prebivalci*

*6 romanov: *Ponižani in razžaljeni, Zapiski iz mrtvega doma, Zapiski iz podtalja, Zločin in kazen, Igralec, Idiot, Besi, Mladenič, Bratje Karamazovi*

***Dostojevski: Bratje Karamazovi (*1879-1880) najpomembnejše delo**

***Osebe: Aljoša, Fjodor, Dmitrij, Ivan, Smerdjakov**

Dostojevski: Zločin in kazen (*1866) *2 osebi: Marmeladov, Ivanovna

***Guy de Maupassant: *2 romana: Lepi striček, Njeno življenje; novela Debeluška**

*najpomembnejši novelist francoskega realizma/19. stol.; objektivni realizem, naturalizem

Emile Zola: začetnik in najpomembnejši predstavnik naturalizma

Napisal manifest za Dreyfusovo afero: **Obtožujem**

Romani: **Therese Raquin**, trilogija **Troje mest: Lourdes, Rim, Pariz**; nedokončana tetralogija

Štirje evangeliji: Rodovitnost, Delo, Resnica; *2 cikla: Troje Mest, Štirje evangeliji

*ciklus 20 romanov **Rougon-Macquartovi (*1871-1893)**: podnaslov **Prirodna in socialna zgodovina neke družine v času drugega cesarstva**:

(4) **Vzpon Rougonovih, Lovski plen, Trebuh Pariza, Osvojitev Plassansa, Greh abbeja Moureta, Njegova vzvišenost Eugene Rougon, Beznica, List ljubezni, Nana, Kuhinja, Pri ženski sreči, Veselje do življenja, Germinal (*vrh), Umetnina, Zemlja, Sen, Človek zver, Denar, Polom, Doktor Pascal.**

Cikel opisuje usodo številnih članov iste družine, ki so **dedno obremenjeni** in živijo v **različnih socialnih okoljih v času drugega cesarstva**. V njihovem življenju vlada dosleden biološki in sociološki determinizem, ki jih spreminja v **degenerike, obsedene od spolnosti in alkoholizma ter podvržene boleznim**. Vsak roman opisuje posebno stran družbe: **Germinal** rudarje in njihov boj s kapitalističnimi lastniki.

Zola: Germinal (*1885)

Je ***vrh cikla o Rougon-Macquartovih**. Zanj je uporabil je dogodke v **francoskih rudarskih revirjih**, poročila o težkih življenjskih razmerah, stavkah, da bi ustvaril monumentalno podobo **modernega proletarskega sveta**. Osrednja oseba je ***Etienne, potomec Macquartovih**, vendar je roman le šibko zvezan z ostalimi deli cikla. Tudi teorija o dednosti ne igra prave vloge. V središču so **množični prizori** (stavka, upor rudarjev, nesreča v rudniku, množični sestanki), s čimer postaja **množica pravi nosilec romana in glavni junak. Velja za prvi kolektivni roman v naturalističnem smislu**. Zola je s srcem na strani proletariata, v katerem vidi pravo življenjsko, naravno silo, medtem ko prikazuje meščanstvo kritično, včasih satirično, kot izrojen, naravi odtujen sloj.

Herman Melville: roman **Moby Dick (Beli kit)**, mornarski roman **Billy Bud, mornar**.

Henry James: romani **Američan, Dedinja, Portret neke gospe, Bostončanke, Krila golobice, Ambasadorji, Zlata skleda**; povest **Obrat vijaka**

Edith Wharton: roman **Hiša veselja**

DRAMATIKA

Friedrich Hebbel: tragedija **Judith**, meščanska tragedija **Maria Magdalena**, velike tragedije: **Herod in Mariamna, Agnes Bernauer, Gyges in njegov prstan, Nibelungi**
Zadnji veliki poskus klasične drame ob Grillparzerju, postromantik

Georg Büchner: *3 drame: zgodovinska drama **Dantonova smrt**, igri **Leonce in Lena; Woyzeck**; povest **Lenz**

Nikolaj Vasiljevič Gogolj: satirična komedija **Revizor (*1835)**

V tej komediji je naslikal socialno in moralno kritično podobo stvarnih razmer, značilnih za svet **ruske birokracije pod carizmom v prvi polovici 19. stoletja**. V komediji **ni pozitivnega protiigralca** negativnim osebam – tudi **Hljestakov**, ki ga v provincialnem mestu **po pomoti imajo za revizorja iz Sankt Peterburga, izrablja to zmoto, izsiljuje korumpiranost mestnih veljakov, nato pa pravočasno pobegne**. Komedija se konča z

znamenitim branjem pisma, v katerem Hljestakov meščanom razkrije **svoje mnenje o njih in svojo goljufivo prebrisanost**. Komedija velja za začetek ruske realistične dramatike. Vsebuje tipične položaje zmešnjav in zamenjav ter stalne tipe klasičnih komedij.

Henrik Ibsen:

*Drame – razdelitev po obdobjih:

1. obdobje (1849-1867) romantika **Slavje na Solhaugu, Junaki na Helgelandu, Pretendenti na prestol, Brand, Peer Gynt, Cesar in Galilejec;**
2. obdobje (1877-1886) kritični realizem **Stebri družbe, Dom punčk ali Nora (*1879), Strahovi, Sovražnik ljudstva, Divja račka;**
3. obdobje (1886-1899) psihološki realizem **Rosmersholm, Gospa z morja, Hedda Gabler, Gradbenik Solness, Mali Eyolf, John Gabriel Borkman, Ko se mrtvi zbudimo**

***3 Ibsenove zgodnje drame: Slavje na Solhaugu, Brand, Peer Gynt, Cesar in Galilejec**

***3 Ibsenove drame iz 2. Obdobja: Stebri družbe, Dom punčk ali Nora, Strahovi, Divja račka**

***4 Ibsenove drame iz 3. Obdobja: Rosmersholm, Gospa z morja, Hedda Gabler, Mali Eyolf**

Ibsen: Strahovi (*1881)

Drama spada v **naturalistično fazo** Ibsenovega razvoja: v središču je **motivika okolja, dednosti, moralnega in socialnega razkroja, ki je motiviran med drugim zlasti z dednostjo**. *Junak **Osvald** je žrtev zgrešenega življenja staršev, predvsem pa **ozkosti razmer**, v katerih je bil oče, **stotnik Alving**, obsojen na razuzdano vegetiranje. Tendenca dela je naperjena **zoper malomeščansko družbo, njeno tradicionalno vero in moralo, zagovarja pa osvoboditev osebnosti**.

Glavno sredstvo odrske tehnike je razpoloženje, ki ga ustvarjata okolje in narava s svojimi spremembami (noč, jutro, požar ...)

***Osrednja lika: Osvald, gospa Alvingova**

***Gerhart Hauptmann *najvidnejši predstavnik evropske naturalistične dramatike:**

***5 del:**

*Naturalistične drame (3): **Pred sončnim vzhodom, Samotni ljudje, Tkalci** (*najpomembnejša drama), **Bobrov kožuh, Florian Geyer, Voznik Henschel**

*Simbolistični drami: **Hannelina pot v nebesa** (naturalizem in simbolizem), **Potopljeni zvon**

August Strindberg

Kriza Inferno: težka svetovnonazorska in duševna kriza med 1894-1896, ki se je zaključila z odpovedjo ateizmu oziroma pozitivizmu in s približanjem misticizmu, krščanstvu, teozofiji in okultizmu.

***3 avtobiografska pripovedna dela: Sin služkinje, Bedakova izpoved, Inferno**

Dramatika:

1. *Obdobje do krize Inferno-naturalizem (3): **Oče, Gospodična Julija, Upniki**
2. *Obdobje po krizi Inferno-simbolizem (5): **V Damask, Advent, Velika noč, Mrtvaški ples, Nevesta s krono, Sanjska igra, Sonata strahov (*1907)**

Strindberg: Gospodična Julija (*1888)

Enodejanka je vrh **Strindbergovega naturalističnega obdobja**. V središču je **konflikt med moškim in žensko** v smislu Strindbergove teorije o **nasprotnosti spolov**, spremlja ga **socialno nasprotje aristokratskega in plebejskega sveta**. Ljubezenski zaplet med **grofovsko hčerjo *Julijo in služabnikom *Jeanom** se sprevrže v **propad izrojene ženske, obremenjene z dednostjo in napačno vzgojo**, tako da **podleže v boju z naravnim moškim iz nižjega sloja**. Zunanji okvir dogajanja je naturalističen, vendar se prava gibala skrivajo v **podzavesti junakinje**. Ta **podzavest postaja usodna sila, ki obvladuje življenje in nadomešča usodo antičnih tragedij**.

Aleksander Nikolajevič Ostrovski: drama *Nevihita*

Lev Nikolajevič Tolstoj: dramati *Moč teme, Živi mrtvec*
vrh ruskega gledališkega realizma

Anton Pavlovič Čehov-najpomembnejši evropski realistični novelist poleg Maupassanta objektivni, psihološki realizem z naturalističnimi motivi in impresionističnim slogom

*Novele (5): *Stepa, Dolgočasna storija, Dvoboj, Oddelek št. 6, Moje življenje, Kmetje, Dama s psičkom*

*Drame (4): *Utva, Striček Vanja, Tri sestre, Češnjev vrt*

Čehov: Češnjev vrt (*1903)

Drama ima naslov po **simbolično mišljenem vrtu**, ki v dramskem dogajanju dobiva osrednji pomen. **Graščakinja *Ranjevska** prodaja vrt kot **zadnji ostanek svojega zapravljenega plemiškega premoženja**, kupuje ga **trgovec *Lopahin**, ki predstavlja **bogateče se meščanstvo**. Vmes med obema je predstavljena vrsta predstavnikov **ruske podeželske inteligence**, ki **živi nedejavno, kot pasiven opazovalec socialnih dogajanj, v katerih se ne znajde, zato rajši sanjari o lepšem, delavnem življenju prihodnih rodov**. S srcem je na strani **idiličnega, vendar propadajočega preteklega sveta, odpor čuti do sveta trgovstva, industrije in tehnike, ki prihaja v to idilo**. Motivika igre je realistična, vendar prekrita s čustveno simboliko, impresijami in razpoloženji, ki snov predstavljajo v okvir poetičnega impresionizma.

Čehov v vseh svojih dramah prikazuje **prazno in neperspektivno življenje ruskega provincialnega izobraženstva, ki si išče izhod v sanjarjenju o prihodnjem, bolj delavnem življenju**. Dramo je spremenil v **niz rahlo povezanih, lirsko pripovednih in razpoloženskih prizorov**. Dramatiko je tako približal slogu **impresionizma**.

KNJIŽEVNOST FIN DE SIÈCLA (*1850- začetek 20. stoletja)

Fin de siecle (konec stoletja) se uporablja kot skupno ime za književnost po letu **1850**, ki je nasprotna realizmu. Začela se je v **Franciji v 50. letih 19. stoletja**, vrh dosegla v 80. in 90. letih ter s svojim vplivom segla v 20. stoletje.

3 smeri: **nova romantika, dekadenca, simbolizem**

Te smeri se med sabo pogosto prepletajo.

*Vsebinske značilnosti:

Odpor zoper stvarnost, znova postavi v ospredje človekovo **notranjost, občutja, domišljijo, razpoloženja**, ki postanejo **edina zares pomembna resničnost**. Zanimajo jo nevsakdanji,

metafizični in spiritualistični vidiki doživljanja, s pomočjo katerih naj bi se pesniku razkrilo najgloblje bistvo sveta, tj. **svet idej, ki se skriva za zunanjo resničnostjo in je nekaj absolutnega**. Pritegovala so jo izjemna, popolnoma individualna ali celo patološka čustvena in miselna stanja. Pomembnejši od stvarnosti je postal **svet domišljije**. Obujali so podobe in like iz preteklih časov, zlasti srednjega veka, eksotičnih dežel, pravljic in legend ali pa se s pomočjo mamil predstavljali v izjemna čutna stanja.

NOVA ROMANTIKA (*1850-začetek 20. stol.)

*Značilnosti:

Njena podlaga je **subjektivnost**, ki je pomembnejša od stvarnosti; značilna je **osebnoizpovednost, bogastvo čustev in doživetij, uporablja slog in verz tradicionalne poezije**, goji **zvočnost, muzikalnost, svobodno ritmičnost** v poeziji, v pripovedništvu in dramatikii pa **slikovitost podob, fantastičnost in pravljичnost**. Obuja like in podobe iz zgodovine, bajk in pravljic.

Poezija: **Charles Baudelaire, Paul Verlaine; Walt Whitman; Emile Verhaeren (+dekadenca)**

Pripovedništvo: **Oscar Wilde**

*najpomembnejši angleški novoromantik: Oscar Wilde

DEKADENCA

Je književna smer fin de siecla, usmerjena v **izjemno/pretirano patološko senzualnost/čustvenost**; sredstvo za opisovanje so **vidni, slušni in drugi čutni opisi**. 'Décadence' pomeni propad; pri dekadenci gre za **poudarjeno gojenje individualnosti, čutnega in čustvenega doživljanja**, ki si išče zadoščenje v **morbidnih in perverznih doživetjih**.

*5 dekadentov: začetnik: **Charles Baudelaire; Paul Verlaine, Joris Karl Huysmans, skupina "dekadentov": Jean Moreas, Jules Laforgue, Georges Rodenbach**; skrajni primer: **Lautreamont in Rimbaud**;

SIMBOLIZEM

Smer, ki je s pomočjo **vizij in simbolov** poskušala odkriti **čutom nedostopni svet idej, globjo resničnost**, ki je **vsakdanji zavesti prikrita**.

*3 francoski simbolisti: Začetnik je **Charles Baudelaire**, najpomembnejša nadaljevalca sta **Arthur Rimbaud in Stephane Mallarme**.

Belgija: **Maurice Maeterlinck, Emile Verhaeren**

Nemčija: **Gerhart Hauptmann, Richard Dehmel, Stefan George**

Skandinavija pozni **Henrik Ibsen, August Strindberg**

IMPRESIONIZEM

Slog, ki ga ne uporabljajo le avtorji fin de siecla: **Charles Baudelaire, Paul Verlaine, Maurice Maeterlinck, Arthur Schnitzler, Richard Dehmel**, ampak tudi realisti in naturalisti: **Edmond in Jules Goncourt, Detlev von Liliencron, Arno Holz, Anton Pavlovič Čehov**. Impresionistični slog želi čim bolj **neposredno** posredovati **čutne vtise, predstave, razpoloženja, slučajne in bežne čustvene vzgibe in enkratna čustvena stanja**, s pomočjo najtanjših nians in senčenj, pri čemer uporablja **vsa možna glasovna in jezikovna sredstva: onomatopoijo, sinestezije, razpoloženjsko obarvane podobe in epite, parataksa, doživljeni govor**. Zanimarja sklenjen in dosleden opis zunanjega dogajanja.

Miselni tokovi

Iracionalizem, metafizika, spiritualizem, individualizem

Arthur Schopenhauer, Thomas Carlyle, Friedrich Nietzsche, Eduard von Hartmann, Ralph Waldo Emerson, Henri Bergson.

Estetika in umetnost: **John Ruskin, Walter Pater, William Morris, Richard Wagner.**

LITERARNE VRSTE:

Lirika

Epika: novela, noveleta, črtica, pravljica, pesem v prozi, roman

Dramatika: lirski drama, knjižna drama

LIRIKA

***Charles Baudelaire:** začetnik in najpomembnejši pesnik, začetnik evropske dekadence in simbolizma

*(3): zbirka pesmi **Rože zla (*1857)**; zbirka pesmi v prozi **Pariški spleen (*1869)**; **Umetni raj (*1860)**

Osrednji motiv je nasprotje med idealom in stvarnostjo.

***Paul Verlaine:** pesniške zbirke (5) **Saturnijske pesmi, Galantna slavja, Romance brez besed, Modrost, Nekoč in nedavno, Vzporedno**

Lautreamont: pesnitev v ritmizirani prozi **Maldororjevi spevi**

***Arthur Rimbaud:** (3) poetična avtobiografija **Obdobje v peklju**; zbirka pesmi **Iluminacije**; najdaljša pesem **Pijani čoln (*1883)**

***Stephane Mallarme:** (3) pesniški zbirki **Verzi in proza, Blodenja**, pesem **Favnovo popoldne**

***Emile Verhaeren:** zbirke (6) **Flamke, Menihi, Večeri, Porazi, Črne plamenice, Prikazni na mojih poteh, Prividne pokrajine, Mesta hobotnice, Burne moči, Jasne ure**

***Walt Whitman (US):** zbirka ***Travne bilke** začetnik socialnega optimizma (+Verhaeren)

***Oscar Wilde:** (2 lirski deli): zbirka **Pesmi**; pesem **Jetniška balada iz Readinga**

*7 lirikov 2/2 19. stol.: Charles Baudelaire, Paul Verlaine, Lautreamont, Arthur Rimbaud, Stephane Mallarme, Emile Verhaeren, Walt Whitman, Oscar Wilde

*5 francoskih pesnikov 2/2 19. stol.: Baudelaire, Verlaine, Lautreamont, Rimbaud, Mallarme

PRIPOVEDNIŠTVO-vsi dekadencia

*Utemeljitelj novoromantičnega pripovedništva: ***Joris Karl Huysmans:** roman ***Proti toku** (nizozemec, pisal v fr., dekadencia)

Belgija: **Georges Rodenbach:** roman **Mrtvo mesto**

Italija: **Gabriele D'Annunzio:** romani **Užitek, Nedolžnež, Zmagoslavje smrti**

Stanisław Przybyszewski (pol-nem): romana **Črna maša, Otroci Satana**

Rusija: **Mihail Petrovič Arcibašev:** roman **Sanin**

Fjodor Sologub: roman **Mali demon**

Navplivnejša: **Jens P. Jacobsen** (dan), **Oscar Wilde** (ang)

Jens Peter Jacobsen: novela *Mogens*, romana *Marija Grubbejeva*, *Niels Lyhne*

***Oscar Wilde**: (4 pripovedna dela): jetniška avtobiografija *De profundis*, pesmi v prozi, pravljice v zbirkah *Srečni princ*, *Hiša granatnih jabolk*, novele v knjigi *Zločin lorda Arthura Savila*, roman *Slika Doriana Graya* (*1890)

*10 del Wilda: *De profundis*, *Srečni princ*, *Hiša granatnih jabolk*, *Zločin lorda Arthura Savila*, *Slika Doriana Graya*, *Pahljača lady Windermere*, *Nepomembna ženska*, *Idealni soprog*, *Važno je biti resen*, *Saloma*, *Pesmi*, *Jetniška balada iz Readinga*

Oscar Wilde: Slika Doriana Graya (1890)

Roman obravnava **estetske in moralne probleme dekadencega individualizma**. Nastal je po zgledu **Huysmanovega romana *Proti toku***. Wildu se je s **simbolističnimi sredstvi** posrečilo prikazati **skrajnosti dekadencega esteticizma**, zlasti njegov odnos do **morale**. Osrednji motiv romana je povzet po **romantičnem motivu čudežnega zrcala ali slike**: mladi lepotec **Gray si zaželi**, da bi se namesto njega **stara njegov portret**; ko se mu želja izpolni, zaživi **brezvestno življenje užitkov**, to ga pripelje v **zločin in v sramotno smrt** – ko hoče **uničiti grdo podobo svojega "jaza" na sliki**, se s tem **usmrti**. Še pomembnejši od zgodbe so v romanu **duhoviti izreki**, polni **paradoksov in nemoralnega cinizma v imenu skrajnega esteticizma**, ki pa jih na laž postavi **tragični razplet romana**.

DRAMATIKA

***Oscar Wilde**: (4 drame) *Pahljača lady Windermere*, *Nepomembna ženska*, *Idealni soprog*, *Važno je biti resen*, *Saloma*
dekadence

Oscar Wilde: Saloma (*1891) *vrh Wildove dekadence dramatik

Tragedija v enem dejanju v francoščini. Zanj je uporabil **evangeljsko zgodbo o smrti Janeza Krstnika**, ki jo je spremenil v duhu **dekadence**: Saloma se **zaljubi v lepoto Herodovega jetnika**; ko jo ta **zavrne**, izsili od **Heroda** njegovo **glavo**, to pa jo **pogubi**. Tema je podobna kot v romanu o Dorianu Grayu, tudi zdaj vodi **kult lepote v tragično katastrofo**. Svetopisemski motiv je obdelan v duhu dekadencega esteticizma, ki **odkriva lepoto celo v morbidnih in patoloških pojavih**. V ta namen uporablja simbolistično vzporejanje notranjih in zunanjih dogajanj, predvsem pa ritmizirano prozo.

***Maurice Maeterlinck**-simbolizem

knjigi pesmi in esejev: *Zaklad ubogih*, *Modrost in usoda*

*drame: (5) *Princesa Maleine*, *Vsiljenka*, *Slepci*, *Sedem princes*, *Peleas in Melisanda*, *Notranjščina*, *Monna Vanna*, *Sinja ptica*

Arthur Schnitzler (avs): novela *Poročnik Gustl*, (notranji monolog) enodejanke v ciklu *Anatol*, igra *Vrtiljak* (vrh dekadence erotike)

*2 novoromantična (fin de siècle) dramatika: Wilde, Maeterlinck (glavna), Schnitzler

SVETOVNA KNJIŽEVNOST 20. STOLETJA

Svetovna književnost se oblikuje v pravem pomenu besede.

*3 skupine književnih smeri:

1. književnost, v kateri se nadaljujeta realizem in naturalizem 19. stoletja → **postrealizem**
2. nadaljevanje nove romantike, dekadence in simbolizma → **postsimbolizem**
3. moderne književne smeri, sestavljajo **moderno književnost**, vanjo sodijo **umetnostnoliterarne avantgarde** (kubizem, futurizem, ekspresionizem, dadaizem, nadrealizem);
modernizem, eksistencializem, magični realizem, postmodernizem

***Struje/literarne smeri 20. stoletja:** postrealizem, postsimbolizem, umetnostnoliterarne avantgarde (kubizem, futurizem, ekspresionizem, dadaizem, nadrealizem), modernizem, eksistencializem, magični realizem, postmodernizem

Postrealizem: ne stremi k znanstveno objektivni podobi stvarnosti, zlasti ne na podlagi treh determinant dednosti, okolja in zgodovinskega časa, upošteva jih samo okvirno; pomembnejša je subjektivnost, včasih tudi ideološka usmerjenost.

Najznačilnejša je smer ***socialistični realizem**-izrazito ideološka smer; ime zanj naj bi iznašel Stalin; začetnik je **Maksim Gorki** z romanom **Matj** in dramami (**Malomeščani**); ***po letu 1930** je postal uradno zapovedana književna smer v ***SZ**; njegova naloga je bila prikazovati socialistično stvarnost v ideološko pravilni, spodbudni, s partijskim programom določeni perspektivi, v središču je moral biti pozitiven junak, borec za socializem in komunizem.

***Glavni predstavniki socialističnega realizma: Maksim Gorki, Fjodor Gladkov, Aleksander Fadejev, Nikolaj Tihonov, Konstantin Fedin, Aleksej Tolstoj, Leonid Leonov, Mihail Šolohov**

Predstavniki postrealizma:

Francija: Anatole France, Jules Romains, Georges Bernanos, François Mauriac

Anglija: George Bernard Shaw, John Galsworthy, Joseph Conrad, Aldous Huxley (D. H. Lawrence)

Nemčija: Heinrich in Thomas Mann, Carl Zuckmayer

Italija: Ignazio Silone, Alberto Moravia, Elio Vittorini

Poljska: Władisław Reymont, Maria Dąbrowska

Rusija/SZ: Maksim Gorki, Ivan Bunin, Izak Babel, Mihail Šolohov, Aleksander Solženicin

Bolgarija: Jordan Jovkov

Danska: Martin Andersen Nexø

Finska: Frans Sillanpää

Islandija: Halldor Laxness

Španija: Vicente Blasco Ibañez, Camilo Cela

Češka: Jaroslav Hašek, Karel Čapek, Milan Kundera

Madžarska: Lajos Zilahy, Tibor Dery

ZDA: Jack London, Theodore Dreiser, Francis Scott Key Fitzgerald, Thomas Wolfe, John Steinbeck, Tennessee Williams, Arthur Miller, James Jones, Norman Mailer, Henry Miller, Truman Capote

Kitajska: Lu Šun

Japonska: Jasunari Kawabata, Jukio Mišima

Indija: Rabindranath Tagore, Premčand

Afrika: Wole Soyinka, Nadine Gordimer, Nagib Mahfuz

Južna Amerika: Jorge Amado, Ricardo Güiraldes

Dekadence, simbolizem in nova romantika so postali zmernejši.

Predstavniki postsimbolizma:

Paul Claudel, Paul Valery, William Butler Yeats, Thomas Stearns Eliot, Hugo von Hofmannsthal, Stefan George, Rainer Maria Rilke, Stanisław Wyspiański
Predstavniki **nove romantike (in simbolizma)**: **Selma Lagerlöf, Pär Lagerkvist, Sigrid Undset, Mihail Bulgakov, Boris Pasternak**; samo nova romantika: **Jack London, Ernest Hemingway**

Predstavniki **dekadence**: D. H. Lawrence, Romain Rolland, Knut Hamsun, ruski književniki Fin de siècle v ruski književnosti: **Dmitrij Merežkovski, Vjačeslav Ivanov, Konstantin Balmont, Leonid Andrejev, Valerij Brjusov, Aleksej Remizov, Andrej Beli, Aleksander Blok, (Mihail Bulgakov, Boris Pasternak)**

Modernizem: skupno ime za književnosti, ki prekinjajo z realizmom, naturalizmom in književnostjo fin de siècle; književno delo mora biti neposreden, spontan, verodostojen zapis resničnosti, ki se skriva v človekovi zavesti. Ta resničnost je **tok zavesti**. Jezik ni več sredstvo za izražanje posebnih idej, ampak je resničnost sama zase, s svojimi značilnostmi, zakoni in funkcijami. **Umetnostnoliterarne avangarde**: futurizem, kubizem, ekspresionizem, dadaizem in nadrealizem so postale pomembne spodbudne sile nove književnosti modernizma.

***Kubizem** je bil predvsem vplivna smer v likovni umetnosti. V književnosti je prav tako rušil ustaljene forme: odpravil je ločila, razrahljal sintakso, glavno sredstvo izražanja je postal tok zavesti. Nastal je ***po 1907**. *3 predstavniki: **Max Jacob, Guillaume Apollinaire, Blaise Cendrars, Jean Cocteau (pesniki)**.

***Futurizem**: (futurum=prihodnost) umetnostna smer, ki se je razvila v ***Italiji** pred prvo svetovno vojno; avtor futurističnega manifesta je bil ***Filippo Tommaso Marinetti (*1909)**. Hotel je obračunati z vsem preteklim in tradicionalnim ter slavil moderno civilizacijo in tehniko, videl v vojni rešitev sveta ter iskal nove izrazne možnosti. Razvrednotil je tradicionalno sintakso in jo nadomestil s svobodnim zaporedjem samostalnikov in nedoločnikov, glasovnimi učinki in **onomatopoijo**.
V ruski književnosti se je razvil v **revolucionarni futurizem Vladimirja Majakovskega**.

***Dadaizem** (po besedi dada iz otroške govorice) je bil umetnostna smer, usmerjena v skrajni nihilizem in anarhizem; ustanovili so jo **Tristan Tzara, Hans Arp** in drugi ***1916** v ***Zürichu** in jo prenesli v Pariz, Berlin in New York. Uprl se je tradicionalni kulturi, logiki, estetiki in jeziku ter zahteval vrnitev k **primitivnim glasovom** in **asociacijam brez smisla**.

***Ekspresionizem** (ekspresio=izraz) je bil srednjeevropska moderna književna in umetnostna smer; razvil se je okoli ***1910**, zlasti v ***Nemčiji**, tudi v **Avstriji, Švici, Belgiji, na Nizozemskem, Češkem**;
*5 predstavnikov: **Franz Werfel, Johannes R. Becher, Else Lasker-Schüler, Theodor Däubler, Walter Hasenclever, Ernst Toller, Georg Kaiser, Gottfried Benn, Bertolt Brecht, Jiří Wolker**.

Temeljil je na zahtevi po etično očiščenem in prerojenem novem človeku, ki bi živel v **kolektivnem bratstvu**; obtoževal je sodobno civilizacijo, vojno, kapitalizem ali človekovo usodo nasploh; izražal predvsem človekovo razklanost med novo, višjo etiko in stvarnostjo meščanske Evrope.

***Nadrealizem** (surrealisme=umetnost nadresničnosti, ime je iznašel **Guillaume Apollinaire 1918**) nastal je v **Franciji** kmalu po prvi svetovni vojni, kjer mu je ***1924 *Andre Breton** napisal manifest.

*6 predstavnikov: Francija: **Andre Breton, Louis Aragon, Paul Eluard, Philippe Soupault, Jacques Prevert, Rene Char**; Španija: **Federico Garcia Lorca**; JA: **Pablo Neruda**.

Proti konvencionalnosti vsakdanjega razuma in meščanskega socialnega reda želi uveljaviti **višjo, spontano resničnost, skrito v človekovi podzavesti**. Uvaja halucinacije,

nekontrolirane asociacije in sanje. Podobe se pojavljajo v paradoksnih kombinacijah kot posledica psihičnih mehanizmov.

Imagizem (imago=podoba) v angleški in ameriški liriki

Začetnik: **Ezra Pound**; predstavniki: **Ezra, Pound, Thomas Stearns Eliot, Wystan Hugh Auden, Stephen Spender, Dylan Thomas, Edward Estlin Cummings.**

Hermetizem v italijanski liriki: **Giuseppe Ungaretti, Eugenio Montale, Salvatore Quasimodo.**

Moderna lirika: začne se okoli **1910**; predstavniki: **Apollinaire, Trakl, Majakovski, Pound, Eliot, Hans Arp.**

Uporabljajo tok zavesti, svobodno nizanje asociacij, popolnoma svoboden jezik; nadrealisti so zahtevali avtomatično pisanje, ki ga ne nadzira razum.

***Moderni roman** prikazuje človekovo subjektivnost s pomočjo **asociacij**, spomina, podzavesti, sanj, **notranjega monologa**. Druga smer modernega romana je prikazovanje stvarnega sveta nadomestila s sanjskimi vizijami, asociacijami in simboli. Tretja smer se je ukvarjala z intelektualno analizo moralnih problemov.

*9 predstavnikov: **Marcel Proust, James Joyce, Virginia Woolf, William Faulkner, Hermann Broch, Franz Kafka, Andre Gide, Thomas Mann, Robert Musil.**

***Francoski novi roman** je še radikalnejša oblika modernega romana, ki se je razmahnil ***okoli 1960.**

*3 predstavniki: **Alain Robbe-Grillet, Nathalie Sarraute, Michel Butor, Claude Simon.**

Do konca je poskušal iz romana izločiti zgodbo, sklenjene orise junakov, realno psihologijo; namesto tega je želel vpeljati **čisti objektivizem** s pomočjo opisovanja predmetnosti na način, kot jo vidi **filmska kamera**. Človeka opisuje samo še od zunaj; s tem naj iz romana izgine tudi človekova zavest in z njo življenjski smisel.

Novi novi roman je nadaljevanje novega romana, ki **poskuša razbiti jezikovno zgradbo** oz. naravni jezik romana, nato pa graditi tekste z umetno izdelanimi jezikovnimi sredstvi.

***Moderna drama** se je začela razvijati ***po prvi svetovni vojni.**

*Predstavniki: **Bertolt Brecht, Luigi Pirandello, Jean Giraudoux, T. S. Eliot, Christopher Fry, Vladimir Majakovski.**

Namesto stroge logičnosti, verjetnosti, kavzalnosti in realne psihologije na oder prinaša nelogično, sanjsko, po svoje deformirano ali stilizirano življenje; izhaja iz sanj, poetične domišljije, idej, podzavesti.

***Absurdna drama** se je pojavila **po drugi svetovni vojni** in je radikalnejša stopnja moderne drame.

*Predstavniki: **Samuel Beckett, Eugene Ionesco, Harold Pinter, Edward Albee, Fernando Arrabal.**

Je nelogična in nerealna po vsebini in po obliki. Opustila je sklenjeno odrsko dogajanje, trdne in stalne odrske like, celo razumljiv jezik, da bi na absurden način pokazala **absurdnost življenja** v meščanski družbi ali absurdnost človeškega sveta nasploh.

***Eksistencializem** (existentia=bivanje, obstoj) se je razvil ***pred drugo svetovno vojno v Franciji**; v književnost je prodrl iz **filozofije (*3)**, kjer ga je uvedel danski religiozni mislec

***Sören Kierkegaard**, v 20. stoletju so ga razvili predvsem ***Martin Heidegger, Karl Jaspers, Jean-Paul Sartre** in drugi. *predstavniki: **Jean-Paul Sartre, Albert Camus, Simone de Beauvoir**

Predvsem je obravnaval socialne, filozofske, moralne in celo politične probleme. Uveljavil se je predvsem v pripovedništvu in dramatiki.

Magični realizem je posebna vrsta realističnega pripovedništva in je nastal **po 1940 v Latinski Ameriki**.

Predstavniki: **Carlos Fuentes, Gabriel Garcia Marquez, Mario Vargas Llosa, Ernesto Sabato**.

Opisuje stvarnost, pogosto s poudarkom na socialnih in političnih vprašanjih, hkrati pa stvarnost povezuje z nadstvarnimi pojavi, mitičnimi, religioznimi ali pravljimi, vse to pa označuje pridevnik magično. Nadstvarna plast se opira na stare tradicije prejšnjih, največkrat predkrščanskih kultur, njihove mite, predstave in mentaliteto.

Postmodernizem je nova književna smer "po modernizmu", ki je nastala **po 1960**.

Začetnik: Jorge Luis Borges. Predstavniki: **Jorge Luis Borges, John Barth, David Pynchon, John Fowles, Julian Barnes, pozni Alain Robbe-Grillet, Patrick Süskind, Italo Calvino, Umberto Eco**.

Ohranja popolno brezbržnost do objektivne resničnosti. Književnost je popolnoma svobodno izmišljanje zgodb, likov, duhovnih stanj kot nečesa neresničnega, zgolj estetsko igrivega in samovoljnega. Ponje posega v pretekle kulture, mitologije, književna dela, obnavlja stare oblike, snovi in zvrsti. Obnavlja tipe zgodovinskega, fantastičnega, grozljivega, pustolovskega romana, posega po oblikah in snoveh trivialne književnosti, spaja visoko in nizko literaturo ter jih kombinira v nenavadne mešanice. Vse mu je le igra, vitez; to dokazuje tako, da pripovedovalec sam s svojimi posegi v pripoved razveljavlja njeno resničnost – **metafikcija** (fikcija o fikciji); z njeno pomočjo se avtor postavlja nad svoje delo kot nekaj na videz resničnega.

LIRIKA

NEMČIJA

***Rainer Maria Rilke:**

roman *Zapiski Malteja Lauridsa Briggeja*

*3 pesniške zbirke: *Knjiga slik, Knjiga ur, Pesem o ljubezni in smrti korneta Christopha Rilkeja, Nove pesmi, Marijino življenje, Devinske elegije, Soneti na Orfeja*

Stefan George: zbirki *Sedmi prstan, Novo kraljestvo*

Else Lasker-Schüler: *Sedmi dan*

Georg Heym: *Večni dan, Umbra Vitae*

Johannes Robert Becher: *Nemški mrtvaški ples*

***Gottfried Benn:** 5 lirskih del: zbirke *Morgue, Sinovi, Meso, Sipina, Statične pesmi, Pijani val, Fragmenti, Destilacije, Apreslude*

Nelly Sachs: *V domovih smrti, Zvezdni mrk, Žgoče uganke*

Paul Celan: zbirki *Mak in spomin, Pritisk luči*

*3 nemški pesniki 20. stoletja: **Rainer Maria Rilke, Stefan George, Else Lasker-Schüler, Johannes Robert Becher, Georg Heym, Gottfried Benn, Nelly Sachs, Paul Celan**.

AVSTRIJA

***Georg Trakl:** zbirka **Pesmi* (Trakl je največji pesnik ekspresionizma.)

Hugo von Hofmannsthal: drama *Slehernik*

Ingeborg Bachmann: *Na ure razdeljeni čas*

Avstrijski pesniki: **Hugo von Hofmannsthal, Georg Trakl, Ingeborg Bachmann**

FRANCIJA

***Paul Valery:** 3 zbirke: *Mlada Parka, Morsko pokopališče, Spevi*

Paul Claudel: *Pet velikih od*

Pierre-Jean Jouve: zbirka *Krvavi pot*

Saint-John Perse: zbirke *Anabaza, Vetrovi, Kronika*

***Guillaume Apollinaire:** 2 zbirki: *Alkohol, Kaligrami*

Blaise Cendrars: zbirki *Sekvence, Elastični spevi*

***Paul Eluard:** 6 pesniških zbirk: *Dolžnost in nemir; Umreti, da ne umremo; Prestolnica bridkosti; Ljubezen, poezija; Neposredno življenje; Javna roža; Bogastvo v očeh; Dati, da vidijo; Pesništvo in resnica; Vredni živeti; Srečanje z Nemci; Politični spevi, Beseda o morali*

Andre Breton: roman *Nadja*, zbirki *Svit zemlje, Revolver s sivimi lasmi*

Rene Char: zbirki *Kladivo brez mojstra, Bes in skrivnosti*

Jacques Prevert: zbirka *Besede*

Francoski pesniki 20. stoletja: Paul Valery, Paul Claudel, Pierre-Jean Jouve, Guillaume Apollinaire, Blaise Cendrars, Paul Eluard, Andre Breton, Rene Char, Jacques Prevert.

RUSIJA:

***Aleksander Aleksandrovič Blok:** *6 lirskih del:

lirska drama *Roža in križ;*

pesmi v ciklih *Verzi o prelepi dami, Mesto, Nočna vijolica, Snežna maska, Svobodne misli, Jambj;* vrh: pesnitvi *Skiti, Dvanajst*

Vjačeslav Ivanovič Ivanov: *Prozornost, Cor ardens*

Konstantin Dmitrijevič Balmont: zbirki *Liturgija lepote, Zeleni vinograd*

Valerij Jakovlevič Brjusov: zbirki *Urbi et orbi, Stephanos*

Andrej Beli: roman *Peterburg*, pesniška zbirka *Žara*

***Vladimir Vladimirovič Majakovski:** 5 lirskih del: *Oblak v hlačah, Človek, 150 000 000, Vladimir Iljič Lenin, Dobro!*

Velimir Hlebnikov: pesnitvi *Noč v okopu, Zangezi*

Andrej Andrejevič Voznesenski: zbirki *Mozaiki, Ahilovo srce*

Jevgenij Aleksandrovič Jevtušenko: pesnitev *Babij Jar*

***Sergej Aleksandrovič Jesenin:** pesmi in pesnitve: *Radunica, Huliganova izpoved, Bezniška Moskva, Sovjetska Rusija, Perzijski motivi*

Jesenin je postal središčna osebnost imažinizma.

***Boris Leonidovič Pasternak:** (5) roman *Doktor Živago (1957)*, pesniške zbirke: *Sestra moja, življenje; Teme in variacije, Leto 1905, Poročnik Schmidt, Spektorski, Zemeljski krog*

Osip Emiljevič Mandelštam: zbirka *Tristia*

Nikolaj Stepanovič Gumiljov: cikel *Ognjeni stolp* (vodilni teoretik akmeizma)

Anna Andrejevna Ahmatova: zbirke *Bela jata, Trpotec, Tek časa*
Marina Ivanovna Cvetajeva: zbirki *Stihi k Bloku, Po Rusiji*
Josif Aleksandrovič Brodski: *Velika elegija Johnu Donnu*

Najpomembnejši manifest ruskega futurizma: ***Klofuta javnemu okusu* (Majakovski, Hlebnikov, Kručonihi; 1912)**

Ruski liriki 20. stoletja: Aleksander Blok, Vjačeslav Ivanov, Konstantin Balmont, Valerij Brjusov, Andrej Beli, Velimir Hlebnikov, Vladimir Majakovski, Jevgenij Jevtušenko, Andrej Voznesenski, Sergej Jesenin, Boris Pasternak, Osip Mandelštam, Nikolaj Gumiljov, Anna Ahmatova, Marina Cvetajeva, Josif Brodski.

Imažinizem: Jesenin, Šeršenevič, Mariengof, Kusikov

ANGLIJA:

***Thomas Stearns Eliot:** 4 dela: pesniške zbirke *Ljubezenski spev J. Alfreda Prufrocka, Pesmi, Pusta dežela, Pepelnična sredo, Štirje kvarteti*

William Butler Yeats: zbirke *Veter med trsjem, Stolp, Besede za glasbo morda*
Ted Hughes: zbirke *Sokol v dežju, Vran, Močvirsko mesto*
Dylan Thomas: zbirki *Osemnajst pesmi, Smrti in vhodi*

*5 angleških pesnikov 20. stoletja: **Thomas Stearns Eliot, William Butler Yeats, Wystan Hugh Auden, Ted Hughes, Dylan Thomas.**

ŠPANIJA

***Federico Garcia Lorca:** 4 zbirke: *Knjiga pesmi, Pesmi, Ciganski romancero, Pesnik v New Yorku*

Antonio Machado y Ruiz: zbirki *Samote, Kastilska polja*
Juan Ramon Jimenez: zbirke *Daljnj vrtovi, Zvočna samota, Duhovni soneti, Večnosti*
Vicente Aleixandre: zbirki *Razdejanje ali ljubezen, Senca raja*

Španski liriki: Federico Garcia Lorca, Antonio Machado y Ruiz, Juan Ramon Jimenez, Vicente Aleixandre.

ITALIJA

***Salvatore Quasimodo:** 5 lirskih del: zbirke *Voda in zemlja, In je naenkrat večer, S sovražnikovo peto na srcu, Dan za dnem, Življenje ni sen*

Giuseppe Ungaretti: zbirke *Vojna, Občutek časa, Bolečina*
Eugenio Montale: zbirke *Sipine kosti, Priložnosti, Finisterre, Vihar in drugo*
Umberto Saba: zbirke *S svojimi očmi, Lahkotne in bežne stvari, Pesmarica, Besede*

Italijanski pesniki 20. stoletja: Salvatore Quasimodo, Giuseppe Ungaretti, Eugenio Montale, Umberto Saba.

POLJSKA

Czesław Miłosz: roman *Dolina Isse*; pesniške zbirke *Pesnitev o ugaslem času*, *Tri zime*, *Odrešitev*, *Dnevna svetloba*, *Zasebne dolžnosti*
Leopold Staff: zbirki *Sanje o moči*, *Poljske stezice*
Julian Tuwim: zbirke *Prežanje na Boga*, *Besede v krvi*, *Ciganska biblija*
Tadeusz Rożewicz: zbirki *Nemir*, *Anonimni glas*
Wisława Szymborska: zbirki *Klicanje Jetija*, *Veliko veselja*

Poljski pesniki 20. stoletja: Czesław Miłosz, Leopold Staff, Julian Tuwim, Wisława Szymborska, Tadeusz Rożewicz.

AMERIKA

Ezra Pound: lirski cikl *Cantos*
Wallace Stevens: zbirki *Misli o redu*, *Sviti jeseni*
William Carlos Williams: *Paterson*, *Puščavska glasba*
Edward Estlin Cummings: zbirki *Tulipani in dimniki*, *Viva*
John Ashbery: zbirki *Nekaj dreves*, *Reke in planine*
Sylvia Plath: zbirke *Kolos*, *Ariel*, *Zimska drevesa*, *Dete*

Ameriški pesniki 20. stoletja: Ezra Pound, Robert Frost, Wallace Stevens, William Carlos Williams, Edward Estlin Cummings, John Ashbery, Sylvia Plath.

LATINSKA AMERIKA

Pablo Neruda:** 6 pesniških zbirk: ***Somrak, ***Dvajset ljubezenskih spevov in pesem obupa***, ***Španija v srcu***, ***Bivališče na zemlji***, ***Veliki spev***, ***Trta in veter***; pesnitev *Vrhovi Macchu Picchu*

Ruben Garcia: zbirki ***Modrina***, ***Spevi življenja in upanja***
Gabriela Mistral: zbirki ***Soneti smrti***, ***Pesmi mater***
Octavio Paz: zbirke ***Človekova korenina***, ***Viharno obdobje***, ***Voda in veter***, ***Belo***

Latinskoameriški pesniki 20. stoletja: Pablo Neruda, Ruben Garcia, Gabriela Mistral, Octavio Paz

ČRNSKA POEZIJA

Leopold Sedar Senghor:** 4 pesniške zbirke: ***Senčni spevi, ***Črne hostije***, ***Spevi za Naëtt***, ***Etiopske pesmi***

Aime Cesaire: zbirke ***Čudežno orožje***, ***Sonce prerezani vrat***, ***Okovje***
Langston Hughes: zbirki ***Utrujeni blues***, ***Črnska mati***

Črnska poezija 20. stoletja: Leopold Sedar Senghor, Birago Diop, David Diop, Aime Cesaire, Langston Hughes .

INDIJA

Rabindranath Tagore (Thakur):** 4 zbirke: ***Žrtveni spevi, ***Vrtnar***, ***Rastoči mesec***, ***Otok***

Muhammad Iqbal: pesnitev ***Knjiga večnosti***
Jayšankar Prasad: pesnitev ***Kamayani***

Indijski pesniki 20. stoletja: Rabindranath Tagore, Muhammad Iqbal, Jayšankar Prasad.

PRIPOVEDNIŠTVO

RUSIJA

***Maksim Gorki:** povesti in romani: *Makar Čudra, Zakonca Orlova, Bosjaki, Foma Gordejev, Trije ljudje, Mati, Detinstvo, Med ljudmi, Moje univerze, Artamonovi, Življenje Klime Samgina*

4 obdobja Gorkovega pripovedništva:

1. bosjaške povesti: *Makar Čudra, Čelkaš, Konovalov, Malva*
2. socialno revolucionarna književnost: roman *Mati*
3. avtobiografija v 3 delih: *Detinstvo, Med ljudmi, Moje univerze* (kritični in socialni realizem)
4. romana *Artamonovi* in *Življenje Klime Samgina*: sinteza revolucionarne tendenčnosti in kritičnega realizma kot obračun s staro družbo

***Dela Maksima Gorkega:** *Makar Čudra, Zakonca Orlova, Bosjaki, Foma Gordejev, Trije ljudje, Mati, Detinstvo, Med ljudmi, Moje univerze, Artamonovi, Življenje Klime Samgina, Čelkaš, Konovalov, Malva* (pripovedništvo); *Malomeščani, Na dnu, Letoviščarji, Otroci sonca, Sovražniki, Vasa Železnova, Jegor Buličev in drugi, Dostigajev in drugi* (dramatika).

Ivan Aleksejevič Bunin: *Gospod iz San Francisca*

Fjodor Vasiljevič Gladkov: *Cement* (prvi kolektivni roman v duhu socialističnega realizma)

Aleksej Nikolajevič Tolstoj: *Trnova pot, Kruh, Peter Veliki*

Jevgenij Ivanovič Zamjatin: *Mi* (antiutopični roman)

Konstantin Aleksandrovič Fedin: *Mesta in ljudje*

Isaak Emmanuilovič Babelj: *Rdeča konjenica*

***Mihail Aleksandrovič Šolohov:** 4 dela: zbirka novel *Donske povesti*, *3 romani *Tihi Don, Zorana ledina, Bojevali so se za domovino*

Leonid Maksimovič Leonov: *Jazbeci*

Mihail Afanasjevič Bulgakov: romana *Bela garda, Mojster in Margareta* (1959)

V romanu *Mojster in Margareta* se je usmeril v **groteskni realizem** po zgledu Gogolja, ga spojil z novoromantično **idejo umetnika kot duhovnega nasprotja stvarnosti**, podobo sovjetske družbe pa prepletel z ironično fantastiko in humorjem.

***Boris Pasternak:** *Doktor Živago* (*1957)

***Aleksander Isajevič Solženicin:** dela: povest *En dan Ivana Denisoviča*, romani *Rakov oddelek, Prvi krog, Avgust štirinajstega*, dokumentarni deli *Arhipelag Gulag, Teliček in hrast*

Ruski pripovedniki 20. stoletja: **Maksim Gorki, Ivan Bunin, Fjodor Gladkov, Aleksej Tolstoj, Jevgenij Zamjatin, Konstantin Fedin, Isaak Babelj, Mihail Šolohov, Leonid Leonov, Mihail Bulgakov, Boris Pasternak, Aleksander Solženicin.**

POLJSKA

***Władisław Stanisław Reymont:** dela: povesti in romani: *Komedijantka, Objubljena dežela, Kmetje, Sanjač, Vampir, Leto 1794, Upor*

Stefan Żeromski: *Prah in pepel, Povest greha*

Maria Dąbrowska: *Noči in dnevi*

Jerzy Andrzejewski: *Pepel in diamant*
Jarosław Iwaszkiewicz: *Mati Ivana Angelska*
Witold Gombrowicz: *Ferdydurke* (1938)

Poljski pripovedniki 20. stoletja: Władisław Reymont, Stefan Żeromski, Maria Dąbrowska, Jerzy Andrzejewski, Jarosław Iwaszkiewicz, Witold Gombrowicz.

NEMČIJA

***Thomas Mann:** 5 pripovednih del: povesti in romani: *Mali gospod Friedemann, Buddenbrookovi, Tonio Kröger, Smrt v Benetkah (1913), Čarovna gora, Mario in čarovnik, Jožef in njegovi bratje, Lotte v Weimarju, Doktor Faustus, Izvoljenec, Prevarana, Izpovedi hohštapljerja Felixa Krulla*

Heinrich Mann: *Profesor Nesnaga, Podložnik*
Herman Hesse: *Demian, Siddharta, Stepni volk, Igra steklenih biserov*
Alfred Döblin: *Berlin Alexanderplatz*
Rainer Maria Rilke: *Zapiski Malteja Lauridsa Briggeja* (začetek modernega romana v Nemčiji)
Heinrich Böll: *Kje si bil, Adam?; Biljard ob pol desetih; Skupinska slika z gospo; Izgubljena čast Katarine Blum*
Günter Grass: *Pločevinasti boben, Pasja leta, List*
Patrick Süskind: *Parfum*
Bernhard Schlinck: *Bralec*

***Franz Kafka:**

4 novele: *Preobrazba, Sodba, V kazenski koloniji, Podeželski zdravnik, Gladovalec

3 romani: *Proces (1925), Grad (1926), Amerika (1927)

***5 nemških pripovednikov 20. stoletja: Thomas Mann, Heinrich Mann, Herman Hesse, Alfred Döblin, Rainer Maria Rilke, Heinrich Böll, Günter Grass, Patrick Süskind, Bernhard Schlinck, Franz Kafka.**

AVSTRIJA:

***Robert Musil:** (4) 2 romana: roman *Zablode gojenca Törlessa*, nedokončani roman *Mož brez posebnosti*, knjigi novel: *Združitev, Tri ženske*

Stefan Zweig: *Včerašnji svet*
Hermann Broch: *Mesečniki, Vergilijeva smrt, Nedolžneži*
Elias Canetti: *Slepitev*
Peter Handke: *Vratarjev strah pri enajstmetrovki; Kratko pismo, dolgo slovo; Žalost onkraj sanj*
Ingeborg Bachmann: *Trideseto leto, Malina*
Elfriede Jelinek: *Pianistka, Sla*

Avstrijski pripovedniki 20. stoletja: Musil, Zweig, Broch, Canetti, Handke, Jelinek, Bachmann

ŠVICA

Max Frisch: *Stiller, Homo faber, Naj mi bo ime Gantenbein*

NORVEŠKA

Knut Hamsun: romani *Glad, Pan, Blagoslov zemlje, Potepuhi*
Sigrid Undset: *Jenny; Pomlad; Kristina, Lavransova hči*

ŠVEDSKA

Selma Lagerlöf: Gösta Berling, Čudovito popotovanje Nilsa Holgerssona, Klara Gulleborg

Pär Fabian Lagerkvist: Rabelj, Baraba, Ahasverjeva smrt

DANSKA

Martin Andersen Nexø: Pelle Osvajalec, Sirota Stina

ISLANDIJA

Halldor Laxness: trilogija Islandski zvon

FINSKA

Frans Eemil Sillanpää: Kresni ples, Silja, Veliki srpan

FRANCIJA

***Andre Gide: 6 romanov: Dnevniki Andreja Walterja, Močvirja, Zemeljska hrana, Imoralist, Ozka vrata, Vatikanske ječe, Pastoralna simfonija, Ponarejevalci denarja, Šola za žene, Če zrno ne odmre**

***Marcel Proust: zbirka novel Užitki in dnevi;**

***6 romanov: neobjavljeni roman Jean Santeuil;**

***cikel romanov Iskanje izgubljenega časa (*1913-1927): V Swannovem svetu, V sencih cvetočih deklet, V svetu Guermantesovih, Sodoma in Gomora, Ujetnica, Albertina je izginila, Spet najdeni čas**

Anatole France: Zločin Silvestra Bonnarda, Thais, Kuhinja pri kraljici Gosji nožici, Pingvinski otok, Bogovi so žejni

Romain Rolland: *Jean Cristophe, Colas Breugnon*

Roger Martin du Gard: cikel romanov *Thibaultovi*

Georges Duhamel: cikel *Kronika družine Pasquier*

Jules Romains: cikel *Ljudje dobre volje*

François Mauriac: *Gobavca je poljubila, Kačja zalega*

***Andre Malraux: 5 romanov: Osvajalci, Kraljevska pot, Človekova usoda, Upanje, Altenburški orehi**

predstavnik eksistencializma

Georges Bernanos: *Pod Satanovim soncem, Dnevnik vaškega župnika*

Louis Aragon: *Veliki teden*

Louis-Ferdinand Celine: *Potovanje na konec noči*

***Albert Camus:**

***2 eseji: Sizifov mit, Uporni človek**

***4 romani: Tujec (*1942), Kuga (*1947), Padec, Izgnanstvo in kraljestvo**

V romanu *Tujec* je prikazal usodo **Mersaulta**, človeka, ki mu je življenje absurd. Za svoje ravnanje ne prizna socialno moralnih meril in celo s smrtjo protestira zoper neiskreno razumnost meščanske družbe.

***Jean-Paul Sartre: 4 romani: roman Gnus, trilogija Pota svobode; novele Zid**

Simone de Beauvoir: *Mandarini*

Jean Genet: *Naša cvetna gospa, Querelle de Brest, Dnevnik lopova*

Alain Robbe-Grillet:** spisi o romanu ***Za novi roman

*5 romanov: ***Radirke, Videc*** (1955), ***Žaluzija ali ljubosumnost, V labirintu, Hiša srečanj, Načrt za revolucijo v New Yorku, Djinn***
predstavnik francoskega novega romana

Nathalie Sarraute: *Tropizmi, Planetarij, Zlati sadeži*

Michel Butor: *Modifikacija*

Claude Simon: *Flandrijska cesta, Bitka pri Farzalu, Triptih, Georgike*

Samuel Beckett:** 3 romani: ***Murphy, Molloy, Malone umira, Neimenljivi

*6 francoskih pripovednikov 20. stoletja: **Andre Gide, Marcel Proust, Anatole France, Romain Rolland, Roger Martin du Gard, Georges Duhamel, Jules Romains, François Mauriac, Andre Malraux, Albert Camus, Jean-Paul Sartre, Simone de Beauvoir, Alain Robbe-Grillet, Samuel Beckett.**

Francoski eksistencialisti: Camus, Sartre, Beauvoir, Genet.

Francoski novi roman: Robbe-Grillet, Sarraute, Butor, Simon, Beckett.

IRSKA

James Joyce:** 4 pripovedna dela: novela ***Ljudje iz Dublina, romani ***Portret mladega umetnika (1916), Ulikses (1922), Finneganovo bdenje***

VELIKA BRITANIJA

Virginia Woolf: *Gospa Dalloway, K svetilniku, Orlando, Valovi*

Joseph Conrad: *Lord Jim, Tajfun, Nostromo, Tajni agent, Pod očmi Zahoda, Senčna črta*

Rudyard Kipling: *Preproste zgodbe s hribov, Knjiga o džungli, Kim*

Herbert George Wells: *Časovni stroj, Zgodba o nevidnem človeku, Vojna svetov, Ljudje kot bogovi*

John Galsworthy: *Saga o Forsytih*

Gilbert Keith Chesterton: *Mož, ki je bil Četrtek*

David Herbert Lawrence: *Beli pav, Sinovi in ljubimci, Mavrica, Zaljubljene žene, Pernata kača, Ljubimec lady Chatterley*

Aldous Huxley: *Kontrapunkt življenja, Krasni novi svet* (antiutopični roman)

George Orwell: *Živalska farma, 1984* (antiutopija)

Graham Greene: *Moč in sijaj, Tretji človek, Mirni Američan*

John Fowles: *Zbiralec, Ženska francoskega poročnika*

Julian Barnes: *Flauberteva papiga*

*5 britanskih pripovednikov 20. stoletja: (James Joyce), Virginia Woolf, Joseph Conrad, Rudyard Kipling, Herbert George Wells, John Galsworthy, Gilbert Keith Chesterton, David Herbert Lawrence, Aldous Huxley, George Orwell, Graham Greene, John Fowles, Julian Barnes.

ŠPANIJA

Camilo Jose Cela: romana ***Družina Pascuala Duarteja, Panj***

Vicente Blasco Ibañez: ***Trsje in blato, Krvave arene***

Pio Baroja y Nessi: ***Pot k popolnosti, Boj za življenje***

ITALIJA

Italo Calvino: romani ***Steza pajkovih gnezd, Razpolovljeni vikont, Če neke zimske noči popotnik (1979)***; cikel lirskih pripovedi ***Nevidna mesta***

Grazia Deledda: *Trsi v vetru, Marianna Sirca*
Italo Svevo: *Zeno Cosini* (moderni roman)
Ignazio Silone: *Fontamara, Kruh in vino*
Elio Vittorini: *Pogovori na Siciliji, Ljudje in neljudje, Rdeči nagelj*
Vasco Pratolini: *Kronika revnih ljubimcev, Junak našega časa*
Curzio Malaparte: *Koža*
Alberto Moravia: *Neprizadeti, Rimljanka, Konformist, Prezir*
Leonardo Sciascia: *Sovji dan, Vsakemu svoje*
Piero Paolo Pasolini: *Otroci življenja, Okrutno življenje*

*3 italijanski pripovedniki 20. stoletja: **Italo Calvino, Alberto Moravia, Italo Svevo, Ignazio Silone, Elio Vittorini, Curzio Malaparte, Grazia Deledda.**

AMERIKA

Ernest Hemingway**: 6 del: ***V našem času, Sonce tudi vzhaja, Zbogom, orožje; Smrt popoldne, Zeleni afriški griči, Imeti in ne imeti, Komu zvoní, Čez reko med drevje, Starec in morje (*1952)

William Faulkner**: 6 pripovednih del: ***Vojakovo plačilo, Sartoris, Krik in bes, Ko sem umiral, Svetišče, Svetloba v avgustu, Absalom, Absalom!, Nepremagani, Divje palme in starec, Vas, Mesto, Graščina, Rekviem za nuno, Legenda

Theodor Dreiser: *Sestra Carrie, Ameriška tragedija*
Jack London: *Klic divjine, Morski vrag, Železna peta, Martin Eden, Dolina meseca*
Sinclair Lewis: *Glavna cesta, Babbitt, Arrowsmith, Elmer Gantry*
Henry Miller: *Rakov povratnik, Kozorogov povratnik, Sexus*
John Roderigo Dos Passos: *Manhattan Transfer, USA*
Francis Scott Key Fitzgerald: *Veliki Gatsby*
Thornton Niven Wilder: *Most svetega kralja Ludovika*
Thomas Wolf: *Ozri se proti domu, angel*
John Steinbeck: *Polentarska polica, Ljudje in miši, Sadovi jeze, Vzhodno od raja*
James Jones: *Od tod do večnosti*
Norman Mailer: *Goli in mrtvi*
Jack Kerouac: *Na cesti*
J. D. Salinger: *Varuh v rži*
William Burroughs: *Goli obed*
Kurt Vonnegut: *Klavnica pet*

*5 ameriških pripovednikov 20. stoletja: **Ernest Hemingway, William Faulkner, Theodor Dreiser, Jack London, J. D. Salinger, F. S. K. Fitzgerald, John Steinbeck, Henry Miller.**

JUŽNA AMERIKA

***Jorge Luis Borges**: 4 dela: (največji pripovednik latinskoameriške književnosti)
pesniška zbirka ***Žarenje Buenos Airesa***,
zbirke esejev in pripovedi: ***Obča zgodovina sramote, Vrt s potmi, ki se cepijo; Izmišljije, El Aleph***

Ricardo Güiraldes: *Don Segundo Sombra*
Ernesto Sabato: *O junakih in grobovih*
Manuel Puig: *Poljub ženske pajka*
Mario Vargas Llosa: *Mesto in ščeneta, Zelena hiša, Pogovor v katedrali*
Gabriel Garcia Marquez: *Sto let samote (1967), Patriarhova jesen, Ljubezen v času kolere*
Romulo Gallegos: *Dona Barbara*
Miguel Angel Asturias: *Koruzarji, Gospod predsednik*
Carlos Fuentes: *Smrt Artemia Cruza, Terra nostra*
Alejo Carpentier: *Kraljestvo tega sveta, Eksplozija v katedrali*
Jorge Amado: *Mrtvo morje, Gabriela kot nagelj in cimet*
Julio Cortazar: *Dobitniki, Ristanc*

*5 predstavnikov južnoameriške literature 20. stoletja: **Jorge Luis Borges, Ernesto Sabato, Gabriel Garcia Marquez, Carlos Fuentes, Jorge Amado, Ricardo Güiraldes, Manuel Puig, Julio Cortazar** (epika); **Pablo Neruda, Ruben Garcia, Gabriela Mistral, Octavio Paz** (lirika);

KITAJSKA

Lu Šun/Lu Hsin**: 4 dela: zbirke zgodb ***Krik, Odlaganje, Stare zgodbe, povedane po naše;

zgodba ***Resnična zgodba o A Kjuju***

Mao Dun: *Mrk, Mavrica, Polnoč*
Šen Cungven: *Obmejno mesto, Novo in staro, Dolga reka*
Gao Šingdžjan: *Ribiška palica za starega očeta*

Kitajski pripovedniki 20. Stoletja: Lu Šun, Mao Dun, Šen Cungven, Gao Šingdžjan.

JAPONSKA

Jasunari Kavabata: *Plesalka iz Izuja, Škrlatna tolpa Asakuse, Tisoč žerjavov, Jezero, Hiša spečih lepotic*

Rjunosuke Akutagava: *Rašomon*
Jukio Mišima: *Kipenje morja, Po banketu, Pobegli konji*

ČRNSKO PRIPOVEDNIŠTVO-POSTKOLONIALNA KNJIŽEVNOST

Wole Soyinka: *Tolmači, Čas brezpravja, Ake*

Richard Wright: *Domačinov sin, Črni fant, Izobčenec*
James Baldwin: *Pojdi in povej na gori, Giovannijeva soba, Druga dežela*
Toni Morrison: *Salomonova pesem, Ljubljena*
Alice Walker: *Nekaj vijoličastega*

Predstavniki črnske književnosti 20. stoletja: Soyinka, Wright, Baldwin, Morrison, Walker.

*12 pripovednikov 20. stoletja: Gabriel Garcia Marquez, Jorge Luis Borges, Ernest Hemingway, William Faulkner, Italo Calvino, Italo Svevo, Camilo Jose Cela, James Joyce, Virginia Woolf, Albert Camus, Jean-Paul Sartre, Andre Gide, Andre Malraux, Marcel Proust, Knut Hamsun, Thomass Mann, Franz Kafka, Robert Musil, Maksim Gorki, Mihail Šolohov, Aleksander Solženicin, Lu Šun, Jasunari Kavabata, Wole Soyinka, Toni Morrison.

DRAMATIKA

ANGLIJA

***George Bernard Shaw:** 6 dram: *Hiše vdovcev, Obrt gospe Warren, Orožje in možje, Candida, Mož usode, Nikoli ne veš, Hudičev učenec, Cezar in Kleopatra, Človek in nadčlovek, Major Barbara, Doktor na razpotju, Prebujenje Blanca Posneta, Androklus in lev, Pygmalion, Hiša zlomljenih src, Nazaj k Metuzalemu, Sveta Ivana*

John Osborne: *Ozri se v gnevu*

Thomas Stearns Eliot: *Umor v katedrali, Družinsko srečanje, Cocktail party, Osebni tajnik, Starejši državnik*

Harold Pinter: *Zabava za rojstni dan, Hišnik, Vrnitev*

***5 angleških dramatikov 20. stoletja: George Bernard Shaw, John Osborne, Thomas Stearns Eliot, Harold Pinter, Sean O'Casey, William Butler Yeats, Brendan Behan.**

IRSKA

John Millington Synge: *Senca v globeli, Veseli fant z zahodne strani*

Sean O'Casey: *Junona in pav, Plug in zvezde, Škrlatni prah*

Brendan Behan: *Talec, Richardova lesena noga*

William Butler Yeats: *Gospa Cathleena, Samorog z zvezd, Mačka in mesec, Besede na okenski šipi*

AMERIKA

Thornton Niven Wilder: *Naše mesto, Zaenkrat smo se izmazali*

Edward Albee: *Zgodba o živalskem vrtu, Ameriški sen, Kdo se boji Virginije Woolf?*

***Arthur Miller:** 3 drame: *Vsi moji sinovi, Smrt trgovskega potnika, Salemske čarovnice*

Eugene O'Neill: *Cesar Jones, Anna Christie, Strast pod bresti, Elektra v črnini, Dolgega dne potovanje v noč*

Tennessee Williams: *Steklena menažerija, Tramvaj Poželenje, Tetovirana roža, Mačka na vroči pločevinasti strehi, Nenadoma v lanskem poletju, Mila ptica mladosti*

***4 ameriški dramatik 20. stoletja: Thornton Niven Wilder, Edward Albee, Arthur Miller, Eugene O'Neill, Tennessee Williams.**

FRANCIJA

Armand Salacrou: *Tak kakor vsi, Noči jeze*

Paul Claudel: *Zlata glava, Zamenjava, V prelomu poldneva, Marijino oznanjenje, Talec, Satenasti čeveljček*

***Jean Giraudoux:** 5 dram: *Amphytrion 38, Trojanske vojne ne bo, Elektra, Ondine, Sodoma in Gomora, Norica iz Chaillota, Za Lukrecijo*

***Jean Anouilh:** 6 dram: *Divje dekle, Popotnik brez prtljage, Zmenek v Senlisu, Ples tatov, Leocadia, Evridika, Antigona, Povabilo v grad, Romeo in Jeanette, Colomba, Vaja ali kaznovana ljubezen, Škrjanček, Cecile ali šola za očete, Ornifle ali sapica*

Jean Cocteau: *Peklenški stroj*

***Jean-Paul Sartre:** (Moderni časi: glasilo francoskega eksistencializma)

*filozofski deli *Bit in nič*, *Kritika dialektičnega uma*;

*drame (6) *Muhe*, *Za zaprtimi vrati* (1944), *Nepokopani mrtveci*, *Spoštljiva vlačuga*, *Umazane roke*, *Hudič in ljubi Bog*, *Nekrasov*, *Zaprti v Altoni*

Eksistencializem: človek je svoboden in odgovoren samo sebi, zato je obsojen na neprestano obračunavanje z lastno neiskrenostjo, tesnobo, bojznijo pred odločanja in dejanji.

***Albert Camus:** 4 drame: *Kaligula*, *Nesporazum*, *Pravični ljudje*, *Rekviem za nuno*

Jean Genet: *Služkinji*, *Poostreni nadzor*, *Balkon*

***Samuel Beckett:** igri: *Čakajoč Godota* (*1952), *Konec igre*

***Eugene Ionesco:** 6 dram: *Plešasta pevka*, *Učna ura*, *Jakob ali pokornost*, *Stoli*, *Žrtve dolžnosti*, *Amedee ali kako se ga znebiš*, *Ubijalec brez plačila*, *Nosorogi*

*5 francoskih dramatikov 20. stoletja: **Paul Claudel**, **Armand Salacrou**, **Jean Giraudoux**, **Jean Anouilh**, **Jean Cocteau**, **Jean-Paul Sartre**, **Albert Camus**, **Jean Genet**, **Samuel Beckett**, **Eugene Ionesco**.

POLJSKA

Stanisław Wyspiański: *Varšavjanka*, *Odisejeva vrnitev*

Ignacy Stanisław Witkiewicz: *Vodna kokoš*, *Nora lokomotiva*, *Čevljarji*

Witold Gombrowicz: *Poroka*; *Ivona, princesa Burgundije*

Sławomir Mrożek: *Policija*, *Striptease*, *Tango*

NEMČIJA

Carl Zuckmayer: *Veseli vinograd*, *Hudičev general*

***Bertolt Brecht:** 6 dram: *Baal*, *Bobni v noči*, *V goščavi mest*, *Mož je mož*, *Beraška opera*, *Dvig in padec mesta Mahagonny*, *Sveta Ivana Klavniška*, *Izjema in pravilo*, *Horaciji in Kuriaciji*, *Puške gospe Carrar*, *Strah in beda tretjega rajha*, *Življenje Galilea Galilei*, *Dobri človek iz Sečuana*, *Mati Courage in njeni otroci*, *Zaslišanje Lukulla*, *Gospod Puntila in njegov hlapec Matti*, *Zadržani vzpon Artura Ui*, *Obrazi Simone Machard*, *Švejk v drugi svetovni vojni*, *Kavkaški krog s kredo*

Bertolt Brecht je ustanovitelj **poučnega** ali **epskega gledališča**, ki hoče s svojimi deli socialno in moralno vzgajati.

Frank Wedekind: *Pomladno prebujenje*, *Duh zemlje*, *Pandorina skrinjica*

Walter Hasenclever: *Sin*, *Antigona*

Georg Kaiser: *Plin* (osrednji dramatik ekspresionizma)

Ernst Toller: *Množica – človek*, *Rušilci strojev*, *Hinkemann*

Peter Weiss: *Zasledovanje in usmrnitev Jeana Paula Marata*

Heiner Müller: *Filoktet*, *Germania smrt v Berlinu*, *Hamlet stroj*

*5 nemških dramatikov 20. stoletja: **Bertolt Brecht**, **Carl Zuckmayer**, **Frank Wedekind**, **Walter Hasenclever**, **Georg Kaiser**, **Ernst Toller**, **Peter Weis**, **Heiner Müller**.

ŠVICA

Max Frisch: *Don Juan ali Ljubezem do geometrije, Andorra*
Friedrich Dürrenmatt: *Zakon gospoda Mississippija, Obisk stare gospe, Fiziki*

AVSTRIJA

Thomas Bernhard: *Pred upokojitvijo, Komedijant*
Elfriede Jelinek: *Nora, Clara S., Totenauberg*

ŠPANIJA

Jacinto Benavente y Martinez: *Ideali in koristi, Pregrešna ljubezen*
Federico Garcia Lorca: *Mariana Pineda, Krvava svatba, Yerma, Dom Bernarde Albe*

RUSIJA

Maksim Gorki: 6 dram: *Malomeščani, Na dnu, Letoviščarji, Otroci sonca, Sovražniki, Vasa Železnova, Jegor Buličev in drugi, Dostigajev in drugi

**Leonid Nikolajevič Andrejev: zgodbi *Rdeči smeh, Povest o sedmih obešenih*;
drami *Črne maske, Anfisa***

**Boris Andrejevič Lavrenjov: povest *Enainštirideseti*; drami *Dim, Polom*
Mihail Afanasjevič Bulgakov: *Zojkino stanovanje, Dnevi Turbinovih, Moliere***

ITALIJA

Luigi Pirandello: *Naslada spodobnosti, Vsak po svoje, Tako je – kot mislite; Kot prej, bolje kot prej; Šest oseb išče avtorja, Henrik 4., Oblačiti nage*

Ugo Betti: *Gospodarica, Zločin v sodni palači, Zločin na Kozjem otoku*
Dario Fo: *Sedma zapoved; kradi malo manj!, Naključna smrt nekega anarhista*